

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

GREEK PARLIAMENT
CENTRE OF THE GREEK LANGUAGE

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
BY DIONYSIOS SOLOMOS
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS

Επιμέλεια • Edited by

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ • CATERINA TIKTOPOULOU

ΑΘΗΝΑ • ATHENS 1999

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΧΡ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ

ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ του Διονυσίου Σολωμού, τόσο οι μελετητές της νεοελληνικής γραμματείας σε όλη την υφήλιο όσο και ο ελληνικός λαός στο σύνολό του εξακολουθούν να συγκινούνται και να γοητεύονται από το λογοτεχνικό μυστήριο και την αξιακή παρακαταθήκη του έργου του εθνικού μας ποιητή. Εξακολουθούν να αναγνωρίζουν στον αγώνα του για την ελευθερία και τη γλώσσα τα οικουμενικά ιδεώδη της ατομικής αυτονομίας και του συλλογικού αυτοπροσδιορισμού. Εξακολουθούν να εμπνέονται από την αρχή της αναγωγής του αληθινού σε εθνικό. Εξακολουθούν να διακρίνουν στη δημιουργική αγωνία του Σολωμού την προσπάθεια για τη γεφύρωση του χάσματος που χωρίζει τη σφαίρα της υψηλής διανόησης από το λαϊκό πολιτισμό.

Ο Σολωμός είχε έντονη την αίσθηση της εθνικής και κοινωνικής αποστολής. Ταυτίζοντας την ελευθερία με την Ελλάδα δεν πολέμησε μόνο για τη μετατροπή του αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας σε πανανθρώπινο σύμβολο. Πολέμησε ταυτόχρονα για την πολιτισμική αυτογνωσία του Νεώτερου Ελληνισμού, αλλά και για τον εκδημοκρατισμό της παιδείας του. Και είναι για όλους αυτούς τους λόγους ποιητής και στοχαστής οικουμενικός, διαχρονικός και διαρκώς επίκαιρος.

Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν είναι η πρώτη σημαντική ποιητική σύνθεση του Σολωμού, στην οποία η ποιητική μούσα τίθεται στην υπηρεσία του απελευθερωτικού αγώνα του έθνους. Στο έργο αυτό, που μεταφράστηκε σχεδόν αμέσως στην αγγλική, τη γαλλική και την ιταλική γλώσσα, εμπνέοντας τα φιλελεύθερα και φιλελληνικά συναισθήματα των υπολοίπων Ευρωπαίων, ο Σολωμός δημιουργεί τα παραδειγματικά πρότυπα της εθνικής μας ιδεολογίας. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, οι πρώτες δύο στροφές του ποιήματος αποτελούν από το 1864 τον εθνικό μας ύμνο.

Η Βουλή των Ελλήνων τίμησε τη μνήμη του Διονυσίου Σολωμού με την ευκαιρία της επετείου των διακοσίων χρόνων από τη γέννησή του οργανώνοντας σειρά εκδηλώσεων, εκδίδοντας τα βιβλία Ο Σολωμός και η ελληνική πολιτισμική παράδοση και Διονύσιος Σολωμός. Ανθολόγιο θεμάτων της σολωμικής ποίησης και προετοιμάζο-

ντας, ταυτόχρονα, την έκδοση των Απάντων του εθνικού μας ποιητή με την χρησιμοποίηση της τεχνολογίας των πολυμέσων.

Παράλληλα όμως, σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, προχώρησε στην έκδοση του παρόντος έργου, το οποίο περιέχει το ελληνικό κείμενο και τις τρεις πρώτες μεταφράσεις του Ύμνου εις την Ελευθερίαν στη γαλλική, την αγγλική και την ιταλική γλώσσα.

Έχω την πεποίθηση ότι η έκδοση αυτή μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία κατάλληλων νοητικών υποδοχών για τη γνωριμία του διεθνούς κοινού με το νεοελληνικό πολιτισμό και την ελληνική ιστορία και να αναδείξει, συγχρόνως, το ρόλο του Ελληνισμού στη διεθνή σκηνή ως παραγωγού πολιτισμού, αλλά και ως δύναμης που δρα με βάση τις αρχές του διεθνούς δικαίου και τις αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗ

ΛΙΣΘΑΝΟΜΑΙ ΠΩΣ ΥΠΗΡΞΕ ευτυχής η έμπνευση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας να συντάξει και να εκδώσει τούτο το επετειακό πόνημα με τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού και τις τρεις πρώτες μεταφράσεις του.

Τιμήθηκαν με πολλούς και ποικίλους τρόπους, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό (ειδικότερα σε φιλελληνικούς θυλάκους), τα διακόσια χρόνια από τη γέννηση του εθνικού μας ποιητή. Η παρούσα ωστόσο συμβολή του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας σε αυτήν την, χρονικά ήδη εξαντλημένη, επέτειο δικαιούται πιστεύω να εκτιμηθεί λίγο-πολύ ως εξαίρεση. Η τελική βεβαίως απόφαση γι' αυτήν την υπόσχεση ανήκει στον αναγνώστη, που θα φυλλομετρήσει πρώτα και θα διαβάσει ύστερα αυτόν τον τόμο, ο οποίος συστήνεται ως έργο συλλογικό.

Από πλευράς μου ένα μόνον προκαταβολικό, μπορεί και αφελές, σχόλιο: ο Ύμνος του Σολωμού και οι σχεδόν ταυτόχρονες τρεις ξενόγλωσσες μεταφράσεις του αποτέλεσαν κορυφαίο σήμα εθνικής αυτογνωσίας και φιλελληνικής προθυμίας. Στο μεταξύ τα πράγματα έχουν αλλάξει και ως προς τους δύο όρους του επίμαχου ζεύγους. Ωφέλιμο επομένως είναι να ξαναγυρίσουμε στη γόνιμη αρχή αυτής της συμφωνίας, μήπως βρεθεί κάποιος μπούσουλας, για να ξεπεραστεί κάπως η διπλή σύγχυση τόσο για την εθνική μας ταυτότητα όσο και για το ευρωπαϊκό μας περιβάλλον.

ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ ΤΟΝ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 1823, μέσα στα πρώτα κρίσιμα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, ο *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* αναγνωρίζεται ως τριπλό ορόσημο: για τον ίδιο το δημιουργό του, για τη σύγχρονη ιστορία μας, και για τη νεότερη λογοτεχνία μας. Για τον εικοσιπεντάχρονο Σολωμό ο *Ύμνος* αποτελεί το πρώτο, μετά από τις πολυάριθμες ιταλόγλωσσες συνθέσεις του, εκτενές ελληνόγλωσσο έργο, με το οποίο θα διεκδικήσει την ταυτότητα του έλληνα ποιητή —και, μάλιστα, του εθνικού ποιητή, «του έλληνα Δάντη»— και θα κερδίσει όχι μόνον την καθιέρωσή του στον ελληνικό χώρο αλλά και την εξάπλωση της φήμης του στην Ευρώπη. Η άμεση αυτή καταξίωσή του συνδέεται ασφαλώς με τη συγκυρία της Επανάστασης, από την οποία το ποίημα εμπνέεται και την οποία υπηρετεί, υμνώντας τους στόχους της και κάνοντας έκκληση στα φιλελληνικά αισθήματα της Ευρώπης —έκκληση που μεταφέρουν οι σχεδόν ταυτόχρονες (1824/5) μεταφράσεις του στα γαλλικά, στα αγγλικά και στα ιταλικά. Ακριβώς για τις υπηρεσίες του αυτές το ποίημα θα καθιερωθεί το 1864, τη χρονιά της ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα, ως ο εθνικός ύμνος του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, στη γνωστή μελοποίηση του Νικόλαου Μάντζαρου, και ο Σολωμός ως ο κατεξοχήν εθνικός ποιητής της Ελλάδας.

Συγχρόνως, ο *Ύμνος*, μολονότι νεανικό και άριστο έργο, ορίζει με την ποιητική του και, κυρίως, με τη γλώσσα του την απαρχή της ανανέωσης της λογοτεχνικής μας παράδοσης, την οποία θα ολοκληρώσει ο ίδιος ο Σολωμός με το μετέπειτα έργο του. Η γλωσσική-εκφραστική ανανέωση της ποίησής μας αποτελεί, βέβαια, σαφή πρόθεση του Σολωμού στον *Ύμνο*, όπως προκύπτει από την υπάρχουσα σχετική αλληλογραφία, από την τελευταία εκτενή σημείωσή του στο ποίημα και από το εισαγωγικό σημείωμα του Gaetano Grassetti στην ιταλική μετάφραση, για την οποία δεν έχουμε λόγους να αμφιβάλουμε πως έγινε υπό την εποπτεία του ίδιου του ποιητή. Ο *Ύμνος*, λοιπόν, θέλει να είναι περίτρανη απόδειξη των υψηλών ποιητικών δυνατοτήτων που διαθέτει η γλώσσα του λαού, την οποία περιφρονούν και στιγματίζουν οι «σοφολογιώτατοι». Λίγο αργότερα, ο Σολωμός θα αναπτύξει εκτενέστερα τις από-

ψεις αυτές στον πεζό *Διάλογο*, έργο συμπληρωματικό του *Ύμνου* : Αν στον *Διάλογο* το βασικό θέμα είναι η υπεράσπιση της δημόδους γλώσσας και η Ελληνική Επανάσταση το σκηνικό, στον *Ύμνο*, η δημόδης προκρίνεται ως το καλύτερο «όχημα» για να ιστορηθούν τα κατορθώματα και να προβληθεί ο αγώνας των Ελλήνων για την Ελευθερία, η οποία αποτελεί, στην περίπτωση αυτή, το βασικό θέμα. Το καταδεικνύει άμεσα και δραστικά το μότο που βάζει ο Σολωμός, «Libertà no cantando [...]» (Την Ελευθερία θέλω να τραγουδήσω [...]), παραλλάσσοντας το στίχο του Δάντη «Libertà va cercando [...]» (Την Ελευθερία αναζητά [...]).

Το τραγούδι της Ελευθερίας έχει διπλό στόχο, δύο αποδέκτες. Ο Σολωμός απευθύνεται αφενός στους επαναστατημένους Έλληνες, για να τους εμπνεύσει αλλά και να τους νουθετήσει, και αφετέρου στους ευρωπαϊούς φιλέλληνες, για να τους υποδείξει τη νομιμότητα και την ιερότητα του ελληνικού αγώνα (ελευθερία και θρησκεία) και για να εξασφαλίσει τη συμπαράστασή τους. Είναι, άλλωστε, ρητά εκφρασμένη η πρόθεσή του ο *Ύμνος* να μεταφραστεί και να τυπωθεί όχι μόνον στο Μεσολόγγι αλλά και στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Και προς αυτή την κατεύθυνση θα αναλάβει πρωτοβουλίες ο ίδιος, επιδιώκοντας μάλιστα να βρει όχι απλούς μεταφραστές αλλά μεταφραστές-ποιητές, όπως ο Μπαίρον. Γεγονός που, μαζί με την επιθυμία του να στείλει τον *Ύμνο* στον Γκαίτε, αποκαλύπτει την προσωπική φιλοδοξία του να επικοινωνήσει με τους ευρωπαϊούς ομότεχούς του. Οι επιδιώξεις του αυτές δεν στάθηκε δυνατόν να πραγματοποιηθούν και ο Σολωμός έμεινε τελικά δυσαρεστημένος από τις δύο πρώτες μεταφράσεις, την πεζή γαλλική του Stanislas Julien (Παρίσι 1825) και την έμμετρη αγγλική του Charles Brinsley Sheridan (Λονδίνο 1825). Ωστόσο, χάρη σε αυτές τις μεταφράσεις, στις οποίες πρέπει να προστεθεί τουλάχιστον άλλη μία, η εγκεκριμένη από τον ποιητή πεζή ιταλική μετάφραση του Grassetti (Μεσολόγγι 1825), ο *Ύμνος* κατόρθωσε να πετύχει τους «προπαγανδιστικούς» του στόχους, η Ελληνική Επανάσταση ευεργετήθηκε, και η ποιητική σταδιοδρομία του Σολωμού μπήκε θριαμβευτικά στην ιδιόρρυθμη τροχιά της.

Όμως οι μεταφραστικές τύχες του *Ύμνου* δεν εξαντλούνται στο πλαίσιο της συγκυρίας της Ελληνικής Επανάστασης. Οι γνωστές σήμερα μεταφράσεις του υπερβαίνουν τις 80, προέρχονται από 16 συνολικά γλώσσες και καλύπτουν περίπου δύο αιώνες: από την ολόπρωτη, αποσπασματική, αγγλική μετάφραση του 1824 έως την πλέον πρόσφατη, γαλλική, του 1998. Οι μεταφραστικές αφορμές ποικίλλουν. Αρκετές από τις μεταφράσεις φιλοτεχνούνται στο πλαίσιο ή στον απόηχο της Επανάστασης

του 1821, στις επετείους της και στις αναβιώσεις του επαναστατικού πνεύματος (όπως, για παράδειγμα, κατά τον πόλεμο του 1897). Άλλες εκκινούν από το θαυμασμό για τον ίδιο τον ποιητή και το έργο του ή συνδέονται με την καθιέρωση του ποιήματος σε εθνικό ύμνο και με τη συνακόλουθη επιθυμία ή ανάγκη διεθνοποίησής του (στο πλαίσιο των διπλωματικών σχέσεων της Ελλάδας). Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, όμως, οι μεταφράσεις συνδέονται με το γενικότερο ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λογοτεχνία και την προβολή της. Όσο για τους μεταφραστές, είναι στη συντριπτική πλειοψηφία τους ξένοι: κλασικοθρεμμένοι φιλέλληνες, λόγιοι, ιστορικοί, νομικοί, διπλωμάτες και ποιητές, αλλά, κυρίως, καθηγητές που διδάσκουν αρχαία και νέα ελληνική γραμματεία σε πανεπιστημιακά ιδρύματα της υφηλίου.

Ο παρών τόμος, καρπός συνεργασίας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και της Βουλής των Ελλήνων, εστιάζει την προσοχή του στην συγκυρία της Επανάστασης και, ειδικότερα, στο αφετηριακό και βαρυσήμαντο για την τύχη του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* έτος 1825. Συστηγάζει έτσι το ποίημα του *Ύμνου* και τις τρεις πρώτες, πλήρεις, μεταφράσεις του: το ενθουσιώδες ελληνικό επαναστατικό κάλεσμα και την άμεση ευρωπαϊκή, φιλελληνική, ανταπόκριση. Τα σημειώματα που συνοδεύουν τις μεταφράσεις, γραμμένα από την Χρύσα Προκοπάκη και τον Μάριο Βύρωνα Ραϊζή, επιχειρούν να σκιαγραφήσουν την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία αυτές φιλοτεχνήθηκαν και να αποτιμήσουν το μεταφραστικό αποτέλεσμα. Όσο για την γενικότερη και ιδιαίτερα πλούσια μεταφραστική δραστηριότητα αναφορικά με το ποίημα του *Ύμνου*, ο αναγνώστης μπορεί να βρει χρήσιμες πληροφορίες στους συνοπτικούς πίνακες που συμπεριλαμβάνονται στο τέλος του τόμου. Την έμφαση στην ιστορική συγκυρία της Ελληνικής Επανάστασης και του ευρωπαϊκού αντικρίσματός της υπηρετεί, επίσης, η εικονογράφηση, που επιλέχθηκε με υπόδειξη του Νίκου Χατζηνικολάου: *Η πτώση του Μεσολογγίου* του Pierre Roch Vigneron, ελαιογραφία σε καμβά, 1827 (σ. 7)· η *Σπουδή για τις σφαγές της Χίου* του Eugène Delacroix, υδατογραφία και μολύβι, 1824 (σ. 23)· η *Ελληνίδα ηρωίδα* του Jean-Pierre-Marie Jazet, χαρακτηριστικό του ομώνυμου πίνακα του Nicolas Gosse, 1829 (σσ. 72, 110, 140), και η *Σπουδή για μια μορφή από τις Σουλιώτισσες* του Ary Scheffer, μαύρη κιμωλία, 1827 (σ. 149).

Το ελληνικό κείμενο του *Ύμνου* ανατυπώνεται από τη φιλολογική έκδοση του Λίνου Πολίτη (*Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, τόμ. Α': *Ποήματα*, Αθήνα: Ίκαρος 1948). Για τις τρεις μεταφράσεις χρησιμοποιήθηκαν —με την ευγενική άδεια της Γενναδείου Βιβλιοθήκης— οι πρώτες εκδόσεις (Παρίσι, Λονδίνο, Μεσολόγγι), στις οποίες δεν

έγιναν άλλες επεμβάσεις πέρα από τις διορθώσεις των προφανών λαθών παραδρομής. Οι Πίνακες των μεταφράσεων του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* συγκροτήθηκαν με βάση τα στοιχεία που παρέχει η μελέτη του Ντίνου Χριστιανόπουλου, *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν και 79 μεταφράσεις του σε 16 γλώσσες (1824-1998)*, η οποία συμπεριλαμβάνεται στον τόμο *Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού και οι ξενόγλωσσες μεταφράσεις του*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 1998.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ
Επιστημονική συνεργάτις του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

GREEK PARLIAMENT
CENTRE OF THE GREEK LANGUAGE

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
BY DIONYSIOS SOLOMOS
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS

Επιμέλεια • Edited by

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ • CATERINA TIKTOPOULOU

ΑΘΗΝΑ • ATHENS 1999

FOREWORD OF THE SPEAKER OF THE GREEK PARLIAMENT
APOSTOLOS CH. KAKLAMANIS

ALTHOUGH TWO HUNDRED YEARS have now passed since the birth of Dionysios Solomos, both students of modern Greek literature around the world and the Greek people themselves continue to be moved and delighted by the literary mystery of the work of our national poet and the values which he has bequeathed to us. They recognize in his struggle for freedom and for our language the universal ideals of individual freedom and collective self-determination. They are still inspired by the principle of the elevation of the truth to a nationally acknowledged value. They continue to recognize in Solomos' creative struggle an attempt to bridge the abyss which divides the world of lofty intellectual endeavour from the level of popular culture.

Solomos had a strong sense of national and social mission. Identifying the cause of freedom with the struggles of Greece, he fought not only for the conversion of the battle for Greek independence into a global symbol of the fight for freedom. He was fighting at the same time for the cultural self-awareness of the modern Greek people and for the democratization of their education. It is for these reasons that he himself must be recognized as a poet and thinker for all peoples and all times, and his work acknowledged as being of permanent relevance.

The Hymn to Liberty was Solomos' first major poetic composition to place his muse at the service of the nation's struggle for liberation. It was the work, whose swift translation into English, French and Italian offered inspiration to the liberal and Philhellenic sentiments of the rest of Europe, in which Solomos laid down the fundamental principles and patterns which were to give shape to our national ideology. And this is why the first two stanzas of the poem have been, since 1864, our national anthem.

The Greek Parliament has honoured the memory of Dionysios Solomos on the occasion of the 200th anniversary of his birth by organizing a series of events,

publishing the books Solomos and the Greek Cultural Tradition and Dionysios Solomos. Anthology of Themes in the Poetry of Solomos, and by preparing at the same time an edition of the Collected Works of our national poet, making use of the latest multi-media technology.

It has also, in collaboration with the Centre for the Greek Language, prepared the publication of this particular volume, containing the Greek text and the three first translations of the Hymn to Liberty in French, English and Italian.

I am confident that this edition will advance international awareness of the culture of modern Greece and of Greek history and will also highlight the role played by Greek culture on the international stage as a civilizing influence guided by the principles of international law and the values of freedom, democracy and the peaceful coexistence of nations.

Translation Chris Markham

FOREWORD OF THE PRESIDENT OF THE CENTRE FOR THE GREEK LANGUAGE
D. N. MARONITIS

I FEEL I CAN JUSTIFIABLY CLAIM that it was a happy inspiration of the Centre for the Greek Language to compile and publish an anniversary volume containing the Hymn to Liberty of Dionysios Solomos together with its first three translations.

The passing of two hundred years since the birth of our national poet has been marked in many and various ways, both here and—especially—among Hellenophile communities abroad. Yet I feel that this volume, the contribution of the Centre for the Greek Language to the commemorative celebrations, is an effort deserving of special appreciation. The final verdict belongs, of course, to the reader, the reader who will first leaf through and then read with concentration the volume, presented to the public as a collective endeavour.

I should like here to make one—perhaps naïve—remark by way of a preface: the Hymn of Solomos, and its three almost contemporary translations, constituted a milestone in the progress of the Greeks towards self-knowledge and in the degree of fervour for their cause felt by Philhellenes abroad. Since in the years that have intervened there have been many changes both in Greek self-awareness and in European attitudes to Greece it might be beneficial for us to seek a return to the principle underlying the shared hopes and aspirations of those times, for we might perhaps find there a compass to help us find our way out of our current confusion—confusion about our own national identity and about our place in the broader European environment.

Translation Chris Markham

EDITORIAL NOTE

WRITTEN IN MAY 1823, during the first critical years of the Greek Revolution, the *Hymn to Liberty* is generally acknowledged to be a milestone in three ways: in the career of its creator, in our own modern history, and in the development of modern Greek literature. For the twenty-five-year-old Solomos the *Hymn* was his first long composition in Greek, following numerous works in Italian, and the one by virtue of which he would claim his place as a poet of the Greek language—no less, in fact, than the national poet, the “Greek Dante”—not only securing his position in the Greek world of letters but establishing his reputation throughout Europe. The stature which the work so rapidly earned him was due in part, of course, to the fact of the Revolution, which both inspired the poem and which the poem was intended to serve, extolling its ideals and addressing an appeal to Philhellenic sentiments in Europe—an appeal conveyed through the almost simultaneous translations (1824/5) into French, English and Italian. It was for precisely these services that the poem was chosen, in 1864—the year in which the Ionian Islands were united with Greece—as the national anthem of the newly established Greek state. The poem was set to its familiar music by Nikolaos Mantzaros, and its author was recognized as Greece’s national poet par excellence.

Alongside its importance in the poet’s own career the *Hymn*, although a work uneven in quality and less than fully mature, was to mark through its poetic qualities and, most of all, its language, the start of the renewal of our literary tradition, a beginning which Solomos would go on to complete in his later œuvre. This very renewal of the linguistic and expressive powers of our language was, of course, one of the explicit intentions behind the creation of the poem, as is made clear by the extant correspondence touching on this subject, by the final and lengthy note to the poem by Solomos and by the introductory note to the Italian translation by Gaetano Grassetti, whose translation we have every reason to believe would have been supervised by Solomos himself. It was, then, the poet’s intention that the *Hymn* should serve as an irrefutable demonstration of the sublime poetic possibilities inherent in the language of the

people, a language hitherto despised and condemned by those who were blindly devoted to the ancient form of the language. A little later Solomos was to expound these views more fully in the prose *Dialogue*, a work which can be regarded as a supplement to the *Hymn* itself. While the basic theme of the *Dialogue* is the defense of the popular language, against the background of the Greek Revolution, in the *Hymn* the popular language is chosen as the most fitting vehicle in which to convey the feats and publicize the struggle of the Greek people for Freedom, which is, in the case of the poem, the central theme. This is made transparently clear by the motto which Solomos attaches to the poem: "Libertà vo cantando [...]" (It is freedom of which I wish to sing [...]), a variation on the line of Dante "Libertà va cercando [...]" (It is freedom he seeks [...]).

The *Hymn to Liberty* had a twofold purpose and was addressed to two audiences: firstly the Greek people themselves, in the throes of revolution, whom the poet wished both to hearten and to fortify with advice; secondly the Philhellenes of Europe, to whom he wished to demonstrate the legitimate and sacred character of the Greek cause (freedom and religion) and whose support and solidarity he wished to secure. It was, moreover, his explicitly declared intention that the *Hymn* be translated and printed not only at Mesolongi but in the capitals of Europe. Towards this end he himself undertook the initiative of seeking out no ordinary translators, but poets of the calibre of Byron. His efforts in this direction, together with his expressed desire to send a copy of the *Hymn* to no less a figure than Goethe, both reveal his personal ambition to communicate with his fellow European writers. However, these aspirations remained unfulfilled, and Solomos was finally disappointed in both the first translations, the French prose version by Stanislas Julien (Paris 1825) and the metrical English version by Charles Brinsley Sheridan (London 1825). Nevertheless, thanks to these translations, to which we must add at least one other, the Italian prose version by Grassetti, approved by the poet himself (Mesolongi 1825), the *Hymn* did succeed in its objectives as a work of propaganda. The Greek cause was assisted and Solomos' own career as a poet made a triumphant beginning to the idiosyncratic course it was to follow.

The fate of the *Hymn* in translation was by no means circumscribed by the chronological boundaries of the Greek revolutionary movement. Known translations of the poem now number more than 80 and are to be found in no less than 16 languages over a period of nearly two centuries—from the very first, fragmentary English version of 1824 up to the most recent French version published only last year.

A whole variety of reasons has prompted these translations. Many of them were written at the time of the revolution or in its aftermath, on its anniversaries and during periods when the revolutionary spirit has been revived (as for example in the war of 1897). Others are inspired by admiration for the poet and his work or are associated with the elevation of the poem to the rank of national anthem and the consequent desire to make the work better known internationally and the need to have it translated into the languages of those countries with which Greece had diplomatic relations. The majority of the translations, however, are a manifestation of a more general interest in modern Greek literature and a desire to provide it with a wider audience. As for the translators themselves, the overwhelming majority of them are foreigners: Philhellenes raised on the classics, scholars, historians, lawyers, diplomats and poets, but mainly academics teaching both ancient and modern Greek literature in universities all around the world.

This volume, the fruit of collaboration between the Centre for the Greek Language and the Greek Parliament, concentrates on the revolutionary period and, in particular, on the key year in which the poem *Hymn to Liberty* began its long career in translation, 1825. The volume contains the original poem together with the first three, full translations. In other words: the poet's original passionate call to revolution, accompanied by the immediate European response. The notes accompanying the translations, by Chryssa Prokopaki and Marios Byron Raizis, attempt to depict the atmosphere and mood in which they were written and to assess their value as translations. Readers interested to learn more of the wealth of translations inspired by the *Hymn* will find much valuable information in the summary tables at the end of the volume. The illustrations have been selected, at the suggestion of Nikos Hatzinikolaou, to emphasize the importance of the historical juncture at which the works were produced: the Greek Revolution and the European reactions it provoked. They are as follows: *The Fall of Mesolongi* by Pierre Roch Vigneron, oil on canvas, 1827 (p. 7); the *Study for the Massacre at Chios* by Eugène Delacroix, water-colour and pencil, 1824 (p. 23); the *Greek Heroine* by Jean-Pierre-Marie Jazet, an engraving of the painting of the same name by Nicolas Gosse, 1829 (pp. 72, 110, 140); the *Study for a figure from the Souliot Women* by Ary Scheffer, black chalk, 1827 (p. 149).

The Greek text of the *Hymn* is reprinted from the scholarly edition by Linos Politis (*Διονυσίου Σολωμού, Άπαντα*, vol. 1: *Ποήματα*. Athens: Ikaros 1948). For the three

translations the texts of the original editions (Paris, London, Mesolongi) have been used, by kind permission of the Gennadeio Library. No alterations have been made to the texts, beyond the correction of obvious errors. The Tables listing the translations of the *Hymn to Liberty* were compiled on the basis of information provided in the article by Dinos Christianopoulos, *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν και 79 μεταφράσεις του σε 16 γλώσσες (1824-1998)*, included in the volume *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού και οι ξενόγλωσσες μεταφράσεις του*. Thessaloniki: Centre for the Greek Language, 1998.

KATERINA TIKTOPOULOU
Research Associate
Centre for the Greek Language

Translation Chris Markham

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

—ΓΑΛΛΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ—

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS

—FRENCH, ENGLISH, ITALIAN—

[1825]

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΕΠΙΛΟΓΗ

Τόμος πρώτος

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ἐπιμέλεια - Σημειώσεις

ΑΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ἼΚΑΡΟΣ

1948

ΥΜΝΟΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

*Libertà vo cantando, ch'è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta,
DANTE*

1. Σέ γνωρίζω από την κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Σέ γνωρίζω από τὴν ὄψη
Ποῦ μέ βία μετράει τὴ γῆ.
2. Ἐπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!
3. Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
Πικραμένη, ἐντροπαλή,
Κι' ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
Ἔλα πάλι, νὰ σοῦ πῆ.
4. Ἄργειε νᾶλθη ἐκείνη ἡ μέρα,
Καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
Γιατὶ τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα
Καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.
5. Δυστυχής! Παρηγορία
Μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
Περασμένα μεγαλεῖα
Καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6. Καί ἀκαρτέρει, καί ἀκαρτέρει
Φιλελεύθερη λαλιά,
Ἐνα ἐκτύπαι τ' ἄλλο χέρι
Ἐπὶ τὴν ἀπελπισιά,
7. Κι' ἔλεες: πότε, ἄ! πότε βγάνω
Τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές;
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
Κλάψες, ἄλυσες, φωνές.
8. Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
Μὲς στὰ κλάιματα θολό,
Καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα,
Πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.
9. Μὲ τὰ ροῦχα αἱματομένα
Ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφά
Νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
Ἐπὶ χέρια δυνατά.
10. Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
Ἐξανάλθες μοναχὴ
Δέν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
Ἐάν ἡ χρεῖα τὲς κουρταλῆ.
11. Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
Ἄλλ' ἀνάσασιν καμιά
Ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
Καὶ σὲ γέλασε φρικτά.
12. Ἄλλοι, ὀμέ! στή συμφορὰ σου
Ἐχάιροντο πολὺ,
Σύρε νᾶβρης τὰ παιδιὰ σου,
Σύρε, ἐλέγαν οἱ σκληροί.

13. Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
Καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
Ἦ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
Ποῦ τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.
14. Ταπεινότατη σου γέρνει
Ἦ τρισάθλια κεφαλή,
Σὰν πτωχοῦ ποῦ θυροδέρνει
Κι' εἶναι βάρος του ἡ ζωή.
15. Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
Ποῦ ἀκατάπαυστα γυρεύει
Ἦ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.
16. Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!
17. Μόλις εἶδε τὴν ὀρμή σου
Ὁ οὐρανός, ποῦ γιὰ τς ἐχθρούς
Εἰς τὴ γῆ τὴ μητρικὴ σου
Ἔτρεφ' ἄνθια καὶ καρπούς,
18. Ἐγαλήνευσε· καὶ ἐχύθη
Καταχθόνια μία βοή,
Καὶ τοῦ Ρῆγα σου ἀπεκρίθη
Πολεμόκραχτη ἢ φρονή· (1)
19. Ὅλοι οἱ τόποι σου σ' ἐκράξαν
Χαιρετώντας σε θερμά,
Καὶ τὰ στόματα ἐφονάξαν
Ὅσα αἰσθάνετο ἡ καρδιά.

20. Ἐφονάζανε ὡς τ' ἀστέρια
Τοῦ Ἰονίου καί τὰ νησιά,
Καί ἐσηκώσανε τὰ χέρια
Γιὰ νά δείξουνε χαρά,
21. Μ' ὄλον ποῦναι ἀλυσσομένο
Τό καθένα τεχνικά,
Καί εἰς τὸ μέτωπο γραμμένο
Ἔχει: Ψεύτρα Ἐλευθεριά.
22. Γκαρδιακά χαροποιήθη
Καί τοῦ Βάσιγκτον ἡ γῆ,
Καί τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
Ποῦ τὴν ἔδεναν καί αὐτή.
23. Ἄπ' τὸν πύργο του φωνάζει,
Σά νά λήη σέ χαιρετῶ,
Καί τὴ χήτη του τινάζει
Τὸ Λεοντάρι τὸ Ἰσπανό.
24. Ἐλαφιάσθη τῆς Ἀγγλίας
Τὸ θηρίο, καί σέρνει εὐθὺς
Κατὰ τ' ἄκρα τῆς Ρουσίας
Τὰ μουγκρίσματα τς ὀργῆς.
25. Εἰς τὸ κίνημά του δείχνει
Πῶς τὰ μέλη εἶν' δυνατά·
Καί στοῦ Αἰγαίου τὸ κύμα ρίχνει
Μιά σπιθόβολη ματιά.
26. Σέ ξανοίγει ἀπὸ τὰ νέφη
Καί τὸ μάτι τοῦ Ἄετοῦ,
Ποῦ φτερά καί νύχια θρέφει
Μέ τὰ σπλάγχνα τοῦ Ἰταλοῦ·

27. Καί σ' ἐσέ καταγυρμένος,
Γιατί πάντα σέ μισεῖ,
Ἐκρωζ' ἔκρωζε ὁ σκασμένος,
Νά σέ βλάβῃ, ἂν ἤμπορῇ.
28. Ἄλλο ἐσύ δέν συλλογιέσαι
Πάρεξ ποῦ θά πρωτοπᾶς·
Δέν μιλεῖς καί δέν κουνιέσαι
Στές βροσιές ὅπου ἀγρικᾶς·
29. Σάν τὸ βράχον ὅπου ἀφήνει
Κάθε ἀκάθαρτο νερό
Εἰς τὰ πόδια του νά χύνη
Εὐκολόσβηστον ἀφρό,
30. Ὅπου ἀφήνει ἀνεμοζάλη
Καί χαλάζι καί βροχή
Νά τοῦ δέρονουν τὴ μεγάλη,
Τὴν αἰώνιαν κορυφή.
31. Δυστυχιά του, ὦ δυστυχιά του,
Ὅποιανοῦ θέλει βρεθῇ
Στὸ μαχαίρι σου ἀποκάτου
Καί σ' ἐκεῖνο ἀντισταθῇ.
32. Τὸ θηρίο π' ἀνανογιέται,
Πῶς τοῦ λείπουν τὰ μικρά,
Περιορίζεται, πετιέται,
Αἷμα ἀνθρώπινο διψᾷ·
33. Τρέχει, τρέχει ὅλα τὰ δάση,
Τὰ λαγκάδια, τὰ βουνά,
Καί ὅπου φθάση, ὅπου περάση,
Φρίκη, θάνατος, ἐρμιά·

34. Ἐρμιά, θάνατος καί φρίκη
Ὅπου ἐπέρασες κι' ἐσύ·
Ξίφος ἔξω ἀπό τή θήκη
Πλέον ἀνδρείαν σοῦ προξενεῖ.
35. Ἴδου ἐμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
Τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
Τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
Νά τῆς ρίψης πιθυμᾶς.
36. Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
Δείχνει, πάντα ὁπῶς νικεῖ,
Καί ἄς εἶν' ἄρματα γεμάτη
Καί πολέμιαν χλαλοή.
37. Σοῦ προβαίνουνε καί τρίζουν
Γιὰ νά ἰδῆς πῶς εἶν' πολλά·
Δέν ἀκοῦς πού φοβερίζουν
Ἄνδρες μύριοι καί παιδιά; (2)
38. Λίγα μάτια, λίγα στόματα
Θά σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά
Γιὰ νά κλαύσετε τὰ σώματα
Ποῦ θε' νάβρη ἢ συμφορά.
39. Κατεβαίνουνε, καί ἀνάφτει
Τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
Τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
Λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.
40. Γιατί ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη;
Λίγα τὰ αἵματα γιατί;
Τὸν ἐχθρὸ θωρῶ νά φύγη
Καί στὸ κάστρο ν' ἀνεβῆ. (3)

41. Μέτρα... εἶν' ἄπειροι οἱ φευγάτοι,
Ὅπου φεύγοντας δειλιοῦν
Τὰ λαβώματα στήν πλάτη
Δέχοντ', ὥστε ν' ἀνεβοῦν.
42. Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
Τὴν ἀφεύγατη φθορά·
Νά, σᾶς φθάνει ἀποκριθῆτε
Στῆς νυκτὸς τῆ σκοτεινιά. (4)
43. Ἀποκρίνονται, καὶ ἡ μάχη
Ἔτσι ἀρχίζει, ὅπου μακριά
Ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
Ἀντιβούιζε φοβερά.
44. Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,
Ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
Ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
Ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.
45. Ἄ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη
Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμὸς;
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
Πάρεξ θάνατου πικρός.
46. Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
Οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
Ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
Τοῦ πολέμου, καὶ οἱ καπνοί,
47. Καὶ οἱ βροντές, καὶ τὸ σκοτάδι,
Ὅπου ἀντίσκοφτε ἡ φωτιά,
Ἐπαράσταιναν τὸν ἄδη
Ποῦ ἀκαρτέρειε τὰ σκυλιά·

48. Τ' ἀκαρτέρειε. — Ἐφαίνοντ' ἴσκιοι
Ἄναριθμητοὶ γυμνοί,
Κόρες, γέροντες, νεανίσκοι,
Βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί.
49. Ὅλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
Μαύρη ἢ ἐντάφια συντροφιά,
Σάν τὸ ροῦχο ὅπου σκεπάζει
Τὰ κρεβάτια τὰ στερνά.
50. Τόσοι, τόσοι ἀνταμωμένοι
Ἐπετιοῦντο ἀπὸ τῆ γῆ,
Ὅσοι εἶν' ἄδικα σφαγμένοι
Ἄπὸ τούρκικην ὄργῃ.
51. Τόσα πέφτουνε τὰ θέρι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς·
Σχεδὸν ὄλα ἐκεῖα τὰ μέρη
Ἐσκεπάζοντο ἀπ' αὐτούς.
52. Θαμποφέγγει κανέν' ἄστρο,
Καὶ ἀναδεύοντο μαζί,
Ἄναβαίνοντας τὸ κάστρο
Μὲ νεκρώσιμη σιωπῇ.
53. Ἔτσι χάμου εἰς τὴν πεδιάδα,
Μὲς στὸ δάσος τὸ πυκνό,
Ὅταν στέλνη μίαν ἀχνάδα
Μισοφέγγαρο γλωμό,
54. Ἐάν οἱ ἄνεμοι μὲς στ' ἄδεια
Τὰ κλαδιά μουγκοφυσοῦν,
Σειοῦνται, σειοῦνται τὰ μαυράδια,
Ὅπου οἱ κλῶνοι ἀντικτυποῦν.

55. Μὲ τὰ μάτια τοὺς γυρεύουν
Ὅπου εἶν' αἵματα πηχτά,
Καὶ μὲς στ' αἵματα χορεύουν
Μὲ βρυχίσματα βραχνά,
56. Καὶ χορεύοντας μανίζουν
Εἰς τοὺς Ἕλληνας κοντά,
Καὶ τὰ στήθια τοὺς ἐγγίζουν
Μὲ τὰ χέρια τὰ ψυχρά.
57. Ἐκειό τὸ ἐγγίσμα πηγαίνει
Βαθιά μὲς στὰ σωθικά,
Ὅθεν ὅλη ἡ λύπη βγαίνει,
Καὶ ἄκρα αἰσθάνονται ἀσπλαχνιά.
58. Τότε αὐξαίνει τοῦ πολέμου
Ὁ χορὸς τρομακτικά,
Σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
Στοῦ πελάου τὴ μοναξιά.
59. Κτυποῦν ὅλοι ἀπάνου κάτου·
Κάθε κτύπημα ποὺ ἐβγή
Εἶναι κτύπημα θανάτου,
Χωρὶς νὰ δευτερωθῆ.
60. Κάθε σῶμα ἰδρώνει, ρέει·
Λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ
Ἄπ' τὸ μῖσος ποὺ τὴν καίει
Πολεμάει νὰ πεταχθῆ.
61. Τῆς καρδίας κτυπίες βροντᾶνε
Μὲς στὰ στήθια τοὺς ἀργά,
Καὶ τὰ χέρια ὅπου χουμᾶνε
Περισσότερο εἶν' γοργά.

62. Οὐρανός γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
Οὐδὲ πέλαγο, οὐδὲ γῆ·
Γι' αὐτοὺς ὅλους τὸ πᾶν εἶναι
Μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.
63. Τόση ἢ μάνητα καὶ ἡ ζάλη,
Ποὺ στοχάζεσαι, μὴ πῶς
Ἄπο μία μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
Δὲν μείνη ἓνας ζωντανός.
64. Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
Πῶς θερίζουνε ζωές!
Χάμου πέφτουνε κοιμμένα
Χέρια, πόδια, κεφαλές,
65. Καὶ παλάσκες καὶ σπαθία
Μὲ ὀλοσκόρπιστα μυαλά,
Καὶ μὲ ὀλόσχιστα κρανία
Σωθικά λαχταριστά.
66. Προσοχὴ καμία δὲν κάνει
Κανείς, ὄχι, εἰς τὴ σφαγὴ·
Πᾶνε πάντα ἐμπρός. ὦ! φθάνει,
Φθάνει· ἔως πότε οἱ σκοτωμοί;
67. Ποῖος ἀφήνει ἐκεῖ τὸν τόπο,
Πάρεξ ὅταν ξαπλωθῆ;
Δὲν αἰσθάνονται τὸν κόπο
Καὶ λές κι' εἶναι εἰς τὴν ἀρχή.
68. Ὀλιγόστευαν οἱ σκύλοι,
Καὶ ἄλλὰ ἐφώναζαν, ἄλλὰ·
Καὶ τῶν Χριστιανῶν τὰ χεῖλη
Φωτιά ἐφώναζαν, φωτιά.

69. Λεονταρόψυχα ἐκτυπιούντο,
Πάντα ἐφώναζαν φωτιά,
Καί οἱ μαροῖ κατασκορπιούντο,
Πάντα σκούζοντας ἼΑλλά.
70. Παντοῦ φόβος καί τρομάρα
Καί φωνές καί στεναγμοί·
Παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρα,
Καί παντοῦ ξεψυχισμοί.
71. Ἦταν τόσοι! πλεον τὸ βόλι
Εἰς τ' αὐτιά δέν τοὺς λαλεῖ.
Ὅλοι χάμου ἐκείτοντ' ὄλοι
Εἰς τὴν τέταρτην αὐγή.
72. Σάν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
Καί κυλάει στή λαγκαδιά,
Καί τὸ ἄθῶο χόρτο πίνει
Αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.
73. Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἀέρι,
Δέν φυσᾶς τώρα ἐσὺ πλιὸ
Στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι· (5)
Φύσα, φύσα εἰς τὸ ΣΤΑΥΡΟ.
74. Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!
75. Τῆς Κορίνθου ἰδοὺ καί οἱ κάμποι·
Δέν λάμπ' ἥλιος μοναχά
Εἰς τοὺς πλάτανους, δέν λάμπει
Εἰς τ' ἀμπέλια, εἰς τὰ νερά·

76. Εἰς τὸν ἥσυχον αἰθέρα
Τώρα ἀθῶα δὲν ἀντηχεῖ
Τὰ λαλήματα ἢ φλογέρα,
Τὰ βελάσματα τὸ ἀρνί·
77. Τρέχουν ἄρματα χιλιάδες
Σὰν τὸ κύμα εἰς τὸ γιαλό·
Ἄλλ' οἱ ἀνδρεῖοι παλληκαράδες
Δὲν ψηφοῦν τὸν ἀριθμό.
78. ὦ τρακόσιοι! σηκωθῆτε
Καὶ ξανάλθετε σ' ἐμᾶς·
Τὰ παιδιὰ σας θέλ' ἰδῆτε
Πόσο μοιάζουνε μὲ σᾶς.
79. Ὅλοι ἐκεῖνοι τὰ φοβοῦνται.
Καὶ μὲ πάτημα τυφλὸ
Εἰς τὴν Κόρινθο ἀποκλειοῦνται
Κι' ὅλοι χάνονται ἀπ' ἐδῶ.
80. Στέλνει ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου
Πείναν καὶ Θανατικό·
Ποῦ μὲ σχῆμα ἐνὸς σκελέθρου
Περπατοῦν ἀντάμα οἱ δύο·
81. Καὶ πεσμένα εἰς τὰ χορτάρια
Ἄπεθαίνανε παντοῦ
Τὰ θλιμμένα ἀπομεινάρια
Τῆς φυγῆς καὶ τοῦ χαμοῦ.
82. Καὶ ἐσὺ ἀθάνατη, ἐσὺ θεία,
Ποῦ ὅ,τι θέλεις ἤμπορεῖς,
Εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
Ματωμένη περπατεῖς.

83. Στῆ σκιά χεροπιασμένες, (6)
Στῆ σκιά βλέπω κι' ἐγὼ
Κρινοδάκτυλες παρθένες
Ὅπου κάνουνε χορό·
84. Στὸ χορὸ γλυκογυρίζουν
Ὠραῖα μάτια ἐρωτικά,
Καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζουν
Μαῦρα, ὀλόχρυσά μαλλιά.
85. Ἡ ψυχὴ μου ἀναγαλλιάζει
Πῶς ὁ κόρφος καθεμιάς
Γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριάς.
86. Μὲς στὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
Τὸ ποτήρι δὲν βαστῶ·
Φιλελεύθερα τραγούδια
Σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.
87. Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!
88. Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
Τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
Μέρα ποὺ ἀνθισαν οἱ λόγγοι (7)
Γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.
89. Σοῦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
Ἡ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρό,
Καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας
Ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό,

90. Σ' αὐτό, ἐφώνησε, τὸ χῶμα
Στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά·
Καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
Μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά. (8)
91. Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει,
Καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
Γύρω γύρω τῆς πυκνώνει
Ποῦ σκορπάει τὸ θυμιατό.
92. Ἄγρικαίει τὴν ψαλμοδία
Ὅπου ἐδίδαξεν αὐτὴ·
Βλέπει τὴ φωταγωγία
Στοὺς Ἁγίους ἐμπρὸς χυτὴ.
93. Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ ποῦ πλησιάζουν
Μὲ πολλὴ ποδοβολή,
Κι' ἄρματ', ἄρματα ταράζουν;
Ἐπετάχτηκες ἐσύ.
94. Ἄ! τὸ φῶς ποῦ σέ στολίζει,
Σὰν ἡλίου φεγγοβολή,
Καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
Δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ·
95. Λάμπιν ἔχει ὅλη φλογώδη
Χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
Φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
Κι' ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.
96. Τὸ σπαθὶ σου ἀντισηκώνεις,
Τρία πατήματα πατάς,
Σὰν τὸν πύργο μεγαλώνεις,
Καὶ εἰς τὸ τέταρτο κτυπᾷς·

97. Μέ φωνή πού καταπείθει
Προχωρώντας όμιλεις·
«Σήμερ', άπιστοι, έγεννήθη,
Ναί, του κόσμου ό Λυτρωτής.
98. »Αυτός λέγει... Ἐφοκρασθήτε:
Ἐγώ εἰμ' Ἄλφα, ὦ μέγα ἐγώ· (9)
Πέστε, πού θ' άποκρυφθήτε
Ἐσεῖς όλοι, αν όργισθώ;
99. »Φλόγα άκοίμητην σās βρέχω,
Πού μ' αυτήν αν συγκριθῆ
Κείνη ή κάτω όπου σās έχω
Σαν δροσιά θέλει βρεθῆ.
100. »Κατατρώγει, ώσαν τῆ σχίζα,
Τόπους άμετρα ύψηλούς,
Χώρες, όρη από τῆ ρίζα,
Ζωα και δένδρα και θνητούς,
101. »Και τό πάν τό κατακαίει,
Και δέν σώζεται πνοή,
Πάρεξ του άνεμου πού πνέει
Μές στη στάχτη τῆ λεπτή».
102. Κάποιος ἤθελε έρωτήσσει:
Του θυμου του είσαι άδελφή;
Ποιος εἶν' άξιος να νικήση,
Ἡ με σε να μετρηθῆ;
103. Ἡ γῆ αισθάνεται τῆν τόση
Του χειου σου άνδραγαθιά,
Πού όλην θέλει θανατώσει
Τῆ μισόχριστη σπορά.

104. Τὴν αἰσθάνονται, καὶ ἀφρίζουν
Τὰ νερά, καὶ τ' ἀγρικῶ
Δυνατὰ νὰ μουρμουρίζουν
Σὰν νὰ ρυάζετο θηριό.
105. Κακορίζικοι, ποῦ πᾶτε
Τοῦ Ἀχελώου μὲς στὴ ροή, (10)
Καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
Ἐκεί τὴν καταδρομὴ
106. Νὰ ἀποφύγετε! τὸ κύμα
Ἐγινε ὄλο φουσκωτό·
Ἐκεῖ εὐρήκατε τὸ μνήμα
Πρὶν νὰ εὐρήτε ἀφανισμό.
107. Βλασφημᾶει, σκούζει, μουγκρίζει
Κάθε λάρυγγας ἐχθροῦ,
Καὶ τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
Τὲς βλασφήμες τοῦ θυμοῦ.
108. Σφαλερὰ τετραποδίζουν
Πλῆθος ἄλογα, καὶ ὀρθὰ
Τρομασμένα χλιμιτρίζουν
Καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.
109. Ποῖος στὸ σύντροφον ἀπλώνει
Χέρι, ὡσὰν νὰ βοηθηθῆ·
Ποῖος τὴ σάρκα του δαγκώνει
Ὅσο ὅπου νὰ νεκρωθῆ·
110. Κεφαλὲς ἀπελπισμένες,
Μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
Κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
Γιὰ τὴν ὑστερη φορὰ.

111. Σβηέται — αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
Τοῦ Ἀχελώου νεροσυρμῆ—
Τὸ χλιμίτρισμα, καὶ οἱ κρότοι,
Καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.
112. Ἔτσι ν' ἄκουα νὰ βουίξη
Τὸν βαθὺν Ὠκεανό,
Καὶ στὸ κύμα του νὰ πνίξη
Κάθε σπέρμα Ἀγαρηνό·
113. Καὶ ἐκεῖ ποῦναι ἡ Ἁγία Σοφία,
Μὲς στοὺς λόφους τοὺς ἑπτά,
Ὅλα τ' ἄψυχα κορμιά,
Βραχοσύντριφτα, γυμνά,
114. Σωριασμένα νὰ τὰ σπρώξη
Ἡ κατάρα τοῦ Θεοῦ,
Κι' ἀπ' ἐκεῖ νὰ τὰ μαζώξη
Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φεγγαριοῦ· (11)
115. Κάθε πέτρα μνήμα ἄς γένη,
Καὶ ἡ Θρησκεία κι' ἡ Ἐλευθεριά
Μ' ἀργοπάτημα ἄς πηγαίνει
Μεταξὺ τους, καὶ ἄς μετροῦ.
116. Ἐνα λείψανο ἀνεβαίνει
Τεντωτό, πιστομητό,
Κι' ἄλλο ξάφνου κατεβαίνει
Καὶ δὲν φαίνεται καὶ πλιό.
117. Καὶ χειρότερα ἀγριεύει
Καὶ φουσκώνει ὁ ποταμός·
Πάντα πάντα περισσεύει·
Πολυφλοίσβισμα καὶ ἀφρός.

118. Ἄ! γιατί δέν ἔχω τώρα
Τή φωνή τοῦ Μωυσῆ;
Μεγαλόφωνα, τήν ὥρα
Ἵποῦ ἐσβηοῦντο οἱ μισητοί,
119. Τόν Θεόν εὐχαριστοῦσε
Στοῦ πελάου τή λύσσα ἐμπρός,
Καί τὰ λόγια ἠχολογοῦσε
ἽΑναρίθμητος λαός·
120. ἽΑκλουθάει τήν ἄρμονία
ἽΗ ἀδελφή τοῦ ἽΑαρών,
ἽΗ προφήτισσα Μαρία,
Μ' ἔνα τύμπανο τερπνόν, (12)
121. Καί πηδοῦν ὅλες οἱ κόρες
Μέ τς ἀγκάλες ἀνοικτές,
Τραγουδώντας, ἀνθοφόρες,
Μέ τὰ τύμπανα κι' ἐκειές.
122. Σέ γνωρίζω ἀπό τήν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τήν τρομερή,
Σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὄψη
Ποῦ μέ βία μετροάει τή γῆ.
123. Εἰς αὐτήν, εἶν' ἔακουσμένο.
Δέν νικιέσαι ἐσύ ποτέ·
ἽΟμως, ὄχι, δέν εἶν' ἔξένο
Καί τὸ πέλαγο γιά σέ.
124. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
Κύματ' ἄπειρα εἰς τή γῆ,
Μέ τὰ ὅποια τήν περιζώνει,
Κι' εἶναι εἰκόνα σου λαμπρή.

125. Μέ βρονχίσματα σαλεύει
Πού τρομάζει ή άκοή·
Κάθε ξύλο κινδυνεύει
Και λιμώνα άναζητεί·
126. Φαίνεται' έπειτα ή γαλήνη
Και τό λάμπιμο του ήλιου,
Και τά χρώματα άναδίνει
Του γλαυκότατου ουρανού.
127. Δέν νικιέσαι, είν' εξακουσμένο,
Στήν ξηράν έσύ ποτέ·
Όμως, όχι, δέν είν' ξένο
Και τό πέλαγο για σέ.
128. Περνούν άπειρα τά ξάρτια,
Και σαν λόγγος στριμωχτά
Τά τρεχούμενα κατάρτια,
Τά όλοφούσκωτα πανιά.
129. Σϋ τέσ δύνამές σου σπρώχνεις,
Και άγκαλά δέν είν' πολλές,
Πολεμώντας, άλλα διώχνεις,
Άλλα παίρνεις, άλλα καίς·
130. Μέ έπιθύμα να τηράζης
Δύο μεγάλα σε θωρώ, (13)
Και θανάσιμον τινάζεις
Έναντίον τους κεραυνό.
131. Πιάνει, αυξάινει, κοκκινίζει,
Και σηκώνει μιá βροντή,
Και τό πέλαο χρωματίζει
Μέ αίματόχροη βαφή.

132. Πνίγοντ' ὄλοι οἱ πολεμάρχοι
Καί δέν μνέσκει ἓνα κορμί·
Χάρου, σκιά τοῦ Πατριάρχου,
Ποῦ σ' ἐπέταξαν ἐκεῖ.
133. Ἐκρουφόσμιγαν οἱ φίλοι
Μέ τς ἐχθρούς τους τή Λαμπρή,
Καί τοὺς ἔτρεμαν τὰ χεῖλη
Δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.
134. Κειές τές δάφνες ποῦ ἐσκορπίστε (14)
Τώρα πλέον δέν τές πατεῖ,
Καί τὸ χέρι ὁποῦ ἐφιλήστε
Πλέον, ἄ! πλέον δέν εὐλογεῖ.
135. Ὅλοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
Ὁ ἀρχηγός τῆς Ἐκκλησίας·
Κλαῦστε, κλαῦστε· κρεμασμένος
Ὡσάν νᾶτανε φονιάς.
136. Ἐχει ὀλάνοικτο τὸ στόμα
Π' ὥρες πρῶτα εἶχε γευθῆ
Τ' Ἅγιον Αἷμα, τ' Ἅγιον Σῶμα·
Λές πὼς θεὸς νὰ ξαναβγῆ
137. Ἡ κατάρα ποῦ εἶχε ἀφήσει
Λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῆ
Εἰς ὁποῖον δέν πολεμήση
Καί ἤμπορεῖ νὰ πολεμῆ.
138. Τὴν ἀκούω, βροντάει, δέν παύει
Εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
Καί μουγκρίζοντας ἀνάβει
Τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.

139. Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; σοβαρὰ
Νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
Μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.
140. Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
Τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
Προσηλώνεται κατόπι
Στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀρχινᾷ:
141. «Παλληκάρια μου! οἱ πολέμοι
Γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρὰ,
Καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
Στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.
142. »Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
Κάθε δύναμη ἐχθρική·
Ἄλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
Ποῦ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ.
143. »Μία, ποῦ ὅταν ὡσάν λύκοι
Ξαναρχόστενε ζεστοί,
Κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
Ἄχ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ.
144. »Ἡ Διχόνοια ποῦ βαστάει
Ἕνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
Καθενὸς χαμογελάει,
Πάρ' το, λέγοντας, καὶ σύ.
145. »Κεῖο τὸ σκῆπτρο ποῦ σᾶς δείχνει
Ἔχει ἀλήθεια ὠραία θεωρία·
Μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
Εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

146. » Ἐπὶ στόμα ὅπου φθονάει,
Παλληκάρια, ἄς μὴν ἴπωθῃ,
Πῶς τὸ χέρι σας κτυπάει
Τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλὴ.
147. » Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμὸ τους
Τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
Ἐάν μισοῦνται ἀνάμεσό τους
Δέν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά.
148. » Τέτοια ἀφήστενε φροντίδα·
Ὅλο τὸ αἷμα ὅπου χυθῆ
Γιὰ θρησκεία καὶ γιὰ πατρίδα
Ὅμοιαν ἔχει τὴν τιμὴ.
149. » Στὸ αἷμα αὐτό, ποῦ δέν πονεῖτε
Γιὰ πατρίδα, γιὰ θρησκεία,
Σᾶς ὀρκίζω, ἀγκαλιασθῆτε
Σὰν ἀδέλφια γκαρδιακά.
150. » Πόσον λείπει, στοχασθῆτε,
Πόσο ἀκόμη νὰ παρῶθῃ·
Πάντα ἢ νίκη, ἂν ἐνωθῆτε,
Πάντα ἐσᾶς θ' ἀκολουθῆ.
151. » ὦ ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία!...
Καταστήστε ἓνα σταυρό,
Καὶ φωνάξετε μὲ μία:
Βασιλεῖς, κοιτάξτ' ἐδῶ.
152. » Τὸ σημεῖον ποῦ προσκυνᾶτε
Εἶναι τοῦτο, καὶ γι' αὐτό
Ματωμένους μᾶς κοιτᾶτε
Στὸν ἀγῶνα τὸ σκληρό.

153. » Ἀκατάπαυστα τὸ βοΐζουν
Τὰ σκυλιὰ καὶ τὸ πατοῦν
Καὶ τὰ τέκνα τοῦ ἀφανίζου
Καὶ τὴν πίστη ἀναγελοῦν.
154. » Ἐξ αἰτίας τοῦ ἐσπάρθη, ἐχάθη
Αἷμα ἁθῶο χριστιανικό,
Ποῦ φωνάζει ἀπὸ τὰ βάθη
Τῆς νυκτός: Νὰ ἴκηθῶ.
155. » Δὲν ἀκοῦτε ἐσεῖς εἰκόνες
Τοῦ Θεοῦ, τέτοια φωνή;
Τώρα ἐπέρασαν αἰῶνες
καὶ δὲν ἔπαυσε στιγμὴ.
156. » Δὲν ἀκοῦτε; εἰς κάθε μέρος
Σὰν τοῦ Ἄβελ καταβοᾶ·
Δὲν εἶν' φύσημα τοῦ ἀέρος
Ποῦ σφυρίζει εἰς τὰ μαλλιά.
157. » Τί θὰ κάμετε; θ' ἀφήστε
Νὰ ἀποκτήσομεν ἐμεῖς
Λευθερίαν, ἢ θὰ τὴν λύστε
Ἐξ αἰτίας Πολιτικῆς;
158. » Τοῦτο ἀνίσως μελετᾶτε,
Ἴδού, ἐμπρὸς σας τὸν Σταυρό·
Βασιλεῖς! ἔλατε, ἔλατε,
Καὶ κτυπήσετε κι' ἐδῶ».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ

1. *Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων...*
  2. Ἀρματώθηκαν τότε ὅλοι ἀπὸ δεκατέσσερους χρόνους καὶ ἀπάνου.
  3. Ἡ περιτειχισμένη Τριπολιτσά δὲν ἔχει κάστρον, καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ κάστρου ἐννοεῖ ὁ ποιητὴς τὴν μεγάλην Τάπιαν τῆς πόλης.
  4. Ἀγκαλά καὶ ἦτον ἡμέρα ὅταν ἐπάρθηκεν ἡ Τριπολιτσά, ὁ ποιητὴς ἀκολούθησε τὴν κοινὴν φήμην ὅπου τότε ἐσκορπίστηκεν, ὅτι τὸ πάρσιμό της ἐσυνέβηκε τρεῖς ὥρες ἔπειτα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα.
  5. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ φεγγάρι εὐρίσκεται τυπομένον εἰς τὲς τούρκικες σημαῖες.
  6. Ὁ λόρδ Μπαίρον εἰς τὴν τρίτην ᾠδὴν τοῦ Don Juan παρασταίνει ἓνα ποιητὴν Ἑλληνα, ὅπου ἀπελπισμένος καὶ παραπονεμένος διὰ τὴν σκλαβίαν τῆς πατρίδος του, ἔχει ἐμπρὸς του ἓνα κρασοπότηρον, καὶ κοντὰ εἰς ἄλλα λέγει καὶ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «...οἱ γυναῖκες μας χορεύουν ἀποκάτου ἀπὸ τὸν ἴσκιον· βλέπω τὰ θέλητρα τῶν ματιῶν τους· ἀλλὰ ὅταν συλλογίζομαι ὅτι θὰ γεννήσουν σκλάβους, γεμίζουν τὰ μάτια μου δάκρυα». Ἐπέρασε ἓνας χρόνος ἀφοῦ ἐγράφηκε τοῦτος ὁ ὕμνος· ὁλοένα ὁ ποιητὴς ἐτοιμάζει ἓνα ποίημα γιὰ τὸν θάνατον τοῦ λόρδ Μπαίρον.
  7. *Ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον.* (Ἡσαΐας Κεφ. λε´).
  8. Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὄρμησαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγιοῦ τὰ ξημερώματα αὐτῆς τῆς ἁγίας ἡμέρας· δὲν εἶναι ὁμως ἀληθινόν, καθὼς τότε ἐκοινολογήθηκεν, ὅτι ἦταν ἀνοιχτὲς καὶ οἱ ἐκκλησίαι· μάλιστα ἐκλείσθησαν ἐπιταυτοῦ διὰ νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες ὅλην τὴν προσοχὴν τους εἰς τὸν πόλεμον.
  9. *Καὶ εἶπέ μοι γέγονε· ἐγὼ εἰμί τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.* (Ἀποκάλ. Ἰωάννου Κεφ. κα´).
  10. Τὰ περιστατικά τοῦ περάσματος τοῦ ποταμοῦ, τῆς μάχης τῶν Χριστουγεννῶν καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγιοῦ εὐρίσκονται καταστρωμένα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, ἐγκαρδίου φίλου τοῦ ποιητῆ. Αὐτὴ ἡ ἱστορία γλήγορα θέλει πλουτίσει καὶ τὴν γλώσσαν μας καὶ τὴν φιλολογίαν μας.
  11. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τίτλους τοῦ Σουλτάνου.
  12. Ἐξοδος Κεφ. ιε´.
  13. Τὸ καύσιμο τῆς караβέλας τοῦ Καπετάν πασαῖ καὶ ἐνὸς ἄλλου караβίου κοντὰ εἰς τὴν Τένεδον, τὲς 29 Ὀκτωβρίου.
  14. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας συνηθίζουν νὰ σπέρνουν δάφνες εἰς τὲς ἐκκλησίας τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.
- * Ὅταν ἐπρωτοδιαβάσθηκε τὸ ποίημα, κάποιοι εἶπαν: Κρίμα! ὑψηλά νοήματα καὶ στίχοι σφαλμένοι! Γιὰ νὰ δεχθῶ τὴν πρώτην, ἀκαρτερῶ νὰ δικαιολογήσουν τὴν δεύτην παρατήρησιν. Μά τὸν Δία ποῦ ἐσάστισα! Αὔριο θέλει ἔρθῃ καὶ κανένας νὰ

μοῦ δείξῃ τ' ἄλφαβητάρι μὲ τὸ κονδύλι στὸ χέρι· ἀλλὰ ἐγὼ τοῦ τὸ παίρνω καὶ ἀπιθῶνῶ τὴν ἄκρην του εἰς τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ Δάντη καὶ τοῦ Πετράρχη, τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ὄσων στιχουργῶντας τοὺς ἀκολούθησαν, καὶ τοῦ λέγω: Λάβε τὴν καλοσύνην, Διδάσκαλε, νὰ γύρης τ' αὐτιά σου ἐδῶ πάνου, καὶ μέτρα. Κάθε συλλαβὴ εἶναι ἓνα πόδι, καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ αὐτοὺς, ὁποῖος καὶ ἂν εἶναι ὁ στίχος· ὁμως ἐσὺ δὲν ἤξεύρεις νὰ τὰ μετῶς. Τὸ φωνῆεν, μὲ τὸ ὁποῖον τελειώνει ἡ λέξις, χάνεται εἰς τὸ φωνῆεν, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ ἀκόλουθη ἀρχινᾷ· ὁμως τὸ προφέρω, ἐπειδὴ ἔτσι μὲ συμβουλεύει ἡ τέχνη τῆς ἀληθινῆς ἀρμονίας. Τὸ *ια* (βία), τὸ *εει* (ρέει), τὸ *αῦ* (Μαῦ) καὶ τὰ ἐξῆς, ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, δὲν κάνουν παρά μία συλλαβὴ. Τὸ *τιμή* εἶναι ὁμοιοτέλετο μὲ τὸ *πολλοί*, τὸ *κακός* μὲ τὸ *τυφλός*, τὸ *ἐχθές* μὲ τὸ *πολλές*. Τοῦτοι οἱ κανόνες ἔχουν κάποιες ἐξαίρεσες, τὲς ὁποῖες ὁποῖος ἔχει καλὰ θρεμμένη μὲ τοὺς Κλασσικοὺς τὴν ψυχὴν του βάνει εἰς ἔργον, χωρὶς τόσο νὰ συλλογίζεται, εἰς τὴν ἴδιαν στιγμὴν εἰς τὴν ὁποίαν μορφώνει τὴν ὕλη. Πίστευσέ μου, Διδάσκαλε, ἡ ἀρμονία τοῦ στίχου δὲν εἶναι πράγμα ὅλο μηχανικό, ἀλλὰ εἶναι ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς· μ' ὅλον τοῦτο, ἂν φθάσης νὰ μοῦ ἀποδείξης ὅτι σφάλω τοὺς στίχους, θέλει γράψω τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Ἰσπανῶν, νὰ τοὺς δώσω τὴν εἶδησιν, ὅτι τοὺς ἔσφαλαν ἕως τώρα καὶ αὐτοί, καὶ μὴ φοβάσαι νὰ σοῦ πάρω γιὰ τὴν ἐφεύρεσιν τὸ βραβεῖον, γιατί θέλει σέ μελετήσω. Ἀλλὰ ποῖος σοῦ εἶπε νὰ τσακίσῃς τὴν λέξι *θερισμένα*; (στρ. 51) — Ποῖος μοῦ τῶπε; τὸ ἀπόκρυφο τῆς τέχνης μου καὶ τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων. Ἄμετρα εἶναι τὰ παραδείγματα τέτοιας λογῆς, καὶ θέλει σοῦ τὰ ἀναφέρω ὅλα ἓνα ἓνα, ὅταν ἀνανοηθῶ πὼς ἔχω καιρὸν νὰ χάσω. Ὁ Πίνδαρος ἔχει τσακισμένες καμία χιλιάδα λέξεις· οἱ τραγικοὶ στοὺς χοροὺς ἐτσακισαν ἀρχετὲς καὶ αὐτοί, καὶ ὁ Ὅρατιος τοὺς ἐμιμήθηκε. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριόστου

Nè men ti raccomando la mia Fiordi
Ma dir non potè ligi; e qui finio. [Canto XLII, 14]

ἀναλεῖ τὴν εἰκόνα καὶ περιέχει πάθος λύπης. Τὸ παράδειγμα τοῦ Πινδάρου

Ἴδοίσα δ' ὄξει' Ἑρινὺς
πέφνεν ἐοῖ σὺν ἀλλαλο-
φονία γένος ἀρήϊον [Ὀλύμπ. Εἶδ. β', στίχ. 73]

ἀναλεῖ τὴν εἰκόνα καὶ περιέχει πάθος τρομάρας. Τὸ παράδειγμα τοῦ Δάντη

Così quelle carole differente-
mente danzando, della sua ricchezza
Mi si facean stimar veloci e lente. [Parad. Canto 24]

εἶναι τέτοιο, ὅπου ἂν τὸ διαβάσης μὲ ἐκεῖνες τὲς ἄλλες θεῖες ζωγραφίαις, καὶ καταλάβῃς ὅτι τέτοιες δὲν τὲς κάνει κανένας, ἴσως ἠμπορεῖ, Διδάσκαλε, νὰ φιλιωθοῦμε·

καί ἡ φιλία θέλει βαστάξει, ὅσο νά σοῦ κάμω μία παρατήρηση εἰς τόν Πίνδαρο. Ἡ λέξη ὄλον (Ὀλύμπ. Εἶδ. β', στίχ. 55) βρίσκεται τσακισμένη· γιά ὅποιο δίκαιο, ἡ μουσικῆς, ἡ ἄλλο ἐπαρακινήθηκεν ὁ Πίνδαρος νά τήν τσακίση, τὸ πρῶτο δίκαιο τὸ εἶχε ἡ φύση τῆς λέξης, ἡ ὁποία, ἂν τσακισθῆ, ἐναντιώνεται μέ τήν ιδέαν ποῦ παρασταίνει. Σέ βλέπω καί φρίττεις καί ἐτοιμάζεσαι νά μαθήσης τὰ μαλλιά σου ὡσάν τὸ Θ τοῦ Λουκιανοῦ (Δίκη φωνηέντων)· ἀλλά ἡσύχασε, γιὰτί ὁ Πίνδαρος μ' ὄλον τοῦτο μένει πάντα ὁ ἴδιος γιά καθέναν· ὁ ἴδιος γιά μέ ὅπου βρίσκω τήν τέχνην ὅπου εἶναι, ὁ ἴδιος γιά σέ ὅπου ξανοίγεις τές ὀξειές ὅπου δέν λείπουν... βλέπω ἕνα χαμόγελο εἰς τὰ χεῖλα τῶν ξένων· ἀλλά δέν τὸ κάνουν τόσο πιερό, γιὰτί βέβαια θυμοῦνται καί τὰ δικά τους.

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
—ΓΑΛΛΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ—

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS
—FRENCH, ENGLISH, ITALIAN—

[1825]

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΑΛΩΜΟΥ
ΖΑΚΥΝΘΙΟΥ
ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.

DITHYRAMBE
SUR LA LIBERTÉ,
PAR DIONYSIOS SALOMOS
DE ZANTE,
TRADUIT DU GREC MODERNE
PAR STANISLAS JULIEN.

*Libertà no cantando, chi è al core,
Come se chi per lei vita offere,
Dante.*

A PARIS,
DE L'IMPRIMERIE DE FIRMIN DIDOT,
IMPRIMERIE DU ROI, RUE JACOB, N° 24.

1825.

DITHYRAMBE
SUR LA LIBERTÉ

1. Je te reconnais au tranchant de ton glaive redoutable ; je te reconnais à ce regard rapide dont tu mesures la terre.
2. Sortie des ossements sacrés des Hellènes, et forte de ton antique énergie, je te salue, je te salue, ô Liberté !
3. Depuis long-temps tu gisais dans la poudre, couverte de honte, abreuvée d'amertume, et tu attendais qu'une voix généreuse te dît :
« Sors de la tombe ! »
4. Combien il tardait ce jour tant désiré ! Partout régnait un morne silence ; les cœurs étaient glacés de crainte, et comprimés par l'esclavage.
5. Malheureuse ! il ne te restait que la triste consolation de redire tes grandeurs passées, de les redire d'une voix entrecoupée de sanglots.
6. De jour en jour tu attendais le cri de l'indépendance, et tu te meurtrissais le sein dans ton désespoir.
7. Tu te disais : Ah ! quand repousserai-je de ma tête le poids de l'infortune ! Et, d'en-haut, l'on te répondait par des pleurs, des gémissements et des chaînes.
8. Alors tu élevais ton regard obscurci par les larmes ; et sur la robe découlaient des flots de sang, le sang des Grecs !

9. Sous un vêtement ensanglanté, tu sortis, je le sais, d'un pas furtif et silencieux, pour aller mendier l'assistance des nations étrangères.
10. Seule tu as entrepris ce voyage pénible, seule tu es revenue : qu'il est difficile d'ouvrir les portes où frappe la main de la misère !
11. L'un versa dans ton sein quelques larmes généreuses, mais nulle consolation. L'autre vingt fois te promit du secours, et te rendit victime d'une horrible déception.
12. D'autres, hélas ! ravis de tes malheurs, s'écriaient : *Va chercher tes enfants... Va*, disaient les cruels !
13. Tu recules d'horreur, et, d'un pas rapide, tu vas fouler la pierre ou le gazon qui porte encore les traces immortelles de ta gloire.
14. Tu inclines languissamment ta tête chargée de douleurs, comme le malheureux qui heurte à la porte de l'opulence, et pour qui la vie n'est qu'un pénible fardeau.
15. Oui : mais maintenant pleins d'une noble ardeur, tous tes enfants combattent en héros, et cherchent avec un infatigable courage la victoire ou la mort.
16. « Sortie des ossements sacrés des Hellènes, et forte de ton antique énergie, je te salue, je te salue, ô Liberté ! »
17. À peine le ciel voit-il tes efforts magnanimes ; ce ciel qui, sur le sol où tu reçus le jour, faisait croître pour tes ennemis des fleurs et des fruits ;
18. Il brille pur et serein, et du sein de la terre s'échappe une voix formidable à laquelle répondent les accents belliqueux de Rhigas (1).
19. Toutes tes contrées te saluent par de vives acclamations, et les bouches épanchent avec enthousiasme les brûlants transports du cœur.

20. Les îles de la mer Ionienne frappent l'air de leurs cris, et élèvent les mains en signe d'allégresse :
21. Quoique chacune d'elles soit chargée de fers rivés avec art, et porte sur le front le sceau d'une liberté mensongère.
22. La patrie de Washington s'est émue jusqu'au fond de l'âme, et s'est rappelé les chaînes qui l'avaient accablée.
23. Le Lion (a) espagnol rugit du haut de sa tour, comme s'il disait « je te salue » ; et il agite son horrible crinière.
24. Le Léopard de l'Angleterre frissonne de crainte, et, tout à coup, porte vers les confins de la Russie sa colère menaçante.
25. Il montre, à l'impétuosité de ses mouvements, sa force redoutable, et lance sur les flots de la mer Égée un regard étincelant.
26. Il te découvre aussi du haut des nues, l'œil perçant de l'Aigle qui nourrit ses serres et ses ailes des entrailles de l'Italie.
27. Acharné contre toi par une haine éternelle, le monstre fait entendre sans relâche sa voix glapissante, et épuise tous les moyens de te nuire.
28. Mais toi, tu ne songes qu'à trouver un théâtre pour tes premiers exploits, et dédaignant de répondre, tu écoutes sans t'émouvoir ses torrents de blasphèmes.
29. De même un vaste rocher laisse l'impur flot des mers inonder son pied inébranlable d'une impuissante écume.
30. De même il laisse la pluie, la grêle et la tempête battre follement son immense, son éternel sommet.

31. Malheur, malheur à celui qui, tombé sous ton glaive, voudra t'opposer une opiniâtre résistance !
32. Dès que la lionne s'aperçoit de l'absence de ses nourrissons, elle rôde, elle s'élançe, elle a soif de sang humain.
33. Elle court, elle vole à travers les bocages, les vallons, les collines, et promène en tous lieux l'horreur, la solitude et la mort.
34. La mort, la solitude et l'horreur signalent aussi ton passage, et le cimenterre hors du fourreau ne fait qu'enflammer ta valeur.
35. Mais déjà s'élèvent devant toi les murs de la malheureuse Tripolitza, déjà tu brûles de les abattre sous les foudres de la terreur.
36. On voit, à ton œil magnanime, que tu es sûre de la victoire, quoiqu'elle renferme des milliers de soldats, et toutes les ressources de la guerre.
37. Leur marche imposante, leurs vastes frémissements annoncent une multitude sans nombre ; entends-tu les menaces intarissables des hommes et des enfants (2) ?
38. «— À peine vous restera-t-il (infidèles) quelques yeux, quelques «bouches pour pleurer et plaindre les tristes victimes de la guerre.»
39. L'ennemi s'avance ; Bellone allume ses foudres grondantes, le fusil brille, et lance l'éclair, le glaive étincelle et promène la mort dans les rangs.
40. Pourquoi le combat a-t-il été si court ? Pourquoi a-t-on versé si peu de sang ? Je vois l'ennemi s'enfuir et monter en désordre à la forteresse (3).
41. Compte... Ils sont innombrables, les fuyards qui, entraînés par la crainte, se laissent couvrir de honteuses blessures jusqu'au pied de leur citadelle.

42. « Allez-y attendre votre mort inévitable. La voici... elle vous presse, «elle vous frappe: répondez dans l'ombre de la nuit (4).»
43. Ils répondent; le carnage commence avec un nouvel acharnement, et l'écho des collines lointaines répète avec effroi le tumulte de la mêlée.
44. J'entends le bruit sourd des tubes homicides, j'entends le choc des épées, j'entends le fracas des poutres, j'entends les coups de hache, j'entends les grincements de dents.
45. Ah! qu'elle était terrible cette nuit dont le souvenir seul porte le frisson dans l'âme! Elle menait à sa suite le sommeil; mais c'était le cruel sommeil de la mort.
46. L'heure, le lieu de la scène, les cris, le tumulte, la rage impitoyable des combattants, les torrents de fumée, —
47. Le fracas du bronze, et les ténèbres épaisses que sillonnaient d'affreux éclairs, représentaient l'enfer entr'ouvrant ses abîmes pour dévorer la race musulmane.
48. C'était l'enfer même... On vit paraître des milliers d'ombres hideusement dépouillées, des filles, des vieillards, des jeunes gens, des enfants encore à la mamelle.
49. On vit fourmiller, comme de noirs essaims, tout le cortège des morts, semblable au voile lugubre qui suit l'homme à sa dernière demeure.
50. La terre vomissait à flots pressés les mânes de tous ceux qui avaient été les victimes innocentes de la fureur des Turcs.
51. Aussi nombreux sont les épis que l'automne fait tomber sous la faux du moissonneur. Ils couvraient presque toutes les contrées d'alentour.

52. À la lueur d'un astre incertain et lugubre, ils se mêlent, ils se confondent, et montent à la citadelle entourés du silence de la mort.
53. Ainsi lorsque, dans la plaine, le pâle croissant des nuits laisse échapper parmi d'épais bocages sa lumière faible et douteuse ;
54. Si le vent vient à frémir à travers les flexibles arbrisseaux, les ombres que réfléchissent les branches légères flottent dans une continuelle agitation.
55. D'un œil livide, ils cherchent les lieux où le sang s'est figé, et dansent avec des cris rauques et plaintifs sur la plaine abreuvée de carnage.
56. Au milieu de ces funèbres ébats, ils s'élancent dans les rangs des Grecs, et appuient sur leur sein une main sèche et glacée.
57. Ce toucher magique pénètre leurs entrailles, et en arrache la douce compassion pour y faire siéger une dureté impitoyable.
58. C'est alors que le combat s'allume avec une nouvelle fureur, comme lorsque l'aquilon vient troubler par ses ravages la sérénité des mers.
59. Une grêle de coups pleut de toutes parts ; chaque blessure portée par un brave est une blessure à mort ; une seconde serait inutile.
60. Chaque guerrier est inondé de sueur : on dirait que leur âme indignée brûle de rompre ses liens et de prendre son essor.
61. Leur cœur palpite dans leur sein d'un mouvement lent et silencieux, mais leur bras n'en devient que plus agile et plus rapide.
62. Il n'est plus pour eux de ciel, de terre, de mer ; tout l'univers est concentré dans le théâtre de leurs exploits.

63. À voir la fureur qui règne dans cette lutte orageuse, l'on dirait que, d'un côté et de l'autre, il ne restera pas un homme vivant.
64. Regarde: les bras désespérés sèment partout la mort, et la terre n'offre que des débris sanglants de mains, de pieds et de têtes, —
65. Des épées, des gibernes, des cerveaux épars, des crânes fracassés, et des poitrines palpitantes.
66. Les guerriers ne font aucune attention au massacre, et marchent toujours en avant. Arrêtez! arrêtez jusqu'à quand serez-vous altérés de carnage!
67. Ils ne quittent leur poste qu'en tombant percés de coups, et se montrent si insensibles à la fatigue, qu'on dirait que l'action commence.
68. Les infidèles devenus moins nombreux implorent en vain leur prophète, et les chrétiens leur répondent en murmurant l'arrêt de leur trépas.
69. Les Grecs braves comme des lions, se battaient en criant toujours *feu*, et la race impie des Turcs se dispersait devant eux en hurlant toujours *allah!*
70. Partout régnait la crainte et la terreur; partout retentissaient les cris, les pleurs et les sanglots; partout un épais brouillard couvrait des victimes expirantes.
71. Ils étaient si nombreux! Le plomb meurtrier ne résonnait plus à leurs oreilles glacées; tous, tous étaient étendus sans vie à la quatrième aurore.
72. Les flots de sang grossissent comme un fleuve, et roulent dans les vallons, et les prairies innocentes s'abreuvent de sang au lieu de rosée.

73. Doux zéphyr, messager de l'aurore, vous ne caressez plus le croissant des infidèles (5); agitez, agitez mollement la bannière du Christ.
74. «Sortie des ossements sacrés des Hellènes, et forte de ton antique «énergie, je te salue, je te salue, ô Liberté!»
75. Déjà je vois se dérouler devant moi les plaines de Corinthe. Le soleil ne brille pas seul à travers les platanes, il n'éclaire pas seul les ondes et les domaines de Bacchus.
76. Les airs tranquilles ne résonnent plus maintenant des sons innocents de la flûte et du joyeux bêlement des agneaux.
77. Des milliers de soldats accourent à pas pressés, comme les flots impétueux qui viennent envahir le rivage. Mais le nombre des ennemis n'effraie pas les braves.
78. Ô trois cents Spartiates! levez-vous, revenez parmi vos enfants: vous verrez combien ils ressemblent à leurs glorieux pères.
79. Tous les infidèles redoutant leur valeur, se précipitent en tumulte dans les murs de Corinthe, et disparaissent d'ici comme une ombre légère.
80. À la voix de l'ange exterminateur, la Famine et la Peste se promènent ensemble sous la forme d'un squelette livide et décharné.
81. La Mort frappe en tous lieux et jonche les campagnes flétries des misérables restes de la fuite et du carnage.
82. Et toi, divine, immortelle Liberté, à qui rien n'est impossible, tu te promènes toute sanglante sur la plaine homicide.
83. Au sein de l'ombre, je vois (6) de jeunes filles plus blanches que les lis qui se tiennent par la main, et forment une danse légère.

84. Dans leurs joyeux mouvements, elles tournent avec grace leurs yeux brillants d'amour, et abandonnent au gré du zéphyr les boucles noires et dorées de leur chevelure.
85. Mon âme tressaille d'allégresse en pensant que leur sein virginal épure et prépare le lait généreux de la valeur et de la liberté.
86. Étendu sur la pelouse émaillée de fleurs, je ne puis soutenir ma coupe écumante, et, à l'exemple de Pindare, je mets mon bonheur à chanter la Liberté.
87. « Sortie des ossements sacrés des Hellènes, et forte de ton antique énergie, je te salue, je te salue, ô Liberté ! »
88. Tu entras dans Missolonghi le jour du Christ, le jour où les arbres du désert se couvrirent de fleurs (7) pour le Fils du Très-Haut.
89. Devant toi la Religion marchait avec sa croix étincelante, et agitait d'un air majestueux cette main divine qui ouvre le ciel.
90. Viens, te dit-elle, Liberté chérie ; tiens-toi debout sur ce rempart ; et te donnant un doux baiser, elle entre dans le temple (8).
91. Elle s'approche de l'autel, et l'encens fumant de toutes parts se condense autour d'elle, et l'entourne d'un nuage de parfums.
92. Elle entend les pieux cantiques qu'elle-même a composés ; elle voit mille flambeaux répandre devant les saints des torrents de lumière.
93. Mais quels sont ces guerriers qui s'avancent avec un tumulte effrayant, et agitent leurs armes éblouissantes ? — Tu franchis les degrés du temple...
94. Ah ! cette lumière qui lance au loin de vives étincelles et te couronne de rayons aussi brillants que ceux du soleil, n'a point une origine terrestre.

95. Ton front, tes yeux, ta bouche répandent un éclat resplendissant; tes mains, tes pieds, tout ce qui t'entoure n'est qu'un faisceau de lumière.
96. Tu lèves ton glaive redoutable, tu fais trois pas, et t'agrandissant comme une tour superbe, tu frappes au quatrième.
97. Tu t'avances, et d'une voix persuasive: «C'est aujourd'hui, infidèles, «c'est aujourd'hui qu'est né le Sauveur du monde.
98. «Lui-même l'a dit. Écoutez: *Je suis le commencement et la fin* (9).
«Prosternez-vous: où trouverez-vous un asyle, si je m'arme de ma colère?
99. «Je vais verser sur vous des feux impérissables, qui vous feront
«regarder comme une douce rosée ceux que je vous réserve au fond des
«abîmes.
100. «Ils consomment, ainsi qu'un aride éclat de chêne, les monts jusqu'à leur
«racine, les régions d'une hauteur immense, les villes, les animaux,
«les forêts et les hommes.
101. «Ils dévorent tout l'univers; et il n'en reste pas un souffle, hors celui
«du vent funèbre qui souffle sur ses cendres légères».
102. On te demandera: Es-tu la fille de la colère divine? Quel mortel osera se flatter de te vaincre ou de se mesurer avec toi?
103. La terre sent la force de ton bras redoutable, qui doit moissonner toute la race musulmane.
104. La mer la reconnaît aussi; elle écume, et, semblable au lion rugissant, épouvante l'oreille d'un sourd et vaste murmure.
105. Malheureux! quelle fureur vous entraîne dans les flots de l'Achéloüs (10)? Espérez-vous, par d'habiles efforts, vous dérober à la poursuite de vos ennemis?

95. Ton front, tes yeux, ta bouche répandent un éclat resplendissant; tes mains, tes pieds, tout ce qui t'entoure n'est qu'un faisceau de lumière.
96. Tu lèves ton glaive redoutable, tu fais trois pas, et t'agrandissant comme une tour superbe, tu frappes au quatrième.
97. Tu t'avances, et d'une voix persuasive: «C'est aujourd'hui, infidèles, «c'est aujourd'hui qu'est né le Sauveur du monde.
98. «Lui-même l'a dit. Écoutez: *Je suis le commencement et la fin* (9).
«Prosternez-vous: où trouverez-vous un asyle, si je m'arme de ma colère?
99. «Je vais verser sur vous des feux impérissables, qui vous feront
«regarder comme une douce rosée ceux que je vous réserve au fond des
«abîmes.
100. «Ils consomment, ainsi qu'un aride éclat de chêne, les monts jusqu'à leur
«racine, les régions d'une hauteur immense, les villes, les animaux,
«les forêts et les hommes.
101. «Ils dévorent tout l'univers; et il n'en reste pas un souffle, hors celui
«du vent funèbre qui souffle sur ses cendres légères».
102. On te demandera: Es-tu la fille de la colère divine? Quel mortel osera se flatter de te vaincre ou de se mesurer avec toi?
103. La terre sent la force de ton bras redoutable, qui doit moissonner toute la race musulmane.
104. La mer la reconnaît aussi; elle écume, et, semblable au lion rugissant, épouvante l'oreille d'un sourd et vaste murmure.
105. Malheureux! quelle fureur vous entraîne dans les flots de l'Achéloüs (10)? Espérez-vous, par d'habiles efforts, vous dérober à la poursuite de vos ennemis?

106. Tout-à-coup le fleuve a gonflé ses ondes, et vous y avez trouvé un tombeau avant de trouver le trépas.
107. Tous les ennemis hurlent, rugissent, blasphèment, et leur gorge où les flots s'engloutissent exhale avec un rauque bouillonnement de furieuses imprécations.
108. D'innombrables coursiers glissent et chancèlent, se dressent au milieu du torrent, hennissent de frayeur, et marchent sur le corps de leurs maîtres expirants.
109. L'un, comme s'il voulait trouver son salut, tend la main vers son compagnon; l'autre se déchire lui-même et meurt en proie à sa propre fureur.
110. Combien de têtes désespérées, roulant des yeux hagards, s'élèvent vers le ciel pour la dernière fois!
111. L'Achéloüs augmente sa première impétuosité; l'on n'entend plus de hennissements, de fracas, de soupirs, ni d'imprécations.
112. « Puissé-je entendre gronder ainsi le vaste Océan, et le voir engloutir
« sous ses ondes toute la race musulmane!
113. « Puisse la céleste vengeance pousser au pied des sept
« collines où s'élève Sainte-Sophie tous les corps nus, inanimés,
« et meurtris contre les rochers!
114. « Puisse le Sultan (11) les voir tous hideusement amoncelés, et venir
« lui-même recueillir leurs débris!
115. « Que chaque pierre devienne un tombeau! que parmi eux la Religion
« et la Liberté se promènent à pas lents et comptent les victimes! »

116. Tantôt un cadavre ennemi s'élève tout gonflé au-dessus des eaux,
tantôt un autre s'enfonce dans l'abîme et disparaît sans retour.
117. Le fleuve se grossit et s'irrite toujours davantage; de plus en plus
s'augmentent le bruissement et les monceaux d'écume.
118. Ah! que n'ai-je maintenant les accents de Moïse! Au moment où la
mer engloutissait les infidèles, —
119. Il remercia Dieu d'une voix solennelle en présence des vagues
mugissantes, et un peuple innombrable répétait ses actions de grâces.
120. La sœur d'Aaron, la prophétesse Marie, accompagnait des sons
harmonieux du tambour ces touchants concerts (12).
121. Toutes les jeunes vierges tenant aussi des tambours chantaient
couronnées de fleurs, et frappaient la terre de leurs pas cadencés.
122. «Je te reconnais au tranchant de ton glaive redoutable, je te reconnais
«à ce regard rapide dont tu mesures la terre.»
123. Tous les humains savent que le continent ne te vit jamais trembler;
la mer non plus ne t'est point étrangère.
124. Ce fougueux élément étend sur la terre ses flots immenses,
et l'entoure d'une humide ceinture; il est ta brillante image.
125. Il s'enfle, il s'agite avec un bruissement qui fait frémir l'oreille. Alors
chaque vaisseau voit de près le danger et cherche son salut dans le port.
126. Bientôt le calme renaît, et de nouveau offre à l'œil charmé l'éclat du
soleil et les riches couleurs de la voûte azurée.
127. «Tous les humains savent que le continent ne te vit jamais trembler;
«la mer non plus ne t'est point étrangère.»

138. Je l'entends : elle gronde, elle éclate sans cesse sur la mer et sur la terre, et avec un sourd murmure elle allume les foudres célestes.
139. Mon cœur palpite de crainte... Que voi-je ! La déesse, d'un air sévère, me fait signe du doigt et m'impose silence.
140. Trois fois elle promène sur l'Europe ses regards inquiets, puis s'adresse à la Grèce, et commence en ces mots :
141. « Ô mes braves enfants ! les combats ne vous offrent que plaisir,
« et jamais vous ne pliez un genou timide devant le danger.
142. « Loin de vous recule avec affroi toute puissance ennemie ; mais
« il en reste une que vous n'avez pu vaincre, et qui flétrit vos lauriers.
143. « Une seule qui, lorsque vous revenez bouillants comme des lions,
« et fatigués de la victoire, vous tourmente, hélas ! par son tyrannique
« empire :
144. « La Division, dont la main perfide tient un sceptre éblouissant qu'elle
« offre à chacun avec un doux sourire.
145. « Ce sceptre qu'elle vous montre brille, il est vrai, d'un éclat séduisant ;
« mais ne le touchez pas ; il vous inonderait de larmes sanglantes !
146. « Ô magnanimes guerriers ! ne permettez pas à l'Envie de dire que votre
« bras dénaturé frappe le sein d'un frère.
147. « Ne souffrez point que les nations étrangères disent avec raison :
« *s'ils se détestent entre eux, ils sont indignes de la liberté.*
148. « Bannissez ces sinistres pensées : les héros qui s'immolent pour
« la religion et pour la patrie reçoivent la même récompense.

149. « Je vous en conjure par ce précieux sang que vous prodiguez pour
« la patrie et pour la religion, aimez-vous avec tendresse, embrassez-
« vous comme des frères.
150. « Songez plutôt, songez à ce qui vous reste à conquérir :
« si vos cœurs sont unis, toujours la victoire marchera sur vos traces.
151. « Ô guerriers d'une immortelle valeur ! arborez l'étendard de la croix,
« et criez d'une voix unanime : « Regardez ici, rois et potentats !
152. « Voici le signe sacré, objet de vos hommages ; c'est pour lui que, dans cette
« lutte cruelle, nous avons répandu le sang dont nous sommes couverts.
153. « L'impie musulman le foule aux pieds, et le charge d'éternelles
« injures ; il égorge vos enfants, il insulte à votre foi.
154. « C'est pour cette croix auguste que des milliers de Chrétiens ont versé
« leur sang innocent qui crie vengeance du sein de la nuit.
155. « Ne l'entendez-vous pas, images du Très-Haut, cette voix déchirante ?
« Les siècles ont passé, et elle ne s'est pas tue un seul instant.
156. « Ne l'entendez-vous pas ? Elle retentit en tous lieux comme celle
« d'Abel ! Ce n'est point le souffle de la brise légère qui soupire
« à travers le feuillage.
157. « Que ferez-vous ? Nous laisserez-vous établir la liberté, ou la
« détruisez-vous par des raisons politiques ?
158. « Si tel est le but de vos projets, voici devant vous la croix : venez,
« accourez, rois et potentats ; c'est ici que doivent frapper vos coups. »

NOTES DU POÈTE

1. *Allons, enfants de la Grèce...* (Début de l'ode patriotique de Rhigas).
2. Alors tout le monde prit les armes depuis quatorze ans et au-dessus.
3. Tripolitza est entourée de murs; mais elle n'a pas de forteresse. Par le mot *záσtopov*, le poète entend la grande *Tabia* de la ville, qui est une espèce de citadelle.
4. Quoiqu'il fût jour lors du sac de Tripolitza, le poète a suivi l'opinion commune répandue alors, qui était que la prise de cette ville eut lieu à trois heures après minuit.
5. Tout le monde sait que le croissant de la lune est représenté sur les étendards des Turcs.
6. Lord Byron, dans *Don Juan* (canto III, & LXXXVO, stanza 16), introduit un poète grec, qui tient une coupe, et dans le désespoir et la douleur que lui inspire l'esclavage de sa patrie, s'écrie entre autres choses :

Our virgins dance beneath the shade.—
I see their glorious black eyes shine;
But gazing on each glowing maid,

My own burning tear-drop laves,
To think such breasts most suckle slaves.

Nos jeunes vierges dansent sous l'ombrage. — Je vois leurs yeux noirs briller d'un vif éclat; — mais tandis que j'admire leurs graces séduisantes, — une larme brûlante roule sur mes joues, — en pensant que leur noble sein doit nourrir des esclaves.

Il y a un an que cet ouvrage est écrit. Depuis ce temps le poète prépare un chant funèbre sur la mort de lord Byron.

7. Que le désert se réjouisse, qu'il fleurisse comme un lis (Isaïe, ch. XXXV).
8. Il est vrai que les Turks s'avancèrent contre Missolonghi à la pointe du jour de Pâques; mais il n'est pas vrai, comme le bruit s'en répandit alors, que les églises fussent ouvertes. Elles furent au contraire fermées, afin que les Grecs ne songeassent qu'à combattre.
9. Il me dit: «Je suis l'alpha et l'omega, le commencement et la fin.» (Apocalyp. ch. XXI).
10. Les circonstances du passage du fleuve, du combat qui eut lieu le jour de Noël, et du siège de Missolonghi, se trouvent répandues dans l'histoire de Spyridon Tricoupis, ami intime du poète. Cette histoire enrichira bientôt notre langue et notre littérature.
11. (Il y a dans le grec *le frère de la Lune*). C'est un des titres du sultan.
12. Exod. ch. XV.
13. L'incendie de la frégate du capitain-pacha, et d'un autre vaisseau, près de Ténédos, le 29 octobre.
14. Les Chrétiens de l'église d'Orient ont coutume de répandre des lauriers dans les églises le jour de Pâques.

Note du traducteur

- a. Les armes d'Autriche sont *un aigle à deux têtes*; celles d'Espagne *deux châteaux et deux lions écartelés*, et celles d'Angleterre *trois léopards*.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* κυκλοφόρησε το 1825 στο Παρίσι με τη γαλλική μετάφραση του Stanislas Julien απέναντι στο κείμενο, στον δεύτερο τόμο της συλλογής των δημοτικών τραγουδιών του Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés par C. Fauriel*. Παρίσι: Firmin Didot, 1825, τόμ. II, σσ. 435-488) και σε ανάτυπο: Διονυσίου Σαλωμού, Ζακυνθίου, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν/Dithyrambe sur la Liberté*, par Dionysios Salomos, de Zante. Traduit du grec moderne par Stanislas Julien. Παρίσι: Firmin Didot, 1825.

Ο γάλλος εκδότης F. Didot, προλογίζοντας το ποίημα, εξηγεί γιατί το περιέλαβε στη συλλογή: «Το έργο που ακολουθεί είναι ξένο προς τα δημοτικά τραγούδια της Ελλάδας. Το έγραψε τον περασμένο Μάιο ο κύριος Δ. Σαλωμός, νεότατος ποιητής, πολυμαθέστατος και προικισμένος με ζωηρή φαντασία [...] Το προσθέσαμε στο τέλος της συλλογής του [εννοεί του Fauriel¹] για να προσφέρουμε στον αναγνώστη τη δυνατότητα να συγκρίνει αυτή τη λαϊκή ποίηση, την τόσο ενδιαφέρουσα για τη φυσική της χάρη και πρωτοτυπία της, με την ποίηση των Ελλήνων που διαμορφώθηκε στο σχολείο των μεγάλων προτύπων της αρχαιότητας. Τη μετάφραση την οφείλουμε στον κ. Stanislas Julien, γνωστό από την καλαισθητή μετάφραση στα γαλλικά του ελληνικού ποιήματος του Κολούθου *Ελένης αρπαγή* και της *Ελληνικής Πατριωτικής Λύρας* του Ζακυνθίου Κάλβου»².

Ο Stanislas Julien (1797-1873) ήταν ένα φαινόμενο γλωσσομάθειας. Αρκεί να αναφέρουμε ότι το *Ελένης αρπαγή* (φιλολογική έκδοση) το μετέφρασε επίσης στα γερμανικά, αγγλικά, ιταλικά, ισπανικά, λατινικά. Στην ιστορία όμως των γαλλικών γραμμάτων έχει μείνει ως επιφανής ανατολιστής, προπάντων σινολόγος. Με τις

1. Η ένταξη του *Ύμνου* στον τόμο έγινε με πρωτοβουλία του εκδότη. Ο Fauriel έλειπε από το Παρίσι.

2. Βλ. *Chants populaires...*, ό.π., σ. 437. — Η μετάφραση της *Λύρας* του Κάλβου είχε εκδοθεί στα γαλλικά με τον τίτλο *La Lyre patriotique de la Grèce*.

πρωτότυπες εργασίες του (φιλολογικές, ιστορικές, ανθρωπολογικές, λεξικογραφικές κ.ά.) και τη διδασκαλία του, αλλά κυρίως με τις πολυάριθμες μεταφράσεις του φώτισε απροσπέλαστους ακόμη πολιτισμούς, θέτοντας στη Γαλλία τις βάσεις για την επιστημονική προσέγγισή τους. Η θητεία του στα κλασικά γράμματα ήταν σύντομη. Το 1821 ορίστηκε αντικαταστάτης του καθηγητή του στο Collège de France. Αλλά λίγο αργότερα άλλαξε προσανατολισμό. Ήδη το 1824, το έτος δηλαδή που μεταφράζει τον Κάλβο, εκδίδει και την πρώτη του μετάφραση από τα κινέζικα στα λατινικά.

Δεν ξέρουμε πόση άνεση είχε με τα νέα ελληνικά. Η μετάφραση πάντως του *Ύμνου* προδίδει δυσκολίες κατανόησης και ελλιπή γνώση των συμφραζομένων. Πρέπει όμως να υποθέσουμε ότι ορισμένες προχειρότητες οφείλονται και στην πίεση του χρόνου, καθώς το ποίημα επρόκειτο να ενταχθεί στον τόμο που βρισκόταν ήδη υπό έκδοση. Αλλιώς, δύσκολα εξηγείται πώς τις ίδιες λέξεις αλλού τις μεταφράζει σωστά και αλλού άστοχα. Χτυπητό παράδειγμα: οι στίχοι σε δύο συνεχόμενες στροφές, την 68 και την 69.

στρ. 68: *Και των Χριστιανών τα χείλη/φωτιά εφώναζαν, φωτιά.*

Et les chrétiens leur répondent en murmurant l'arrêt de leur trépas.

στρ. 69: *Λεονταρόψνχα εκτυπιούντο, Πάντα εφώναζαν φωτιά,*

Les Grecs braves comme des lions, se battaient en criant toujours feu,

Ο ποιητής, απ' όσο ξέρουμε, δεν εκφράστηκε αρνητικά για την ποιότητα της μετάφρασης. Φαίνεται όμως ότι τα λάθη του Julien τον θορύβησαν και, οπωσδήποτε, θα τα κουβέντιαζε στον κύκλο του. Εν όψει της αγγλικής μετάφρασης, και ενώ η ιταλική τυπωνόταν ακόμα, στις 8 Ιουνίου του 1825, γράφει στον έμπιστο φίλο του Λουδοβίκο Στράνη: «Όσο για τον κ. Sheridan [τον άγγλο μεταφραστή], γράψε του όσο μπορείς πιο γρήγορα, σου το συστήνω για την τιμή μου: μπορείς μάλιστα να του γράψεις να κάνει υπομονή καμιά δεκαπενταριά μέρες, να του στείλεις την ιταλική μετάφραση, στην οποία μπορεί να έχει πέρα για πέρα εμπιστοσύνη, και από την οποία, πες του, εγώ είμαι απόλυτα ικανοποιημένος.»³ Και ο Στράνης σπεύδει να στείλει, την επομένη (9 Ιουνίου), σαν από δική του πρωτοβουλία, επιστολή στον Ανδρέα Λουριώτη, απεσταλμένο της ελληνικής κυβέρνησης στο Λονδίνο: «Ο κ. Ζαΐμης, που βρίσκεται

3. Βλ. *Διονύσιου Σολωμού Απαντα*, τόμ. Γ': *Αλληλογραφία*, Επιμέλεια-Σημειώσεις Λίνος Πολίτης. Αθήνα: Ίκαρος, 1991, επιστολή 22, σ. 105.

τώρα εδώ [δηλαδή στη Ζάκυνθο], με πληροφόρησε ότι ο κ. Sheridan, ο γιος του φημισμένου ρήτορα, σκοπεύει να μεταφράσει το ίδιο ποίημα [δηλαδή τον Ύμνο]. Φοβούμενος μήπως στη μετάφρασή του παρεισφρήσουν τα ίδια λάθη, στα οποία χωρίς να το καταλάβει έπεσε ο κ. Julien, και που ο κ. Κλονάρης⁴ δεν κατόρθωσε να τα επανορθώσει, θεώρησα ότι έπρεπε να του γράψω σχετικά με το ζήτημα αυτό και σας εσωκλείω το γράμμα, που θα έχετε την καλοσύνη να του το εγχειρίσετε». Το γράμμα όμως έφτασε κατόπιν εορτής, γιατί η αγγλική μετάφραση είχε ήδη εκδοθεί.

Ο ιταλός μεταφραστής πάντως, ο Gaetano Grassetti, δεν θα χαριστεί στον Julien. Θα αφιερώσει το σύνολο σχεδόν των σημειώσεων της δικής του μετάφρασης στα λάθη της γαλλικής.

Αλλά για να είμαστε δίκαιοι, εκτός από τα καθαρά λάθη κατανόησης, οι περισσότερες αυθαιρεσίες είναι μεταφραστικές επιλογές. Ήδη η αλλαγή του τίτλου (από Ύμνος, Διθύραμβος) —που κατακρίνει ο Grassetti— ή φράσεις όπως «dans les domaines de Bacchus» (για το απλό σολωμικό *εις τ' αμπέλια*) προδίδουν μια διάθεση αναφοράς στην αρχαιοελληνική ρίζα του Νέου Ελληνισμού. Παράλληλα, όταν ο Julien ονομάζει τους Τούρκους «la race musulmane» —με τη θρησκευτική τους δηλαδή «ταυτότητα»— ίσως επιδιώκει να κάνει σαφέστερα τα μέτωπα και τους σκοπούς του Αγώνα. Αναγνωρίζουμε και εδώ δηλαδή κοινούς τόπους της ποίησης της εποχής και της φιλολογίας του φιλελληνισμού. (Το επιχείρημα απέναντι στην Ιερά Συμμαχία που καταδίκασε την Επανάσταση ήταν ότι δεν επρόκειτο για εξέγερση εναντίον νόμιμης εξουσίας, αλλά για σύγκρουση του χριστιανικού κόσμου με τους μουσουλμάνους τυράννους. Αυτό άλλωστε είναι και το πνεύμα του Ύμνου).

Χαρακτηριστικό όμως της μετάφρασης αυτής είναι η υπερβολή. Το ελεγειακό και το ηρωικό στοιχείο, οι αγριότητες, όλα υπερτονίζονται. Τα πάντα είναι μεγάλα και τρομερά. Πληθώρα επιθέτων, ελάχιστα δραστικών συνήθως, συνοδεύουν τα ουσιαστικά: τα δάκρυα είναι *γενναιόδωρα*· τα ίχνη της δόξας *αθάνατα*· η ορμή *ευγενής*· τα

---

4. Ο Χριστόδουλος Κλονάρης, συνεργάτης του Κοραή, φίλος επίσης του Fauviel τον οποίο βοήθησε στη συγκρότηση του τόμου των δημοτικών τραγουδιών, είχε λάβει το χειρόγραφο του Ύμνου από το Λονδίνο, όταν οι προσπάθειες να πρωτοτυπωθεί εκεί δεν τελεσφόρησαν.

5. Την επιστολή του Λ. Στράνη δημοσίευσε η Λουκία Δρούλια, *Γύρω στις πρώτες σολωμικές εκδόσεις και μεταφράσεις*, ανάπτυπο από τον τόμο *Μνημόσυνο Σοφίας Αντωνιάδη*. Βενετία, 1974, σσ. 385-386. Αντιγράφω τη μετάφραση του Λίνου Πολίτη στην έκδοση *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, ό.π., σσ. 107-108.

σκοτάδια πυκνά· το έγγισμα μαγικό· το σκέλεθρο χλωμό και άσαρκο· το μάτι του (αυστριακού) Αετού διαπεραστικό· τ' άρματα εκθαμβωτικά, κ.λπ. Συναισθηματική φόρτιση, προσθήκες, ανάπτυξη και χρωματισμός της εικόνας δίνουν μιαν άλλη αίσθηση του έργου. Ρομαντικό ξεχειλίσμα; Θα ήταν πρώιμο για τη Γαλλία της εποχής. Προφανώς ο Julien προσπαθεί να «φτερώσει» ποιητικά το πεζό κείμενο. Μερικές φορές το κατορθώνει.

Μέσα στο φιλελληνικό κλίμα και, γενικότερα, σ' ένα πνευματικό περιβάλλον δεκτικό, έτοιμο να αγκαλιάσει τα εθνικά κινήματα και να γνωρίσει τον πολιτιστικό πλούτο των λαών που αναγεννώνται, ο Ύμνος βρήκε στη Γαλλία θερμή υποδοχή.

Στην ανασκόπηση του M.-A. Jullien, de Paris «Πρόοδος των επιστημών και των τεχνών το 1824», που δημοσιεύεται στη *Revue Encyclopédique*, διαβάζουμε: «Πολλοί συμπατριώτες μας, ο κ. Faugiel, που εξέδωσε μια μετάφραση σε πεζό των *Ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*, ένας από τους σημαντικότερους τραγικούς ποιητές μας, ο κ. Lemercier, που μετέφρασε τα ίδια [εννοεί του ίδιου είδους] άσματα σε γαλλικό στίχο, κάποτε με συγκινητική απλότητα και αρρενωπό σφρίγος, ο κ. Stanislas Julien, νεαρός φιλόλογος που μετέφρασε σε καλαίσθητη πρόζα τον ωραίο *Διθύραμβο για την Ελευθερία* του κ. Σαλωμού και άλλα νεοελληνικά ποιήματα, έχουν αρχίσει να μας ανοίγουν μια καινούργια πηγή λογοτεχνικών θησαυρών»⁶.

Στο ίδιο περιοδικό, κριτική του Ύμνου που υπογράφεται με τα αρχικά B. J.: «Ο κ. Stanislas Julien έχει πολλές φορές μεταφέρει στη γλώσσα μας τον λογοτεχνικό πλούτο της νεότερης Ελλάδας. Προσφάτως μάλιστα παρουσιάσαμε στους αναγνώστες μας την *Ελληνική Πατριωτική Λύρα*. Ο *Διθύραμβος* που εκδίδει τώρα είναι αντάξιος του έργου που αναφέραμε.» Στη συνέχεια ο κριτικός, παρουσιάζοντας το ποίημα «[...] θυμίζει, λέει, με το μεγαλόπνοο σχέδιό του, με την τόλμη των ιδεών και τον πλούτο των λεπτομερειών την τέχνη του Πινδάρου, με τον οποίον ο ίδιος ο ποιητής συγκρίνει τον εαυτό του (στρ. 86).»

Σχολιάζει ωστόσο με κάποια συγκατάβαση τους στίχους που παραθέτει και, τέλος, κάνει μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση: «[...] αυτό που είναι πιο σημαντικό να υποδείξουμε στον νεαρό έλληνα συγγραφέα του *Διθυράμβου* είναι πως το πάθος που τον φλογίζει δεν θα πρέπει ποτέ να τον κάνει να ξεχνά το βασικό του θέμα· προκύ-

6. Βλ. *Revue Encyclopédique*, τχ. 25 (Ιαν. 1825): 13-14.

πει έτσι μια τέτοια ασάφεια που μερικές φορές δεν ξέρεις ποιο είναι το πρόσωπο που παρουσιάζει.»⁷

Ακόμα ο Lemercier, που μετέφρασε στα γαλλικά και τύπωσε μια συλλογή δημοτικών τραγουδιών το 1825, στον δεύτερο τόμο της έκδοσής του, αναφέρεται στον Κάλβο, στον Σολωμό και στην απόδοση του Julien: «[...] Το βάθος των ιδεών και των αισθημάτων του ζακύνθιου ποιητή [του Κάλβου] δεν θα αναδεικνυόταν καλύτερα με το effet του μέτρου και της ρίμας. Το ίδιο ισχύει και για τον *Διθύραμβο* του Σολωμού, άλλου ζακύνθιου ποιητή, που η έμπνευση και το γούστο του ίδιου μεταφραστή μετέφεραν στη γλώσσα μας με κλασικό τρόπο.»⁸

Δεν γνωρίζουμε σε πόσα αντίτυπα κυκλοφόρησαν τα *Δημοτικά τραγούδια* του Faugiel, που υπήρξε το όχημα για τη διάδοση του ποιήματος, ούτε τον αριθμό των ανατύπων του *Ύμνου*. Γεγονός είναι ότι μέσα απ' αυτή την έκδοση, στην κρίσιμη καμπή του Αγώνα, ο Σολωμός κατάφερε να στείλει το μήνυμά του στον κόσμο «που θέλει να ξέρει τι κάνουμε και τι στοχαζόμαστε».

ΧΡΥΣΑ ΠΡΟΚΟΠΑΚΗ

---

7. Βλ. *Revue Encyclopédique*, ό.π., σσ. 234-236. Το ίδιο πρόβλημα θα επισημάνει αργότερα και ο ιστορικός L. Ciampolini μιλώντας για *ambibologia*. Και μάλιστα αναφέρεται ιδιαίτερα στη στροφή 93, «που μτέρδεψε τον κ. Julien». Βλ. M. Vitti, *Giudizi di L. Ciampolini e di G. Montani su Dionisio Solomòs*. Ρώμη, 1960, ανάπτυπο από την *Bibliotechina della «Rassegna di cultura e vita scolastica»*, έτος XIII, αρ. 10, 31 Οκτωβρίου 1959.

8. Népomucène L. Lemercier, *Chants héroïques des montagnards et matelots Grecs*, τόμ. II: *Suite des chants héroïques et populaires des soldats et matelots Grecs*. Παρίσι, 1825, σ. 123.

THE FIRST EDITION of the *Hymn to Liberty* was published in Paris in 1825, with a parallel French translation by Stanislas Julien, in the second volume of Fauriel's collection of Greek folksongs (*Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés par C. Fauriel*. Paris: Firmin Didot, 1825, vol. II, pp. 435-88). It also came out as an offprint: Διονυσίου Σαλωμού, Ζακυνθίου, Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν/*Dithyrambe sur la Liberté*, par Dionysios Salomos, de Zante. Traduit du grec moderne par Stanislas Julien. Paris: Firmin Didot, 1825.

In his foreword to the poem, the publisher explained why he had included it in the collection: "The next work has nothing to do with the folksongs of Greece. It was written last May by Mr D. Salomos, a very young, very erudite poet gifted with a lively imagination [...] We have added it to the end of [Mr Fauriel's]¹ collection in order to offer the reader the opportunity to compare this folk poetry, so interesting for its natural grace and originality, with Greek poetry that has been fashioned in the school of the great models of antiquity. We owe the translation to Mr Stanislas Julien, known for his elegant rendering into French of the Greek poem by Kolouthos, *The Rape of Helen*, and *The Greek Patriotic Lyre* by Kalvos of Zante."²

Stanislas Julien (1797-1873) was a linguistic phenomenon. One need only consider the fact that he also translated the *Rape of Helen* (philological edition) into German, English, Italian, Spanish, and Latin. However, he has gone down in the history of French literary studies as an eminent Orientalist, most notably a Sinologist. Through his original work (philological, historical, anthropological, lexicographical) and his teaching, but above all through his numerous translations, he shed light on still impenetrable cultures and laid the foundations for a scientific approach to them in France. His time with the classics was

1. The *Hymn* was included with the collection on the publisher's initiative. Fauriel was away from Paris at the time.

2. See *Chants populaires, op. cit.*, p. 437. The translation of Kalvos's *Lyre* had been published in French under the title *La Lyre patriotique de la Grèce*.

brief. In 1821, he was appointed to deputise for his tutor at the *Collège de France*, but soon afterwards he changed direction. By 1824, the year in which he translated Kalvos, he was already publishing his first translation from Chinese into Latin.

We do not know how comfortable he was with modern Greek. At all events, the translation of the *Hymn* indicates problems of comprehension and an inadequate knowledge of context. However, we must suppose that some sloppy renderings were due to pressure of time, since the volume was already in the press as he was doing the translation. Otherwise, it is hard to explain how the same words are translated correctly in one place and inappropriately in another. This is strikingly illustrated in lines in two successive verses, Nos. 68 and 69:

v. 68: *Και των Χριστιανών τα χείλη / φωτιά εφώναζαν, φωτιά.*

Et les chrétiens leur répondent en murmurant l'arrêt de leur trépas.

v. 69: *Λεονταρόψυχα εκτυπιούνται, / Πάντα εφώναζαν φωτιά,*

Les Grecs braves comme des lions, se battaient en criant toujours feu,

As far as we know, the poet did not complain about the standard of the translation. However, Julien's mistakes seem to have alarmed him and he would certainly have discussed them with his close circle. In anticipation of the English translation, and while the Italian version was still being printed, on 8 June 1825 he wrote to his confidant Loudovikos Stranis: "As for [the English translator] Mr Sheridan, write to him as soon as you can, I pray you, for my honour. Indeed, you may write and ask him to tarry some fifteen days more, when you may send him the Italian translation, in which he may have complete confidence, and with which, tell him, I am well content."³

The next day, as though on his own initiative, Stranis wrote to Andreas Louriotis, the envoy of the Greek government in London: "Mr Zaïmi who is now here [on Zakynthos] has informed me that Mr. Sheridan the son of the celebrated orator means to translate [the *Hymn*]. Fearing that he may introduce in his translation the same mistakes into which Mr. Julien has unwarily fallen, and which Mr. Clonares⁴ has not

3. See *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, vol. III: *Άλληλογραφία*, edited and annotated by Linos Politis. Athens: Ikaros, 1991, letter 22, p. 105.

4. Christodoulos Klonaris, an associate of Korais and a friend of Fauriel, whom he helped to compile the volume of folksongs, had been sent the manuscript of the *Hymn* from London, after efforts to have it printed there had failed.

been able to rectify I have thought it necessary to write to him on the subject and I here enclose the letter which you will have the goodness to deliver.”⁵ The letter arrived too late, however, for the English translation had already been published.

The Italian translator, at any rate, was not disposed to do Julien any favours. Gaetano Grassetti devoted almost all the notes accompanying his own translation to the errors in the French version.

To be fair, however, apart from the out and out misunderstandings, most of the apparently arbitrary renderings are deliberate choices. The change in the title, for instance, (from *Ἕμνος* “hymn” to *Dithyrambe*), which Grassetti criticises, and such expressions as *dans les domaines de Bacchus* (for Solomos’s simple εἰς τ’ ἀμπέλια “in the vineyards”) betray a desire to hark back to the modern Greeks’ ancient Greek roots. And when Julien calls the Turks *la race musulmane*—using their religious identity, that is—he may simply be trying to clarify the fronts on which, and the causes for which, the War was being fought. These are, after all, commonplace phrases in the poetry of that time and in philhellenic literature. (The argument presented against the Holy Alliance’s condemnation of the Greek War of Independence, was that it was not a rebellion against a legitimate authority but a conflict between the Christian world and the Moslem tyrants. This, furthermore, is the spirit of the *Hymn*.)

One characteristic of this translation, however, is hyperbole. The elegiac and the heroic element, the atrocities—all are exaggerated. Everything is great and terrible. Adjectives galore, usually not very forceful, accompany the nouns: tears are *lavish*; the traces of glory *immortal*; the onslaught *noble*; the darkness *thick*; the touch *magical*; the skeleton *wan and fleshless*; the eye of the (Austrian) eagle *piercing*; the weapons *dazzling*; etc. etc. Emotions are charged, additions made, images developed and coloured, giving the poem a different feel. An overflow of romanticism? It would have been too early for that in the France of the time. Julien is obviously trying to lend the prosaic text “poetic wings”. Here and there he succeeds.

---

5. Stranis’s letter was published by Loukia Droulia in *Γύρω στις πρώτες σολωμικές εκδόσεις και μεταφράσεις*, offprint from *Μνημόσυνον Σοφίας Αντωνιάδη*. Venice, 1974, pp. 385-6. I use Linos Politis’ translation from the edition *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, *op. cit.*, pp. 107-108.

In the philhellenic climate of the time, and in a generally receptive intellectual environment that was ready to embrace the national movements and to get to know the cultural treasures of the peoples who were coming to rebirth, the *Hymn* was warmly received in France.

In a review by M.-A. Jullien of Paris titled “Progress of the Sciences and the Arts in 1824” and published in the *Revue encyclopédique*, we read: “Many of our compatriots—Mr Fauriel, who has published a prose translation of the *Greek folksongs*, one of our most important tragic poets, Mr Lemerrier, who has translated the same [kind of] songs into French verse, sometimes with moving simplicity and manly vigour, Mr Stanislas Julien, a young philologist who has translated into elegant prose the lovely *Dithyramb for Liberty* by Mr Salomos and other modern Greek poems—have begun to open up for us a new source of literary treasures.”⁶

The same periodical contains a critique of the *Hymn* signed by one B.J.: “Mr Stanislas Julien has many times translated the literary wealth of modern Greece into our language. Indeed, we have lately presented the *Hellenic Patriotic Lyre* to our readers. The *Dithyramb* which he publishes now is equal to the aforementioned work.” The critic then goes on to present the poem, which “recalls, in its inspired scheme, its bold ideas, and its wealth of detail, the art of Pindar, with whom the poet in fact compares himself (v. 86).”

All the same, B.J. comments rather condescendingly on the lines he quotes and concludes with an interesting observation: “What is more important to point out to the young Greek author of the *Dithyramb* is that the passion which fires him should never make him forget his fundamental theme: it leads to such ambiguity that sometimes one does not know whom he is talking about.”⁷

In the second volume of his publication, Lemerrier, who translated into French and printed a collection of folksongs in 1825, also mentions Kalvos, Solomos, and Julien’s translation: “The depth of the ideas and the sentiments of the Zakynthian

---

6. See *Revue encyclopédique*, No. 25 (Jan. 1825): 13-14.

7. See *Revue encyclopédique*, *op. cit.*, pp. 234-6. The historian L. Ciampolini mentioned the same problem later, speaking of *amfibologia*, and specifically referred to verse 93, “which confused Mr Julien”. See M. Vitti, *Giudizi di L. Ciampolini e di G. Montani su Dionisio Solomòs*. Rome, 1960, offprint from the *Bibliotechina della «Rassegna di cultura e vita scolastica»*, year XIII, No. 10, 31 October 1959.

poet [Kalvos] would not have been better brought out by the effect of metre and rhyme. The same applies to the *Dithyramb* of Solomos, another poet from Zakynthos, which the inspiration and the good taste of the same translator have rendered into our language in classic style.”⁸

We do not know the size of the print-run for Fauriel’s book of folksongs, which was the vehicle by which the poem was disseminated, nor how many offprints of the *Hymn* were produced. The fact remains that, through this publication, at the crucial point in the War, Solomos managed to send his message to the world “which wants to know what we are doing and what we are thinking”.

CHRYSSA PROKOPAKI

Translation Deborah Whitehouse

---

8. Népomucène L. Lemercier, *Chants héroïques des montagnards et matelots grecs*, vol. II: *Suite des chants héroïques et populaires des soldats et matelots grecs*. Paris, 1825, p. 123.

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
—ΓΑΛΛΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ—

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS
—FRENCH, ENGLISH, ITALIAN—

[1825]

THE
SONGS OF GREECE,

FROM

THE ROMANIC TEXT, EDITED BY M. C. FAURIEL,

WITH

ADDITIONS.

TRANSLATED INTO ENGLISH VERSE.

BY

CHARLES BRINSLEY SHERIDAN.

The profits of this Volume are given to the Society for the promotion
of Education in Greece.

LONDON:

PRINTED FOR

LONGMAN, HURST, REES, ORME, BROWN, AND GREEN,
PATERNOSTER-ROW.

1825.

”

DITHYRAMBICS
TO LIBERTY

- I. Yes! I know thee by the lightning
Of thy tyrant-slaying glaive,
By thine awful glances bright'ning,
As thou gazest on the brave.
- II. Kindle from our country's ashes,
Liberty! thy sacred fire—
Many a *Spartan* sabre clashes,
Breathe on *one Tyrtæan* lyre!
- III. Thou wert grovelling in the dust,
Humbled by thy bitter doom,
Heaven was still thine only trust—
Heav'n has uttered "Quit the tomb!"
- IV. Brooding o'er our hills and plains,
Silence watch'd the thunder near;
Every arm was cramp'd by chains,
Every heart was chill'd by fear.
- V. Though our father's glorious deeds
Form'd a sadly pleasing theme,
Yet a heart which really bleeds,
Is but mock'd by memory's dream.

- VI. Still thou didst await the cry
Which has shook each mountain crest,
And with frenzy in thine eye,
Tear thy locks and beat thy breast,
- VII. Shrieking: "When will slavery's shame
"Cease with all her wrongs and pains?"
From above the answer came:
Sobs, and groans, and clanking chains.
- VIII. Thou didst lift thy tearful eyes,
And thy robes were dyed in blood—
Hellas was the sacrifice,
Pouring forth that sanguine flood.
- IX. With a garment dropping gore,
And a silent stealthy pace,
Thou didst quit thy native shore,
To adjure the Christian race.
- X. Here thou hast return'd alone,
As thou didst depart before,
Seldom Misery's feeble moan
Opens Power's repulsive door.
- XI. Some dropp'd o'er thy wither'd heart,
Barren, unavailing tears;
Others play'd the tempter's part,
Trifling with thy hopes and fears.
- XII. Others, with a barbarous mirth,
Saw thee woe-begone and pale:
"To thy native Grecian earth,
"Tell", they cried, "thy whining tale."

- XIII. Thou didst **shrink** in horror back,
And retrace, with hurried tread,
Every plain or mountain track,
With thine ancient glories spread.
- XIV. Still thy frame and spirits pined,
Stretch'd by haughty wealth's abode,
Like some starving wretch reclined,
Bow'd by life's oppressive load.
- XV. Now thy sons, defying danger,
Strike **beneath** their native sky,
And distrusting every stranger,
Swear to **free themselves**, or die!
- XVI. "Kindle, from our country's ashes,
"Liberty! thy sacred fire!
"Many a **Spartan** sabre clashes,
"Breathe on *one* Tyrtæan lyre!"
- XVII. Scarcely **had** the glorious Sun,
Doom'd to ripen fruits and flowers,
On a soil where tyrants won
Every prize that once was ours,
- XVIII. Seen thee rise, than brighter gleams
Made our sunny plains rejoice—
Only heard before in dreams,
Came, like **Riga's** hymns, thy voice.
- XIX. Isles and **mountains**, lands and waves,
Hail'd thee with a deaf'ning shout—
Millions, **now** no longer slaves,
With their **hands** and hearts spoke out.

- XX. Seven young sisters from the main,
Raised on high applauding hands,
Though protection's treacherous chain
Bound them in its flowery bands.
- XXI. Though that Guardian stamp'd her seal
Upon every Orphan's brow,
And impress'd with martial steel,
Sign of peace, the olive bough.
- XXII. O'er the vast Atlantic deep,
Those, who once knew slavery's woes,
Wish the day, which breaks our sleep,
May, like theirs, in glory close.
- XXIII. While the Spanish Lion roars
From his proud ancestral tower,
Every thundering tone he pours
Seems to welcome Freedom's hour.
- XXIV. See the British Leopard glare (a)
With a jealous bloodshot eye,
On the savage Scythian Bear,
While the Eagle hovers by.
- XXV. If his glances glow with fire,
'Tis lest Scythia's fleets should sweep,
Heedless of Britannia's ire,
O'er the freed Aegean deep,
- XXVI. Where the fount of daylight springs,
See the Austrian eagle soar,
Nourishing her claws and wings
In Ausonia's noblest gore.

- XXVII. Soon as Freedom's accents speak,
With a raven's dismal croak,
And a vulture's greedy beak,
She upholds oppression's yoke.
- XXVIII. Thou art only bent to find
For thy deeds a glorious field;
And thy calm contemptuous mind
Scorns to answer or to yield.
- XXIX. Thus a huge and rugged rock
Stands contemptuous on the shore,
Baffling ocean's billowy shock,
Deaf to all his angry roar.
- XXX. Pouring rain and rattling hail,
All the torments tempests shed,
With a powerless wrath assail
His unmoved eternal head.
- XXXI. Woe to those, who meet the glaive
Grasp'd by Freedom's fearless hand,
And infatuated brave
Geæcia's roused and patriot band.
- XXXII. When the lioness perceives
That her cubs are torn away,
With a ceaseless roar she grieves,
Thirsting for her human prey.
- XXXIII. Through the vales and woods she flies,
Chasing mountain goats and deer;
Where she turns her glaring eyes,
Death and solitude appear.

- XXXIV. Terror, solitude, and death,
Freedom! mark thy withering path,
And the blade without the sheath
But inflames thy righteous wrath.
- XXXV. Tripolitza's haughty walls
Rise upon thy kindling sight—
Soon that Moslem fortress falls,
Suppliant to our Christian might!
- XXXVI. And thy bold, deliberate glance
Shows that victory now is thine;
Maugre many a blade and lance,
Bristling wall and lengthen'd line.
- XXXVII. Hark! the tramp and murmuring sound
Speak a mighty moving host;
Boys and aged men around
Clash their weapons, rage and boast. (1)
- XXXVIII. Crowds shall sink to endless sleep,
Till there scarcely shall remain
Lips to mourn, or eyes to weep
Those whose corses load the plain.
- XXXIX. Each exploding barrel flashes;
Throats of iron roar and rattle—
Many a dinted sabre clashes—
Death is hovering o'er the battle.
- XL. Is the deathful combat done?
And in this, war's earliest hour,
Is the Moreor Stambol won?
No! they seek the Tabia's (2) tower.

- XLII. Countless myriads fly o'erpower'd
By a conscience-stricken mind—
Every once imperious coward
Pierced by shameful wounds behind.
- XLIII. While they wait our vengeful blades,
Destiny surveys the fray,
And, 'midst night's mysterious shades,
Singles our her helpless prey.
- XLIII. Now their answering trumpets sound—
Rage and Carnage wake anew;
And the mountains echo round
With that misbelieving crew.
- XLIV. Hark, to murderous muskets firing,
Hark, to swords and lances clashing;
Shrieks and groans of men expiring,
Shatter'd beams and bridges crashing!
- XLV. E'en the memory of those woes
Makes life's shuddering currents creep—
Not an eyelid knew repose,
Save the tomb's eternal sleep.
- XLVI. For that awful scene and hour,
Tumult, shrieks, unpitying rage,
Sulphury clouds, and iron shower,
Where the mingled bands engage,
- XLVII. Lightnings flashing far and wide,
Seem'd the yawning gulph of hell,
Opening to devour the tribe
Which deserv'd its flames so well.

- XLVIII. Files of spectres floated by,
Fleshless skeletons that rose,
With the socket of an eye
To enjoy their tyrant's woes.
- XLIX. Dismally from van to rear
Lower'd that brotherhood of death,
Like the pall which shrouds the bier
Of a warrior reft of breath.
- L. From her cold and damp embrace
Earth released these glastly shades,
Every phantom's limbs and face
Seeming gash'd by Moslem blades:
- LI. Wither'd death-like wandering forms,
Dry and numerous as the leaves,
Which, when Autumn breathes his storms,
Earth's unfeeling breast receives!
- LII. While they mount the castle's height,
All is silence near and far!
All is darkness! save the light
Of one solitary star.
- LIII. As, when o'er the tranquil plain
Cynthia hovering, pale but bright,
Sheds the long and trembling train
Of her rich and slumbering light,
- LIV. While the midnight breezes wake,
And the forest rustles round,
From the branches, as they shake,
Shadows quiver on the ground;

- LIV. Thus they dance, with piercing cries,
O'er each mangled trunk of head,
Gazing with their hollow eyes,
Where the pools of blood are spread.
- LVI. Others quit the coffin's rest,
To augment the Grecian band,
And on every warrior's breast
Lay a cold and wither'd hand;
- LVII. Cold, yet like a touch of fire,
Shooting through the inmost soul;
Till the reign of headlong Ire
Chases Mercy's soft controul.
- LVIII. Warfare roused to vengeance urges
Every blade that lays them low,
Like the Ocean's angry surges,
When stern Winter's tempests blow.
- LIX. Strokes are rattling fast as hail;
And the wound which Grecians deal,
Roused by freedom, never fail
To make even Moslems feel.
- LX. While their eye-balls fiercely roll,
In the fury of the fray,
You might deem that every soul
Long'd to quit its shrouding clay.
- LXI. Thought the throbbing heart is still
In each warrior's awestruck breast,
Yet the firm determined will
To be freed is not repress'd.

- LXII. Heaven and earth, and skies and seas,
Fade before their dizzy sight,
For the universe to these
Is the spot on which they fight.
- LXIII. Of the myriads now alive,
Blindly, desperately engaging,
Turk nor Grecian will survive,
Such tremendous wrath is raging.
- LXIV. Under walls and arches shatter'd,
Where the struggling columns meet,
O'er the gory soil are scatter'd
Mangled heads, and hands, and feet,
- LXV. Swords and pouches, human brains,
Skulls, that many a horseshoe crushes,
Hearts, now dead to earthly pains,
Whence the crimson life-stream gushes.
- LXVI. But our warriors scarcely heed
Greek or Moslem, dead or dying,
And while thousands round them bleed,
March where Hourschid's Tugh is flying. (b)
- LXVII. Every soldier quits his post
Only when he quits his life,
And it seems as if that host
Had but just *begun* the strife.
- LXVIII. Aga, Zaim, and Timar dies, (c)
Vainly yielding, vainly striving;
Till desponding prayers arise
From the Moslems yet surviving.

- LXIX. "Allah! Allah!" still they shriek,
Shrinking from the avenger's blow;
"On for freedom!" shouts the Greek,
Chasing many a turban'd foe.
- LXX. All around is fear and terror,
Feeble moans, or piercing cries,
Smoke, confusion, doubt, and error,
As each victim fights or dies.
- LXXI. When the fourth bright morning shed
Light o'er nature's dewy tears,
As they lay, the whistling lead
Froze not now their blood with fears.
- LXXII. Though, alas! the flowers no more
Drank with downy lips the dew,
But were steep'd in all the gore
Of that slaughter'd Moslem crew;
- LXXIII. Yet the breezes of the morn,
Which had fann'd the crescent's pride,
Breathed on banners proudly borne,
Where the Cross was waving wide.
- LXXIV. "Kindle from our country's ashes,
"Liberty! thy sacred fire!
"Many a Spartan sabre clashes,—
"Breathe on one Tyrtæan lyre!"
- LXXV. Now I gaze on vales and streams,
All Corinthia's wide domain!
Fiercer fires than solar beams
Gild the foliage of that plain.

- LXXVI. There no more the sportive breeze
Wafts the music of the flute;
Bleating flocks and whispering trees,
Murnuring birds and founts are mute.
- LXXVII. Living streams of Turks are roll'd,
Like the waves against the shore;
But the Grecians, calmly bold,
Keep their post, and wait for more.
- LXXVIII. Ye three hundred Spartan spirits!
Gaze upon your children's glory!
See how Maina's race inherits
All that mark'd her ancient story!
- LXXIX. Like some dire and hateful ghost,
Fading when morn's herald calls,
All that vast tumultuous host
Has retired to Corinth's walls.
- LXXX. While the thrilling trumpet sounds,
With the avenging angel's cry,
Plague and Famine walk their rounds,
Spectres livid, thin, and dry.
- LXXXI. Death, with unrelenting hand,
Heaps each blighted gory field,
With such victims as a band
Worn by lengthen'd woes can yield.
- LXXXII. Glorious Freedom! Thou, whose blow
Never yet was struck in vain,
Thou art pacing stern and slow
O'er the corse-encumber'd plain.

- LXXXIII. But beneath the plane-tree's shade
I behold a graceful choir,
Form'd by many a snowy maid,
Bounding to their Grecian lyre.
- LXXXIV. In the bright and joyous dance
Glitters many a love-fraught eye,
While at every zephyr's chance
Gold or sable tresses fly.
- LXXXV. When I think from every breast,
Manly virtue's milky tide
Will by Freedom's lips be prest,
All my Being swells with pride.
- LXXXVI. Stretch'd beneath o'er-shadowing bowers,
While I drain the generous wine,
Crown'd, as Pindar was, with flowers,
Freedom! thus, my song is thine:
- LXXXVII. "Kindle from our country's ashes,
"Liberty! thy sacred fire,
"Many a Spartan sabre clashes—
"Breathe on one Tyrtæan lyre!"
- LXXXVIII. Thy benign and welcome sway
Cheer'd sad Misolonghi's gloom,
On that hallow'd mystic day
When Christ bade the desert bloom. (3)
- LXXXIX. Pale Religion strode before,
With her glittering Cross on high;
And her saintly fingers bore
Keys to unlock the flaming sky.

- XC. "Liberty!" Religion cried,
With a sister's fond embrace,
"Guard our walls in fearless pride,
"While I tread this holy place."
- XCI. Many a censer round her breathes,
Leaning on the altar's rail,
Till those fragrant misty wreaths
Shroud her with a silvery veil.
- XCII. Hymns are murmuring sweet and faint,
Round her countless tapers flame,
Lighting every pictured Saint,
Each within his gilded frame.
- XCIII. See! the Moslem foes advance—
Hark! they shout, and fiercely shake
Many a musket, sword, and lance—
But they find thee still awake.
- XCIV. And that light, which seen afar
Crowns thy brow with threat'ning rays,
Bright as morning's lingering star,
Is no common earthly blaze.
- XCV. O'er thy princely form and head
Quickly varying lustre flies;
And intenser glories spread
O'er thy brow, and lips, and eyes.
- XCVI. Thou dost lift the glaive of power,
And, advancing on the foe,
Tall as some tremendous tower,
Deal the long retarded blow.

- XCVII. Thus thy thrilling accents speak:—
“’Tis the day which saw the birth
“Of an infant poor and weak:
“The Redeemer of the earth.”
- XCVIII. “I am come,” the Saviour cried, (4)
“The Beginning and the End.
“Where shall trembling sinners hide,
“When my vengeful bolts descend?”
- XCIX. They shall pierce, rewarding well
Othman’s unbelieving crew;
Till the threaten’d flames of hell
Seem like April’s balmy dew.
- C. They consume, like crackling splinters,
Forests fill’d with roaring beasts;
Mountains bleach’d by countless winters,
Cities gay with regal feasts;
- CI. Earth, and all man’s guilty kind;
Leaving not a vital breath;
Save the cold funereal wind
Scattering wide the dust of death.
- CII. Who bestow’d thy glorious being,
Mightiest Freedom? Heavenly wrath!
Vain is struggling, vainer fleeing,
From thy desolation’s path.
- CIII. Earth has felt the fearful strength
Of thy bared and gory arm;
Which will sweep like chaff at length
Othman’s Asiatic swarm.

- CIV. Ocean own'd thy might before,
Startling Europe's jealous ear,
Like the lion's angry roar,
With the surge of wrath and fear.
- CV. Wretches! terror makes you try
Wild Aspro-Potàmo's waves;
Better were it far to die
By the fierce pursuers' glaives
- CVI. Heaven prepares a dreadful doom
Where that swelling current flows;
Every Moslen finds a tomb,
Ere his dying struggles close.
- CVII. Thousands, as they sink or float,
Shout, and shriek, and groan, and wail;
And from many a gurgling throat
Curses, gasp'd in death, exhale.
- CVIII. Many a neighing sted has sunk,
Plunging 'midst the o'erwhelming water;
Trampling each his rider's trunk,
In that scene of bloodless slaughter.
- CIX. One with clutch'd and stiff'ning hand
Grasps his comrade, ne'er to part;
One has plunged his desperate brand
In his own rebellious heart.
- CX. Heads unturban'd, shorn, and bare,
Roll supine their haggard eyes;
Gazing, with a ghastly glare,
On the dim and fading skies.

- CXI. Life's and Death's conflicting roar
Cease like some distemper'd dream;
And the conscious currents pour,
Shrouding all, their hurried stream.
- CXII. May the sea, with vengeful haste,
Thus devour that guilty nation;
As the boundless watery waste
Once o'erwhelm'd earth's whole creation!
- CXIII. May celestial vengeance cast
All their corsers bathed in gore,
Tost by every wave and blast,
On the Hellespontine shore!
- CXIV. May stern Mahmoud see them heap'd!
May his own imperial hands
Bind the sheaves which Death has reap'd,
And inter those lifeless bands!
- CXV. May each stone become a tomb!
Through the land let Freedom stalk,
Marking for the avenging doom
Victims on her awful walk.
- CXVI. Achelous vainly drunk
Limbs that struggle, lips that quiver!
Soon each corse, or head, or trunk,
Rose upon the buoyant river;
- CXVII. And it bore with eager sweep,
On its angry, foaming waves,
To the huge and greedy deep,
Othman's unlamented slaves.

- CXVIII. Would that I could breathe a song,
Such as warm'd the prophet's lips
When the ocean, doubly strong,
Swallow'd Egypt's hosts like ships.
- CXIX. On that shore he thank'd his God,
With a deep, sonorous voice;
Israel, which had felt the rod,
Dared at length again rejoice.
- CXX. Miriam, holy, young, and fair,
In that proud and thrilling hour,
Mingled with her brother's prayer
Music's most ecstatic power.
- CXXI. Israel's tender virgins meeting,
Struck the timbrels in their hands!
While their measured steps were beating
Wild Arabia's pathless sands.
- CXXII. "Yes! I know thee by the lightning
"Of thy tyrant slaying glaive;
"By thine eager glances bright'ning,
"As thou gazest on the brave."
- CXXIII. Long did sorrowing Hellas mourn thee,
Overwhelm'd, but unsubdued;
Now her soil and seas have borne thee,
With thy glorious steps renew'd.
- CXXIV. Round her shores the briny deep
Spreads its tutelary waves;
When aroused, like thee, from sleep,
Fear'd as much by Stambol's slaves.

- CXXV. Like the whirlwind's savage sport,
Freedom's storm invades the ear;
Fleets and tyrants seek the port,
Wing'd with speed by guilty fear.
- CXXVI. Peace, like nature's calm, returning,
Brings to glad the mental eye,
Glory's sunshine brightly burning,
And Hope's boundless azure sky.
- CXXVII. "Long did sorrowing Hellas mourn thee,
"Overwhelm'd, but unsubdued;
"Now her soil and seas have borne thee,
"With thy glorious steps renew'd".
- CXXVIII. Countless keels are hurrying past,
Wheresoe'er the Ægean roars;
Forests form'd by many a mast,
Crowd with foes its peopled shores.
- CXXIX. All those ships shall soon be beat,
Sunk, or grounded, burnt, or taken,
By thy small and feeble fleet;
And thy strength remain unshaken!
- CXXX. Scarcely has thy glance descried
Two vast tyrants of the deep,
Bearing down in barbarous pride,
Ere thine iron vollies sweep;
- CXXXI. And successive sulphurous flashes
Down thy lowering tiers are bright'ning;
Till each floating mountain crashes,
Pierced by bolts of mortal lightning. (5)

- CXXXII. All the Moslems, chiefs and crews,
In those guilty waves have sunk;
Where the heaven-detested Jews
Cast the patriarch's mangled trunk.
- CXXXIII. Dearest friends, and bitterest foes,
Through Byzantium's streets had met;
On the day when Christ arose,
To forgive, and to forget.
- CXXXIV. But the patriarch's holy feet,
Tho' the laurel leaves are spread, (6)
Press no more the crowded street:
Græcia's hallow'd sire is dead!
- CXXXV. Christians! mourn your saintly Lord!
Mourn Gregorious, good and great!
He has felt the strangling cord,
Met and borne the assassin's fate!
- CXXXVI. See, those lips are forced asunder,
Which imbibed Christ's mystic blood;
E'en in death they seem to thunder
Curses on the unchristian brood,
- CXXXVII. Who, with hands and arms beside them,
Can forbear at once to seize
Rights that Mahmoud's pride denied them,
By such manly means as these.
- CXXXVIII. Hark! I hear an angry sound,
Rolling o'er the sea and earth;
Echoing mountains shout around,
Hailing Freedom's second birth.

- CXXXIX. Yes! 'tis She, adored of old!
But her eyes glance shame and fire;
With a motion proud and cold,
She has bid me hush my lyre.
- CXL. Thrice she turns an anxious gaze
Over Europe's seas and lands;
Then rewards, with words of praise,
Græcia's now victorious bands:
- CXLI. "Never will my sons receding,
"Purchase slavery's life by flight;
"For the last among them, bleeding,
"Would expire with stern delight.
- CXLII. "Othman's threatening power is crush'd;
"Europe waits to own your fame,
"Till one hostile voice is hush'd,
"Which is whispering guilt and shame.
- CXLIII. "One, whose breath, howe'er, returning,
"Ye may bring the spoils of glory,
"Which your valour has been earning,
"Long will dim your country's story:
- CXLIV. "DISCORD, whose perfidious hand
"Holds a sceptre to beguile,
"With the visions of command,
"Each who trusts the sorcerer's smile.
- CXLV. "Though that sceptre seems so bright,
"Trust it not, ye sons of Greece!
"For its slightest touch would blight
"All your budding hopes of peace.

- CXLVI. "Warriors! let it ne'er be said,
"In this consecrated strife,
"Discord whets a Grecian blade
"To destroy one Christian life.
- CXLVII. "Mark their base intestine hate"—
Thus will hostile nations cry:
"Leave those Christians to their fate
"Who deserve not liberty.
- CXLVIII. "Show them, that a race, which draws
"For their country's sake their swords,
"Seeks their guerdon in *the cause*,
"Not in plunder'd Moslem hoards.
- CXLIX. "Let those streams of precious blood
"Which from Grecian bosoms flow,
"Be a bond to link the good,
"Thro' each dire extreme of woe!
- CL. "Think of all that yet remains
"For your conquering blades to win;
"Recollect your recent chains!—
"Prudence now is shame and sin.
- CLI. "Warriors of immortal worth!
"Show the cross, your sacred sign,
"To the monarchs of the earth,
"Waving o'er each marshal'd line.
- CLII. "Tell them, 'tis for this ye fight;
"Say: 'for this, our common creed,
"Through oppression's cheerless night,
"Grecian martyrs sought to bleed.

- CLIII. "This is what the Moslem mocks,
"Fearless, unchastised blasphemer;
"Slaughtering your helpless flocks,
"And reviling your Redeemer!
- CLIV. "'Tis for this that Hellas gave
"Streams of life-blood vainly shed
"By the Moslem's thirsty glaive;—
"Hear ye not the martyr'd dead?
- CLV. "Monarchs! if ye scorn'd their cry,
"When it sounded shrill and clear,
"And, while centuries glided by,
"Vainly smote each Christian ear?
- CLVI. "Hear it *now!* 'tis not the breeze
"That, when evening's shadows fall,
"Whispers through the bending trees,—
"But a voice like Abel's call.
- CLVII. "Say, what mean ye? shall our race
"Yet again be great and free?
"Or deliberately base,
"Will ye crush our liberty?
- CLVIII. "If ye meditate the deed,
"When ye join our Pagan foes;
"Let the cross for which we bleed,
"Feel each Christian monarch's blows."

NOTES OF THE POET

1. All the male inhabitants of Tripolitza, above the age of fourteen, took up arms.
2. The "Tabia" is the citadel of Tripolitza.
3. Isaiah, chap. XXXV.
4. Apocalypse, ch. XXI.
5. The burning of the Capitan Pashas and another ship off Tenedos, Oct. 29.
6. The Christians of the East strew laurels on Easter Sunday.

NOTES OF THE TRANSLATOR

- a. Two lions and two castles quarter'd are the arms of Spain; an eagle those of Austria; and three leopards are supposed by M. Salomos, to be those of England; which is, however, an error, arising from the bad heraldic drawing of our three lions.
- b. The *Tugh* is the standard of a vizier, composed of three horse-tails. Hourschid Pasha, although absent in Albania, commanded by deputy in Tripolitza, where his Harem was found, and *respected*.
- c. Different ranks of Feudatories.

Ο CHARLES BRINSLEY SHERIDAN (1796-1844) ήταν γιος του περίφημου θεατρικού συγγραφέα και δεινού πολιτικού Richard Brinsley Butler Sheridan, στενού φίλου του λόρδου Μπάιρον. Οι κλασικές σπουδές που ο νεαρός Charles Sheridan έκανε στο Καίμπριτζ, στο Κολλέγιο της Αγίας Τριάδας όπου είχε φοιτήσει και ο Μπάιρον, συνετέλεσαν στη διαμόρφωση φιλελληνικής στάσης κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821. Πολύ ενωρίς, το 1822, εδημοσίευσε στο Λονδίνο τη μελέτη *Thoughts on the Greek Revolution* [Σκέψεις πάνω στην Ελληνική Επανάσταση], όπου, με λογικά και εύστοχα επιχειρήματα, αντέκρουε την ασάλευτη θέση του άγγλου υπουργού Εξωτερικών λόρδου Castlereagh ότι η δημιουργία ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους θα ενθάρρυνε τις βλέψεις της Ρωσίας σε εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η μελέτη αυτή επαινέθηκε από έναν εμβριθή σχολιαστή στο περιοδικό *The Monthly Magazine* του Λονδίνου και το 1823 ο Sheridan έγινε μέλος της νεοσύστατης φιλολογικής υποεπιτροπής της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, η οποία ανέλαβε να οργανώσει καλύτερα την προπαγάνδα υπέρ των ελληνικών ζητημάτων.

Μόλις κυκλοφόρησε στο Παρίσι ο δεύτερος τόμος των *Δημοτικών τραγουδιών* του C. Faugiel —στον οποίο περιέχονταν και το ελληνικό κείμενο του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* του Σολωμού με τη γαλλική μετάφρασή του από τον Stanislas Julien— ο Sheridan έγραψε μια ενθουσιώδη κριτική, συστήνοντας μάλιστα τη μετάφραση του τόμου στα αγγλικά, με το επιχείρημα ότι η αγγλική μετάφραση θα προσέφερε μεγάλη υπηρεσία στην αγωνιζόμενη Ελλάδα αλλά και, γενικότερα, στη λογοτεχνία. Το έργο της μετάφρασης το ανέλαβε τελικά ο ίδιος και η αγγλική εκδοχή του Faugiel κυκλοφόρησε μέσα στο 1825, με τον τίτλο *The Songs of Greece from the Romaic Text*. *Romaic* ήταν τότε η ονομασία της νέας ελληνικής γλώσσας, όπως βλέπουμε στα γραπτά και του Μπάιρον και πολλών άλλων αγγλόφωνων συγγραφέων της εποχής.

Μεταφράζοντας τον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν* του Σολωμού ο Sheridan του δίνει τον τίτλο *Dithyrambics to Liberty*. Αυτός ο αρκετά αλλαγμένος τίτλος —που αναπαρά-

γει προφανώς τον τίτλο της γαλλικής μετάφρασης του ποιήματος από τον Julien (*Dithyrambe sur la Liberté*)— μπορεί να εκληφθεί ως μια πρώτη ένδειξη της ελευθερίας ή και της αυθαιρεσίας που χαρακτηρίζει την αγγλική απόδοση του Sheridan και την καθιστά περισσότερο παράφραση ή διασκευή ή απομίμηση παρά μετάφραση.

Πράγματι, παρά τη ρητά δηλωμένη γενικότερη πρόθεση του Sheridan να κάνει μια «πιστή και ακριβολογημένη» μετάφραση, η πρόθεση αυτή φαίνεται να εξαντλείται στο γεγονός ότι η μετάφραση είναι έμμετρη, τηρεί τις ζευγαρωτές ομοιοκαταληξίες του πρωτοτύπου, καθώς και τον γοργό εναλλασσόμενο ρυθμό των τετραστίχων του χωρίς μετρικές χασμωδίες σε γενικές γραμμές. Γνωρίζουμε ότι ο Σολωμός δυσασρήθηκε όταν είδε το κείμενο του Sheridan και τον κατέκρινε δριμύτατα για την απιστία του. Έχω όμως την εντύπωση ότι η οργή του εθνικού μας ποιητή προκλήθηκε ίσως από την εντύπωση που δίνει η αγγλική ελεύθερη απόδοση, δηλαδή ότι πρόκειται για ένα «βελτιωμένο» έργο, πλουσιότερο σε εκφραστικά μέσα, με προσθήκες λέξεων και αποχρώσεων, που επιχειρούν να «εξωραΐσουν» το πρωτότυπο.

Σχολιάζοντας το πρώτο ήδη τετράστιχο στην απόδοση του Sheridan, οφείλω καταρχάς να τονίσω τις αρχαϊκές λέξεις *thee, glaive, thou, και gazest*, που μπορεί βέβαια να αποτελούσαν μέρος της παραδοσιακής ποιητικής έκφρασης στην αγγλική γλώσσα της εποχής, οπωσδήποτε όμως είναι πλησιέστερες στις λόγιες *υμάς, οράς, φάσανο*, παρά στην απέριτη δημώδη του Σολωμού, η οποία, έτσι, «ξαναφορτώνεται» με στοιχεία που ο ποιητής προσπάθησε συνειδητά να αφαιρέσει.

Στη δεύτερη στροφή, ο Sheridan μετατρέπει *τα κόκαλα των Ελλήνων* σε «στάχτες της πατρίδας μας» και προσθέτει τα επίθετα *Spartan και Tyrtæan*, το ουσιαστικό *lyte* και τη φράση *sacred fire*, προσπαθώντας να αναπληρώσει την παράλειψη του σολωμικού και *σαν πρώτα ανδρειωμένη*, το οποίο έχει τεράστια ιστορική σημασία, αφού συσχετίζει τον αρχαίο με τον Νέο Ελληνισμό.

Η πασίγνωστη και συναρπαστική στροφή 15, με την οποία ο Σολωμός απαντά έμμεσα στα παράπονα του Μπαίρον για ελληνική αδράνεια, δουλοπρέπεια ή δειλία, μετατρέπεται («βελτιώνεται») από τον ενθουσιώδη Sheridan ως εξής: «*τώρα οι γιοι σου, αφηφώντας τον κίνδυνο, / χτυπούν κάτω από τον ουρανό της πατρίδας τους, / και δυσπιστώντας προς κάθε ξένο, / ορκίζονται να ελευθερωθούν μόνοι τους, ή να πεθάνουν!*». Δεν είναι άσχημα αυτά τα λόγια, ούτε πολύ μακριά από το πνεύμα ενός πατριώτη ποιητή όπως ο Σολωμός. Δεν έχουν όμως και πολύ σχέση με την απλή και υπερήφανη δήλωση του ζακυνθίου βάρδου:

Ναι· αλλά τώρα αντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου με ορμή,
Που ακατάπανστα γυρεύει
Ή την νίκη, ή την θανά.

η οποία, στη δική μου μετάφραση, αποδίδεται ως εξής:

Yes, but your sons, your offspring
Now fight with all their breath
And unceasingly are seeking
Either victory or death.

Σε γενικές γραμμές οι υπόλοιπες μεταφράσεις του *Ύμνου* στην αγγλική επιχειρούν να είναι πολύ πιστότερες στο νόημα και φιλότιμα προσεγγίζουν τον μελωδικό ρυθμό, τη στιχουργική μορφή και όλα τα στιχουργικά δεδομένα του πρωτοτύπου. Θα πρέπει όμως να τονίσουμε προς υπεράσπιση του Charles Brinsley Sheridan ότι οι αδυναμίες της απόδοσής του οφείλονται στον ειλικρινή ενθουσιασμό και τη νεανική ορμή του να συνεισφέρει σε έναν ιερό σκοπό —υπήρξε θερμός και άδολος φιλέλληνας και πραγματικά ποθούσε την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους— χωρίς να πολυσκεφτεί ότι δεν εγνώριζε τα «ρωμαίικα», όπως τα εγνώριζε ο Μπάιρον, και δεν είχε ζήσει ανάμεσα σε «Ρωμιούς». Ο φιλελληνισμός του θα τον έστελνε για προσκύνημα στην Ελλάδα πολύ αργότερα, μετά την παύση των πολεμικών επιχειρήσεων. Παρά ταύτα, η μετάφραση του *Ύμνου* έκανε γνωστό τον Σολωμό σε μεγάλο αριθμό Άγγλων και αποτέλεσε πολύ καλή προπαγάνδα υπέρ του ελληνικού αγώνα.

ΜΑΡΙΟΣ ΒΥΡΩΝ ΡΑΪΖΗΣ

CHARLES BRINSLEY SHERIDAN (1796-1844) was the son of the famous dramatist and accomplished politician, Richard Brinsley Butler Sheridan, a close friend of Lord Byron. He read classics at Trinity College, Cambridge (Byron's *alma mater*), which contributed to his pro-Greek stance during the War of Independence of 1821. In 1822, his *Thoughts on the Greek Revolution* was published in London, a study that marshalled logical and telling arguments to refute the English Foreign Minister, Lord Castlereagh's firm conviction that the creation of an independent Greek state would encourage Russian designs on Ottoman territory. The study was praised by a learned commentator in *The Monthly Magazine*, a London periodical, and in 1823 Sheridan joined the newly established literary subcommittee of the Greek Committee of London, which undertook to better organise the propaganda for Greek affairs.

The second volume of Fauriel's Greek folksongs included the Greek text of Solomos's *Hymn to Liberty*, together with a French translation by Stanislas Julien. As soon as it came out in Paris, Sheridan wrote a glowing review, in which he recommended that the volume be translated into English: an English version, he averred, would be of great service to the embattled Greece, as also, and no less, to literature in general. In the end, he did the translation himself, and the English version of Fauriel came out in 1825 under the title *The Songs of Greece from the Romaic Text*. "Romaic" was the term applied at that time to the modern Greek language, as we can see from the writings of Byron and many other contemporary English-speaking writers.

Sheridan gave his translation of Solomos's *Hymn to Liberty* the title *Dithyrambics to Liberty*, a considerably altered title, which obviously reproduces that of Julien's French translation (*Dithyrambe sur la Liberté*) and may be taken as an early indication of the free, even arbitrary, nature of Sheridan's English version, which makes it more of a paraphrase or adaptation or imitation than a translation as such.

In fact, despite Sheridan's stated intention of making a faithful, precise translation,

this seems to extend only as far as producing a metrical version and preserving the coupled rhymes of the original and the fast alternating rhythm of its quatrains, by and large with no metrical hiatuses. We know that Solomos was displeased when he saw Sheridan's version and sharply reprehended its infidelity to the original. But I suspect that our national poet's anger stemmed from the overall impression given by the English free rendering: it is an "improved" version, more richly expressive in terms of both vocabulary and nuances that "embellish" the original.

Commenting on Sheridan's rendering of the first verse, one is struck by the archaic forms "thee", "glaive", "thou", and "gazest". These may, certainly, have been part of the traditional poetic vocabulary of contemporary English, but they are undeniably closer to the scholarly *υμας, ορας, φασγανο*, than to Solomos's simple vernacular, which is thus 're-encumbered' with elements that the poet had consciously tried to excise.

In the second verse, Sheridan turns the *κοκαλα των Ελλήνων* into "our country's ashes" and adds the adjectives "Spartan" and "Tyrtæan", the substantive "lyre", and the phrase "sacred fire", in an attempt to fill out Solomos's elliptical *και σαν πρώτα ανδρειωμένη*, which carries enormous historical significance, since it correlates the ancient and the modern Greeks.

The celebrated, stirring verse 15, in which Solomos indirectly answers Byron's complaints about Greek inertia, servility, or cowardice, is changed ("improved") by the zealous Sheridan as follows: "Now thy sons, defying danger,/Strike beneath their native sky,/And distrusting every stranger,/Swear to free *themselves*, or die!" The words are not bad, nor are they alien to the spirit of a patriotic poet like Solomos. Yet nor do they bear much relationship to the simple, proud declaration of the Zakynthian bard:

Ναι· αλλά τώρα αντιπαλεύει
Κάθε τέκνο σου με ορμή,
Που ακατάπαυστα γυρεύει
Ἡ την νίκη, ἢ την θανή;

which in my own translation is rendered as:

Yes, but your sons, your offspring
Now fight with all their breath
And unceasingly are seeking
Either victory or death.

By and large, the other English translations of the *Hymn* keep much closer to the sense and conscientiously try to reproduce the melodious rhythm, the metrical form, and all the metrical features of the original. In Sheridan's defence, however, it must be said that the weaknesses in his rendering are due to his genuine fervour and his youthful eagerness to contribute to a sacred cause (he was an ardent, sincere philhellene and genuinely desired the liberation of the Greek nation), without really considering the fact that he did not know "Romaic", as Byron had, nor had he lived among the "Romii". His philhellenism was to take him on a pilgrimage to Greece much later, after the War was over. Nonetheless, the translation of the *Hymn* introduced a great many English people to Solomos and was excellent propaganda for the Greek cause.

MARIOS BYRON RAIZIS

Translation Deborah Whitehouse

Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ
—ΓΑΛΛΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ—

[1825]

THE *HYMN TO LIBERTY*
AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS
—FRENCH, ENGLISH, ITALIAN—

[1825]

Τ Μ Ν Ο Σ ^(*)
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
Ἰστoria
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΖΑΚΥΝΘΙΟΥ
Τῆς Μείζονος Μῆτρας
1813.

INNO
ALLA LIBERTÀ
DIONISIO SOLOMO
di ZACINTO
scrittore
Il Mesè di Maggio
1813.

Volgarizzamento in Prosa Italiana
DA G. GRASSETTI
Prof. di Lettere Italiane e Latine in Zante.
Edizione III

EN MEZOGALITIA,
EK TΗΣ ΥΠΟΘΡΑΨΙΑΣ Α. ΜΑΪΣΣΗΝΟΥ.
1845.

INNO ALLA LIBERTÀ (a)

*Libertà vo cantando, ch'è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta.*

DANTE

1. Ti conosco al taglio tremendo della spada. Ti conosco allo sguardo che rapidissimo misura la Terra.
2. Uscita: dalle sacre Ossa degli Elleni, e qual già un tempo Valorosa, salve, o salve Libertà!
3. Colà dentro ti stavi sconsolata e vergognosa, ed aspettavi una voce, che piena di Te ti dicesse: Sorgi di nuovo! (b)
4. Tardava a venire quel giorno, e le voci erano tutte mute; perchè la Minaccia le atterriva, e le opprimeva la Servitù.
5. Misera! Altro conforto non ti restava, che dire le passate grandezze, e dicendole lagrimare!
6. Ed aspetta, ed aspetta quel grido generoso, l'una palma sull'altra disperatamente batteva!
7. E dicevi: quando, ah quando sarà ch'io tragga il capo dalla oscurità del deserto! E dall'alto rispondeano pianti, strida, e catene. (c)
8. Alzavi allora lo sguardo fatto torbido dal lagrimare, e sangue piovea su' tuoi vestimenti, immensa copia di sangue Greco!
9. Con le vesti insanguinate so che furtiva muovevi a chiedere allo straniero altre braccia che t'aitassero.

10. Sola ti ponesti in cammino, e sola te ne tornasti: Non s'aprono facilmente le porte, quando le batte Necessità!
11. Altri t'empìè il seno di lagrime, ma consolazione nessuna! Altri ti promise aiuto, poi con orribili modi t'ingannò! (d)
12. E v'ebbe, oimè! di quelli, che della sciagura tua fatti lietissimi: Va', ti diceano gli spietati, va', e ritrova i figli tuoi.
13. Fugge in dietro il piede, e tocca a pena il sasso o l'erba che ti ricorda il tempo felice! (e)
14. Umiliato ti pende il capo sventuratissimo, qual di mendico che va deliro per le porte d'altrui, a cui divenne peso la vita.
15. Sì. Ma ora ciascun tuo Figlio lotta poderoso in campo, e nient'altro agogna che o la Vittoria o la Morte.
16. Uscita dalle Sacre Ossa degli Elleni, e qual già un tempo Valorosa, salve, o salve Libertà!
17. Vide appena l'impeto tuo quel Cielo, che sulla terra a Te natia fiori e frutta nudriva pe' tuoi nemici,
18. Che si rifece sereno; E dal più cupo della Terra uscì un rimbombo, a cui rispose il bellicoso grido del tuo Riga. (1)
19. Tutte ti chiamarono le tue contrade, con caldo core salutandoti; e le bocche de' parlanti gridarono tutto quanto l'anima sentiva.
20. Gridarono, e il grido andò alle stelle, anche l'isole dell'Ionio, ed alzarono al Cielo le mani in segno di tripudio.
21. ....

22. E la terra di Wasington in sino all'anima se n'allegro; che le tornarono a mente i ferri che lei pure stringevano.
23. Grida dall'alto, di sua torre il Leone d'Iberia, e par che dica «io ti saluto» e scuote le giubbe. (f)
24. Adombrò l'Anglo Liopardo, e verso l'estrema Russia manda i ruggiti dell'ira sua. (g)
25. Ei mostra nell'agitarsi com'abbia forti le membra, e scintillante lancia uno sguardo sull'onde dell'Egeo.
26. ....
27. ....
28. Ma tu altro non volgi per mente, che il loco dove spingere i primi tuoi passi: Nè parola t'esce di bocca; nè ti muovi alle ingiurie che ti percuotono l'orecchio.
29. Come lo scoglio che lascia ad ogn'onda impura spanderli a' piedi una spuma che sorta appena svanisce;
30. E lascia che le procelle, la grandine, la pioggia vengano a battergli la sublime, l'eterna cima.
31. Sciaguratissimo colui che sotto a' colpi si trova del ferro tuo, e si confida che a quello possa resistere!
32. La belva, che vedesi mancare i figliuoletti, si fa deliva, si slancia, ed ha sete di sangue umano.
33. Va correndo per ogni selva, per valli, per monti, e dove arriva, e donde passa, è orrore, morte, solitudine.

34. E solitudine, Morte, orrore sotto a' tuoi passi! La spada tratta della guaina a Te raddoppia il Valore.
35. Ecco, a Te dinanzi si stanno le mura della misera Tripolizza: Tu già agogni scagliarle contro la folgore del terrore.
36. L'Occhio magnanimo mostra che certa ha sempre la Vittoria:
E sia pur quella piena d'armi e di guerresco tumulto. (h)
37. Dall'alto ti s'affacciano, e romoreggiano, perchè tu vegga che sono molte. Non odi le minacce d'Uomini infiniti e di giovanetti? (2)
38. Pochi saranno gli occhi, poche le bocche che fra Voi si rimarranno aperte a piangere le Vittime dell'ultima sciagura.
39. Scendono al piano, e fiamma di guerra tra lor s'accende. Arde, balena il fucile, folgoreggia, ferisce la spada.
40. Perchè il combattere fu corto? Perchè poco il sangue? Vedo il nimico che fugge, e si ripara, salendo, alla Cittadella. (3)
41. Numera... Infinita è la schiera de' fuggenti, a' quali con la fuga cresce Viltà, e in sino che muovano alla salita ricevono le ferite alle spalle. (i)
42. Aspettatevi Là dentro l'ultima inevitabile rovina. Ecco, Vi giugne. Rispondete fra le tenebre della Notte. (4)
43. Rispondono, e il battagliaire incomincia sì, che lungi se ne stendea il rimbombo da collina a collina ripercosso.
44. Odo un sordo scoppiare di fucili, odo il meschiarsi de' ferri, e lo scrosciare de' legni, e colpi di scure, e scricchiolare di denti.
45. Ahi che notte era mai quella, che fa paura al pensiero! Altro sonno non ebbe, che sonno amaro di Morte!

46. L'ora dello spettacolo, il loco, le strida, il tumulto, lo spietato modo del combattere, e il fumo,
47. E il tuonare de' Cannoni, e le tenebre rotte dal lampeggiare di guerra t'erano imagine della Valle dolorosa d'abisso che attendea que' Cani.
48. Gli attendea!... Innumerabili e nude ombre apparivano di fanciulli, di vecchi, di giovinetti, e di bamboli pendenti ancora dalle poppe materne. (l)
49. Negra tutta formicola quella Compagnia di morte, negra come il panno che cuopre gli ultimi letti.
50. E tanti, e tanti insieme accolti erompeano dalla Terra, quanti sono gli sgozzati ingiustamente dalla rabbia Ottomana.
51. Tante ne' Campi vedi spighe cader troncate dalla falce del Mietitore: D'essi ricoperta quasi tutta era quella Campagna.
52. Splende d'incerta Luce una qualche stella, e confusi insieme si muovevano salendo alla Cittadella.
53. Così giù in basso alla pianura, nel mezzo di folta selva, quando la Luna con la metà del pallido suo disco manda raggi di fioco lume,
54. Se i Venti muggendo mormorano per lo vano de' rami, l'ombre che da questi rimbalzano tremolando si scuotono.
55. Vanno spiando cogli occhi dove più il sangue è addensato, e rocofremmenti danzano fra il sangue,
56. E nel danzare infuriato allato de' Greci, e di Essi toccano i petti con le agghiacciate mani.

57. Quel toccare penetra nelle viscere addentro sì, ch'ogni pietà vi spegne, e più non sentono che ferocia.
58. Cresce allora, e tremendo della Guerra il ludo, non dissimile allo scompigliare delle Onde, che fa il vento dalla faccia solitaria dell'Oceano.
59. L'un colpo l'altro non attende: Ogni colpo è colpo di morte, nè bisogno è che si raddoppi.
60. Gronda a rivi di sudore ogni guerriero; e dall'odio che la divora diresti, che quivi ogni anima si voglia trarre dalla vagina delle membra.
61. Tardo scoppia ne' loro petti il palpirare del Core, e più preste le mani corrono al ferire.
62. Per essi non è più Cielo, non Mare, non Terra: il Creato per essi è tutto raccolto là.
63. Tanto è il furore, e la tempesta, che credi non abbia a restare dall'una parte e dall'altra vivo pur uno!
64. Vedi braccia disperate che mietono Vite! E mani e piedi e teste a terra cadono:
65. E giberne, e spade miste a sparse cervella, ed insieme a sminuzzati crani viscere palpitanti. (m)
66. Non è chi ponga mente alla strage: i guerrieri vann'oltre sempre. Ah basta, basta... E quanto ancora dovrà durare la carnificina?
67. Ma chi è d'Essi che abbandoni il suo terreno, se non vi giace prostrato? Non sentono più la fatica, e diresti che la pugna ora incomincia.

68. Venía scemando il numero de' Maledetti, e Allà, gridavano, Allà; e fuoco, fuoco gridavano le bocche de' Cristiani, (n)
69. Pugnavano questi con cuor' di Leone: gridavano sempre fuoco; e quegl' impuri qua e là dispersi urlavano Allà.
70. Per tutto è spavento, orrore, strida, sospiri; per tutto è pianto, tumulto, ed ultimo spirare di Morte. (o)
71. Erano tanti! Non fischia più loro all' orecchio il piombo di morte. Tutti si giacquero all' albeggiare del quarto Mattino.
72. Il sangue ingrossa come fiume, e si devolve alla Vallata, e la Venzura bee sangue in vece di rugiada.
73. O rugiadosa aura del Mattino ora più tu non spiri nella stella degl' Infedeli: sibila, sibila nella CROCE! (5)
74. Uscita dalle sacre Ossa degli Elleni, e qual già un tempo Valorosa, salve, o salve Libertà!
75. Ecco anche i campi di Corinto: Non irraggia il Sole i platani solamente, e le Vigne, e le Acque. (p)
76. Per l'aere cheto or non risuona sue Canzoni la pastorale Zampogna, non i belati l' Agnello.
77. A migliaia corrono le Armi, come le onde, che per lo Mar s'accavallano: Ma i Valorosi niun' conto fanno del numero.
78. O Trecento sorgete, e Vi tornate a Noi: Vedrete come i Figli Vostri vi pareggiano.
79. D'Essi al cospetto coloro tutti agghiacciano di paura, e con ciechi passi vanno a rinserrarsi in Corinto, e di quinci tutti si sperdono.

80. Manda lor contro l'Angelo sterminatore la Fame e la Pestilenza,
che simili ambedue a scheletro per quella terra passeggiano.
81. E prostrati in sull'erba gli sciagurati avanzi della fuga e dello
sterminio perivano.
82. E tu immortale, tu Diva Libertà, che tanto puoi quanto vuoi, rossa di
sangue vai mutando i gran passi per la pianura.
83. All'ombra tenentisi per mano (6), all'ombra vedo anch'io Verginelle
dalle dita di giglio, che intrecciano danze. (q)
84. Nella danza dolce si girano leggiadre amorose pupille, e nere chiome
e dorate ondeggiando all'aura sparte.
85. Esulta tutta l'anima mia, che il bel seno di ciascheduna prepari latte,
dolce a suggerere, di Valore, e di Libertà.
86. Io no, non m'assido tra l'erbe e i fiori con la tazza colma di vino:
Canto alto come Pindaro rime eternatrici d'Eroi. (r)
87. Uscita dalle sacre Ossa degli Elleni, e qual già un tempo Valorosa,
salve, o salve Libertà!
88. Entrasti in Missolongio il giorno di Cristo, giorno in che fiorirono
i boschi pel figliuol' dell'Eterno. (7)
89. Ti si fè innanzi la Religione vestita di luce, e con in mano una Croce;
Ed accennando col dito che disserra i Cieli: (s)
90. Su questa Terra, sciamò, ti pianta o Libertà: E baciandoti la bocca,
entra nel tempio. (8)
91. S'appressa all'altare, e le si addensa intorno la pallida nebbia che
spandono gl'Incensieri.

92. Ode il salmeggiare ch'Essa medesima insegnò: Vede
la molta luce che da' Candelabri irraggia alle immagini de' Santi.
93. Chi sono costoro che con iterato calpestio appropinquano, ed armi,
armi vengono agitando? Tu erompesti (o Libertà). (t)
94. Ah la luce che ti fa bella, come fosse di Sole, e che da lontano
folgoreggia, non è luce di questa terra!
95. Balena di luce, che tutta avvampa, e il labbro e la fronte e la pupilla;
luce è la mano, luce il piede, e quanto è a Te dintorno non è che luce.
96. La tua spada in alto sollevi; muovi tre passi; come Torre grandeggi, e
al quarto ferisci.
97. E procedendo gridi coll'affermar che fa credere:
«Questo giorno, o Infedeli, questo giorno vide nascere
il Salvatore del Mondo.
98. «Desso dice: Udite: Io sono l'Alfa, io l'Omega. (9) Dite: dove
v'asconderete voi tutti dall'ira mia? (u)
99. «Io su Voi pioverò fiamma inestinguibile, e tale che ogni altra fiamma
terrena al paragone è rugiada.
100. «Come scheggia divora luoghi d'altezza sterminata, Città, Monti che
dalla radice disperde, Animali, Piante, ed Uomini.
101. «Ed il tutto strugge sì, ch'altro fiato non resta, se non dell'aura che
sibila fra le ceneri del Creato».
102. Avria taluno dimandato: sei tu forse (v) (o Libertà) Sorella dello
sdegno di Lui? Chi potrà mai Te vincere? Chi teco solamente venire
al paragone?

103. Sente la Terra il Valor massimo del Braccio Tuo, che tutta sperderà la
semenza nimica di Cristo.
104. La sentono, e spumeggianti s'arricciano le Acque, ed io
le odo che forte mormorano, come ruggito di Belva. (2)
105. O Miseri che vi fidate alla correntia dell'Acheloo (10),
e pensate così scampare all'impeto di chi v'assale,
106. Ecco; l'onda già tutta rigonfia: Voi là trovaste la tomba, pria che la Morte.
107. Mugge, urla, bestemmia ogni gola nemica, e l'onda gorgogliando
ridice le bestemmie dell'ira.
108. Incerta scalpita la zampa dei molti Cavalli, ed impennati, esterrefatti
nitriscono, e calcano umane salme.
109. Chi protende al Compagno la mano in atto d'aita: chi le sue carni
addenta in fino a che si muore.
110. Vedi teste disperate con gli occhi fuori schizzanti, affissi nel Cielo
per l'ultima volta.
111. Cresce la prima piena dell'Acheloo, e ogni nitrito si spegne, ogni
tumulto, ed i gemiti dell'Uomo.
112. Ah sentiss'io così tutto sconvolgersi fragoroso da' suoi profondi
l'Oceano, e trà suoi flutti annegasse ogni seme Ottomano:
113. E là, dove di mezzo a' sette Colli s'alzano le mura di Santa Sofia,
la maledizione dell'Eterno tutte gittasse le salme, già fatte fredde,
infrante agli scogli, nude, ammonticchiate, e di colà il Fratello
114. della Luna le raccogliesse! (11)

115. Diventi tomba ogni pietra; E la Religione e la Libertà lento fra quelle muovano il passo, e ne ripetano il numero.
116. L'un Cadavere teso e bocconi s'appresenta sulla schiena dell'onda, l'altro d'improvviso vi ricade, e più fuori non pare.
117. E più il Fiume inferocisce, e più rigonfia: sempre, sempre cresce il mormorare dell'onda, e la spuma.
118. Ah perchè non ho io ora la voce di Mosè! Spenti cadeano gl'invisi, ed Egli al cospetto di quella rabbia del
119. Mare alto intuonava un inno di grazie all'Eterno, e labbra di popolo infinito facevan'eco a' suoi Cantici.
120. Alle armoniose note si fa compagna la voce della Sorella d'Aronne, Maria la Profetessa, al suon temprata di timpano allegro. (12)
121. E aperte le braccia tutte danzano le Donzelle, cantando, di fiori incoronate, al suon' de' Timpani anch'Elle.
122. Ti conosco al taglio terribile della spada, ti conosco allo sguardo, che rapidissimo misura la Terra.
123. In questa, e chi nol sà? Tu non se' vinta giammai; Non per tanto ignote a Te sono le vie del Pelago.
124. Questo Elemento dispiega onde sterminate sulla Terra, e tutta la cinge, ed è di Te imagine verace.
125. Commosso si turba, e con tale un ruggire che all'orecchio è spavento: Ad ogni legno sovrasta pericolo, e va cercando del porto.
126. Poi ricompare la calma, e del brillare del Sole, e de' Celesti Zaffiri Ei si fa specchio.

127. Sopra la Terra, e chi nol sa? Tu non se' vinta giammai; Ma non ignote a Te sono le vie del Pelago.
128. Passano (per esso) innumerabili le sarte, e come selva spessi gli alberi veloci, e le gonfiate vele.
129. Tu le tue forze spingi oltre, e benchè molte non sieno, delle Navi nemiche altre combattendo metti in fuga, altre afferri, ed altre incendi.
130. Bramoso lo sguardo fermar' ti veggio sopra due delle Grandi (13), e già contr'esse scuoti la folgore di Morte.
131. Il Fuoco s'apprende, e scoppia romoroso, e tinta è l'onda in rosso di sangue.
132. Tutti annegano i Guerrieri, uno solo non resta; Godi, Ombra del Patriarca, che gli Empi gittarono per quell'onde.
133. Furtivamente s'accoglievano il dì di Pasqua Amici e Nemici, e for tremava il Labbro nell'offerirlo al bacio di pace.
134. Quegli allori (14), che Voi spargeste Ei più non calca, e la Mano che Voi baciaste non benedice più, no.
135. Piangete tutti! Il Rettore Supremo della Chiesa è morto! Piangete, piangete. Pende dal patibolo, come fosse un Omicida.
136. Spalancata ha la bocca, che poco prima avea ricevuto il Sangue e il Corpo del Signore. Diresti che sta per uscirne una seconda volta
137. La maledizione che poco prima d'essere dagli empì straziato, gridò contro chiunque, bastando alla pugna, la rifiutasse.
138. La sento: tuona, non s'acqueta, e pel Mare e per la Terra; ed alto mettendo un muggito sta per accendere la folgore dell'Eterno.

139. Il Core mi palpita... Ma che vedo? Grave la Dea m'accenna col dito, e mi comanda silenzio.
140. Volge tre volte in giro lo sguardo irrequieto per l'Europa, poi nella Grecia lo affisa e prorompe:
141. «O Bravi miei! Le Battaglie Vi sono gioia e nei perigli il ginocchio Vostro non trema.
142. «Fugge da Voi lontana ogni forza nemica; ma una Vi rimane non vinta, che Vi stronda gli allori.
143. «Una, che quando simili a lupi ve ne tornate stanchi dalla Vittoria, d'ogni pensiero vostro si fa tiranna.
144. «L'ingannatrice Discordia, che tiene uno scettro, a ciascheduno sorride, e toglie, dice, toglie anche tu.
145. «Quello scettro che vi presenta è certamente bello da vedere: Non lo prendete, perocchè vi tornerà in pianto.
146. «Ah non esca, o Valorosi, di bocca dell'invido che il vostro braccio s'alza a ferite il Capo del fratello:
147. «Che lo straniero non dica di voi in suo pensiero: se l'uno all'altro è nemico, non meritano Libertà.
148. «Lunge da Voi questa cura: il sangue sparso per la Religione e per la Patria è sangue tutto d'un medesimo prezzo.
149. «E per questo sangue, di che Voi prodighi siete alla Patria ed alla Religione, Vi scongiuro, abbracciatevi amorosamente come fratelli.
150. «Pensate quanto ancora Vi resti a fare; quanto ancora a racquistare del Vostro. Se Vi starete uniti, la Vittoria sempre vi seguirà.

151. «O Uomini già famosi per Valore, alto piantate nel Campo una Croce, e tutti ad una gridate: o Regnanti, volgete lo sguardo qua.
152. «Il Segno che adorate è questo, e per esso Noi bagnati di sangue, vedete nel fiero Agone.
153. «Non si restano i Cani dal fargli ingiuria, e il calpestando, e ne struggono i figli, e della fede si ridono. (y)
154. «Per esso fu sparso, non è più, sangue innocente Cristiano, che dalle tenebre più fitte della Notte esclama: ch'io sia vendicato!
155. «Non udite Voi, che siete immagini di Dio, questa voce? Sono scorsi già secoli, e dal gridare non si ristette un momento.
156. «Non udite? Per ogni lato, come quella d'Abele rimbomba. Non è sibilo di vento, che fra capelli susurri.
157. «Che farete? Lascerete che Noi di propria mano ci acquistiamo Libertà, o vorrete sperderla, perchè Ragione di Stato così comanda?
158. «Se questo volgete per l'animo, Ecco, a Voi dinanzi è la Croce: o Regnanti venite, venite, e percuotete anche qua».

NOTE DELL'AUTORE

1. Si allude alla Canzone bellica di Riga, che incomincia: «Via su figli degli Elleni ecc.»
  2. Si armarono allora tutti, dai quattordici anni in su.
  3. Tripolizza cinta di mura non ha Cittadella; e per questa il Poeta intende la grande *Tapia* della Città.
  4. Sebbene la presa di Tripolizza avvenisse di giorno, pure il Poeta volle stare alla novella allora sparsasi pel Comune, che la presa seguisse tre ore dopo la mezza notte.
  5. Tutti sanno, che la Luna è dipinta negli Stendardi de' Turchi.
  6. Lord Byron nel terzo Canto del *Don Jouan* imagina un Poeta Greco, che disperato e dolente della servitù di sua patria ha innanzi a sè una tazza colma di vino, e fra le altre parole dice queste: «Le nostre Donne danzano all'ombra. Veggo le attrattive delle loro pupille. Ma quando penso, che da esse nasceranno schiavi, gli occhi mi s'empiono di Lagrime». Un anno è passato da che quest'inno fu scritto: E già il Poeta sta preparando una Cantica in morte di Lord Byron.
  7. *S'allegri il Deserto, e fiorisca come giglio.* (Isaia Cap. XXXV).
  8. Vero è che i Turchi fecero impeto contro alla Città di Misolongio all'albeggiare di questo Santo giorno: Ma non è vero, come di quel tempo si sparse, che anche le Chiese fossero aperte. Furono anzi chiuse affinchè i Greci si stessero tutti in sul combattere.
  9. Ei mi disse: *Io sono l'Alfa e l'Omega, il principio, e il fine.* (Apocalis. Cap. XXI).
  10. Le circostanze del passaggio del fiume, della battaglia data il dì di Natale, e dell'assedio di Misolongio si trovano largamente descritte nella Storia di Spiridione Tricupi amico affettuosissimo del Poeta. Questa Storia presto arricchirà e la nostra Lingua, e la nostra Letteratura.
  11. È uno dei titoli del Sultano.
  13. Il bruciamento della Nave del Capitan Pascià, e di un'altra nelle vicinanze di Tenedos il dì 29 di Ottobre.
  14. I Cristiani della Chiesa d'Oriente sogliono nel dì di Pasqua spargere fronde e ramoscelli di lauro per le Chiese.
- * Alla prima Lettura di questa poesia alcuni dissero: Peccato! Alti concetti, e versi fallati! Per accogliere la prima proposizione attenderò, che mi sia fatta ragione della seconda. Per Giove che ne rimasi di stucco! E dimani verrà taluno a mostrarmi l'Alfabeto con lo stiletto alla mano! Ma io glielo torrò, ed appoggiandone la punta in su grandi nomi di Dante, del Petrarca, dell'Ariosto, e del Tasso, e di quanti verseggiando se gli ebbero a Maestri, a Colui dirò: Ti compiacci, Dottore, di abbassare qua sopra l'orecchio, e misura. Qualunque siasi il Verso, ogni sillaba, e per quelli e per Noi è un piede. Ma tu non sai misurarli. La Vocale con che la parola si termina va a

perdersi in quella con che ha principio la parola che segue. Non per tanto io la pronunzio, perchè a questo mi consiglia l'Arte della vera Armonia. Le unioni *ia* [βία] *ei* [ῥέει] *ai* [Μάϊ] e simili, quando non sieno in fine al Verso, non fanno che una Sillaba. Concorde è il suono delle cadenze *τιμή* [timì] *πολλοί* [pollì]; *κακός* [cacòs] *τυφλός* [tiflòs]; *ἐχθὲς* [echthès]; *πολλαῖς* [pollès] ecc. ecc.

Queste regole incontrano alcune eccezioni, che colui il quale s'educò bene a'Classici mette in opera, senza scomporsi gran fatto, nel momento stesso in cui informa la materia. Credimi, Dottore, l'armonia del Verso non è cosa al tutto meccanica, ma piuttosto un traboccare dell'Anima. Pure ove tu possa tanto che basti a provare che i Versi miei sono fallati, io ne farò correre la novella fra gl'Italiani e quelli di Spagna, perchè sappiano come anch'essi in fino ad ora ne fecero di siffatti. E non temere ch'io t'abbia ad usurpare il premio dell'Invenzione, perocchè la griderò per ogni lato a nome tuo.

Ma chi ti disse di spezzare la Voce *θεοι-σμένα*? (Strof. 51). Chi mel disse? Il segreto dell'Arte mia, e l'Esempio de' Grandi. E gli esempi, di questa qualità sono senza numero; che ti recherò innanzi tutti ad uno ad uno, quando mi pensi d'aver buon tempo da gittar via. Pindaro ha qualche migliaio di voci spezzate: In buon numero n'hanno i Tragici ne' Cori, ed Orazio gl'imitò. L'esempio di Ariosto

Nè men ti raccomando la mia Fiordi
Ma dir non potè ligi, e qui finio, [Canto XLII, 14]

analizza l'immagine, ed ha in sè affetto di dolore. L'esempio di Pindaro

Ἴδοῖσα δ' ὄξει Ἑρινύς
πέφνεν ἑοῖ σὺν ἀλλαλο-
φονίᾳ γένος ἀρηϊῶν. [Ὀλύμπ. Εἰδ. β', στίχ. 73]

analizza anch'esso l'immagine, ed ha in se affetto di spavento. L'esempio di Dante

Così quelle carole differente-
Mente danzando, della sua ricchezza
Mi si facean stimar veloci e lente. [Parad. Canto. XXIV].

è tale, che se tu lo leggerai insieme a quelle altre sue dipinture, e capirai che di simili non fa alcuno, potrà forse essere, o Dottore, che ci facciamo amici, e l'amicizia nostra durerà in sino a che io ti faccia una osservazione sopra Pindaro. La Voce *ὅλον* [tutto] si trova spezzata (Ὀλύμπ. Εἰδ. β', στίχ. 55). Qualunque ragione, o di Musica o d'altro, s'avesse Pindaro per ispezzarla, innanzi a tutto doveva essere la ragione dell'indole della parola, la quale spezzata fa contrasto coll'idea di cui è segno. Vedo che inorridisci, e sei lì per istrapparti dalla zucca i capelli, come il Θ di Luciano (Δίκη φωνηέντων). Ma ti riconforta, che Pindaro con tutto questo si rimarrà sempre il

medesimo per tutti. Il medesimo per me che ritrovo l'Arte dov' è, il medesimo per te, che corri tosto cogli occhi sopra gli accenti. Vedo un sorriso sul labbro degli Stranieri. Non è però troppo amaro, perchè anch'Essi ricordano le loro magagne.

NOTE DEL TRADUTTORE

- a. La prima e sola traduzione di quest'Inno, che ci sia venuta alle mani, è quella del Francese Signor Julien. Ci ha paruto un po' strano, ch'EI non contento d'aver guasto il Frontispizio greco, levandone via alcuni Vocaboli, ed a' rimanenti dando altr'ordine, ed altra forma grammaticale, ce l'abbia poi recato in Francese con le parole: *Dithyrambe sur la Liberté par Dionysios Salomos de Zante*. L'Autore l'intitolò Inno, e noi credemmo stretto obbligo d'un Traduttore il conservare scrupolosamente quella denominazione, che mostra ad un tempo l'intenzione dell'Autore medesimo rispetto al Genere di Poesia.
- b. Il Signor Julien traduce la III Strofe così: *Depuis long-temps tu gisais dans la poudre, couverte de honte, abreuvée d'amertume, et tu attendais qu'une voix généreuse te dit: Sors de la tombe!*
Secondo il nostro Poeta, Libertà non si giace fra la polvere, ma dentro le *sacre* Ossa degli Elleni, aspettando una Voce ecc. ecc.
Per che i Versi III e IV della quarta strofe non suonano quanto le parole francesi *les cœurs étaient glacés de crainte* ecc. Ed a quella voce generosa si riferiscono le parole della Strofe VI, che nel francese malamente sono significate col modo assoluto *le cri de l'indépendance*. Siccome è spenta la vera imagine della Disperazione dipinta con parole semplicissime nell'Originale, quando col Signor Julien si traduca *tu te meurtrissais le sein dans ton désespoir*.
- c. Perchè spegnere la biblica forma dell'Originale, e sostituirle *le poids de l'infortune?*
- d. Ci pare che nella traduzione del III Verso di questa strofe *L'autre vingt fois te promet du secours quel vingt fois* fosse da lasciare.
- e. Il Francese traduce: *Tu recules d'horreur, et, d'un pas rapide, tu vas fouler la pierre ou le gazon qui porte encore les traces immortelles de ta gloire*. Da queste parole, siccome da quelle dell'Originale, si par egli in azione l'immagine del dolore che sente Libertà ricordandosi del tempo felice?
- f. È ozioso l'aggiunto di *horrible* dato alla chioma del Leone, e l'Originale non l'ha.
- g. L'Originale ha Ἐλαφιάσθη, che suona quanto «s'adombrò», «insospettì» ecc. Perchè tradurre *frissonne de crainte?* I Forti non agghiacciano di paura.
- h. Il Signor Julien dice: *On voit à ton œil magnanime, que tu es sûre de la victoire, quoiqu'elle renferme des milliers de soldats, et toutes les ressources de la guerre*.

Leur marche imposante, leurs vastes frémissements annoncent une multitude sans nombre; entends-tu les menaces intarissables des hommes et des enfants? E così è tolto quel bello sentenzioso alla Pindarica, che t'allarga l'anima leggendo l'Originale. La Voce *χλαλοῖ* vale quanto «tumulto», «strepito di guerra», e non mai *toutes les ressources de la guerre*.

«L'affacciarsi», che è il significato del *προβαίνου*, non ha che fare col *leur marche imposante* ecc. ecc.

- i. Che si faccia il paragone dell'italiano di questa Strofe *se laissent couvrir de honteuses blessures jusqu'au pied de leur citadelle* e si vedrà come il vero senso n'è guasto.
- l. Non ha che fare l'Originale *Τ' ἀκατέρευε* col francese *C'était l'enfer même*. Perché poi trasformare le ombre nude in ombre *hideusement dépouillées*? Non ci pare che ciò stia bene coll'intenzione dell'Arte: che ombre son queste? A che intende tutta questa massa? Sono ombre di Greci. E quì l'intendimento del Poeta è di purgare i Greci dall'accusa di crudeltà, che loro fu data pel massacro di Tripolizza. Il che meglio non si poteva ottenere, quanto coll'introdurre come istigatrici le ombre de' Greci senza numero sgozzati ingiustamente dai Turchi per lo intervallo di secoli.
- m. L'Originale ha *σωθιά*, il cui significato è «Viscere», non *poitrines* del Traduttore francese.
- n. La traduzione italiana di questa Strofe risponde di parola in parola all'Originale. Si paragoni con la francese: *Les infidèles devenus moins nombreux implorant en vain leur prophète, et les chrétiens leur répondent en murmurant l'arrêt de leur trépas*.
- o. *Partout*, traduce il Signor Julien, *un épais brouillard couvrait des victimes expirantes*. È vero, che in alcune parti di Grecia il Vocabolo *ἀντάρα* significa «brouillard»; ma è vero pure, che in altre parti vale quanto «tumulto». Ed in questo senso l'usò il Poeta, nè altrimenti si poteva interpretare. Che è mai una nebbia che cuopre vittime spiranti?
- p. Il senso della traduzione francese non istà con quello dell'Originale. Ecco le parole del Signor Julien: *Déjà je vois se dérouler devant moi les plaines de Corinthe. Le soleil ne brille pas seul à travers les platanes, il n'éclaire pas seul les ondes et les domaines de Bacchus*.
- q. *Dalle dita di giglio, e non plus blanches que les lis* è il significato di *κρивоδάκτυλες*; composto fatto dal Poeta ad imitatione dell'Omerico *ῥοδοδάκτυλος*. Dato alle mani delle Vergini, mentre nella danza l'una all'altra si stende, è aggiunto che partorisce imagine passionata.
- r. Il traduttore francese dice: *Étendu sur la pelouse émaillée de fleurs, je ne puis soutenir ma coupe écumante, et, à l'exemple de Pindare, je mets mon bonheur à chanter la Liberté*. E non bastava le nota dell'Autore ad intendere il significato di questa Strofa? Che? Pindaro mettea sua felicità nel cantare la Libertà disteso

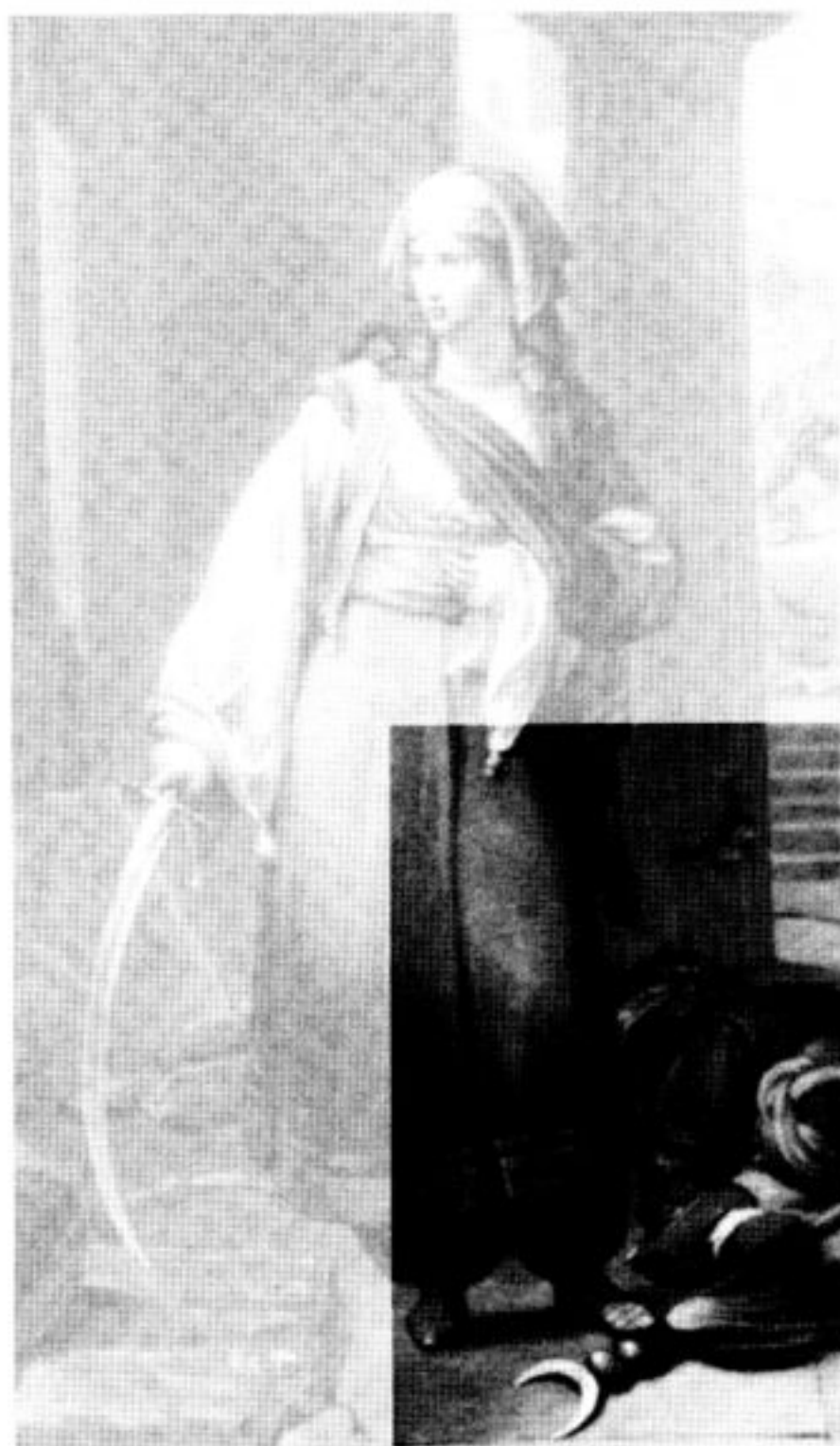

sull'erba? Eppure questi Versi sono quì intesi e cantati da quanti gli hanno letti. Tanta è la nitidezza loro! Le forme esterne sono mollissime; ma lo spirito che le anima è tutto virile, perchè intende a rivendicare l'onore della Nazione.

- s. Il Signor Julien traduce: *Devant toi la Religion marchait avec sa croix étincelante, et agitait d'un air majestueux cette main divine qui ouvre le ciel*. Lo splendore non è della Croce, ma della Religione: Dessa non va innanzi, ma si presenta alla Libertà: Non agita la mano, ma accenna col dito.
- t. Tu erompesti [o Libertà] [perchè adesso si parla] è nella traduzione italiana: E il Signor Julien: *Tu franchis les degrés du temple* ecc. [alla Religione]. E così il traduttore francese ha creduto, che sia detto della Religione tutto quello, che quì si canta della Libertà. È questo l'errore più grave, che ci sia avvenuto notare nella traduzione del Signor Julien, che è pur quella riferita dal Signor Fauriel in fine al suo 2 Volume des Chants Populaires de la Grèce moderne. Ma la cosa è pur chiarissima. La Religione apparisce un momento per dare nel dì di Natale il suo bacio alla Libertà, alla quale comanda di piantarsi sulla terra di Misolongio; indi si ritrae nel tempio, e più non ricompare. Alla Libertà s'appartiene il far tutto, e lo splendore di che riluce nell'atto stesso, in cui si scaglia contro a' nemici, e il grandeggiare che fa, e le parole bibliche che va pronunziando nel momento in che va pur percuotendo, non sono che l'effetto di quel bacio divino. Dalla Strofe 8 fino alla 121 è tutta un'intera massa, che mi pare la più artificiosa di tutte.
- u. Πέστε. Nella traduzione Francese è *Prosternez-vous*. È vero, che πέστε può essere abbreviatura di «πέσετε»; Ma quì è un dialetto di «είπέτε», ed il senso doveva essere d'aiuto allo intendere.
- v. Il Francese ha *On te demandera* e l'italiano fedele all'Originale *Qualcheduno avrà dimandato*. Queste parole fuggono di bocca al poeta nel momento, in cui più fortemente idoleggia il fantasma della Libertà fatto divino dopo quel bacio; e significate con un futuro assoluto perdono ogni vero.
- z. Col Vocabolo νερά il Poeta quì vuole intender Acque d'ogni qualità; con che prepara il passaggio al bel tratto dell'Acheloo; perchè il Signor Julien malamente traduce *La Mer*?
- x. La similitudine del Mare a Bestia feroce è tolta dalla bocca del Popolo di Grecia, dal quale senti dire τὸ πέλαγο μεγάλο θηριό. Il Mare è gran belva.
- y. Il Signor Julien traduce: *il égorge vos enfants* ecc. Non sono i figli de' Regnanti, ma quelli della Croce.

Queste Osservazioni ed altre, che avremmo potuto aggiungere intorno alla traduzione del Signor Julien non ci faranno però tacere i pregi, di che si fa bella. Fra le molte abbiamo notate le Strofe 1. 2. 8. 9. 12. 14. 26. 27. 32. 33. 49. 53. 54. 60. 125. 126. 133. 135. 136. 137. 139. 140. 146. 147. 151. ecc., nelle quali e per la evidenza de' Modi di elocuzione, e per la naturale semplicità de' costrutti è conservata parte del Bello

dell'Originale. E siamo fermamente indotti a credere, che il Valoroso traduttore avrebbe fatta l'Opera sua perfetta tutta d'un modo, se non avesse per avventura inchinato l'orecchio ai consigli d'alcuno fra que' Saccentoni, che del Volgare presente di Grecia si danno a Maestri, e poi con le scritture loro gli appiccano addosso vesti non sue e di barbara usanza. Tanto che non prendi inganno, se credi, ch'E' sieno al tutto ignari di quel linguaggio, che pur dicono proprio e natio!

ΤΟ 1825 ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ η δεύτερη έκδοση του *Ύμνου* στο Μεσολόγγι, με την ιταλική μετάφραση αντικριστά, σε πεζό, του Gaetano Grassetti: *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*, έγραψε Διονύσιος Σολωμός Ζακύνθιος, Τον Μάιον Μήνα 1823./*Inno alla Libertà* Dionisio Solomos da Zacinto scrisse Il Mese di Maggio 1823. Volgarizzato in Prosa Italiana da G. Grassetti, Prof. di Lettere Italiane e Latine in Zante, Edizione III. Εν Μεσολογγίω, Εκ της Τυπογραφίας Δ. Μεσθενέως, 1825¹.

Ο Gaetano Grassetti (1778-1836) γεννήθηκε στη Ρώμη, σπούδασε ιατρική και μελέτησε λατίνους και έλληνες κλασικούς· δίδαξε για ένα διάστημα φυσική στο Κολλέγιο της Ραβέννας και άσκησε την ιατρική με επιτυχία. Για λόγους πολιτικούς κατέφυγε στην Πάτρα, όπου εργάστηκε ως γιατρός, και τελικά εγκαταστάθηκε στα Ιόνια Νησιά, που του μιλούσαν στη φαντασία καλώντας τον «ως σειρήνες με την γλαυκή κι ευφρόσυνη όψη τους». Παντρεύτηκε, σε δεύτερο γάμο, τη ζακυνθινή Αδελαΐδα Καρβελά. Στη Ζάκυνθο συνδέθηκε στενά με τον Σολωμό.

Όταν ιδρύθηκε η Ιόνιος Ακαδημία στην Κέρκυρα, ανέλαβε την έδρα των Ιταλικών και Λατινικών. Στην Ακαδημία δίδαξε επί έντεκα χρόνια, ώς το θάνατό του. Κατά τον Χιώτη, η διδασκαλία του γινόταν «απλοελληνιστί».

Θα πρέπει να δούμε την έκδοση αυτή του *Ύμνου* μαζί με τη μετάφρασή του, το προλογικό σημείωμα του Grassetti και τις σημειώσεις του σαν ένα σύνολο. Μια προσπάθεια να δημοσιοποιηθούν σε Έλληνες και ξένους οι απόψεις του ποιητή για τη γλώσσα, για την ποίηση και τη μετάφραση—απόψεις που συμπίπτουν με τις πεποιθήσεις του Grassetti— να αρθούν παρεξηγήσεις και να δοθούν οι πρέπουσες απαντήσεις στους επικριτές.

Από την έκδοση έχει παραλειφθεί εντελώς η στροφή 21, αλλά αριθμείται και

1. Η αναγραφή στο εξώφυλλο: Edizione III [3η έκδ.] προβλημάτισε τους μελετητές του Σολωμού, δεδομένου ότι η πληροφορία του Πολυλά πως η πρώτη έκδοση του *Ύμνου* πραγματοποιήθηκε στο Μεσολόγγι το 1824—δηλαδή πριν από τη γαλλική— θεωρείται ανακριβής.

σημειώνεται με εύγλωπτα αποσιωπητικά, ενώ οι στροφές 26 και 27 παραλείπονται μόνο στη μετάφραση. Στη στροφή 21, η αναφορά στην αγγλική κυριαρχία στα Επτάνησα, που χαιρετίζουν την Επανάσταση, *Μ' όλον πούναι αλυσωμένο/Το καθένα τεχνικά./Και εις το μέτωπο γραμμένο/Έχει: Ψεύτρα Ελευθεριά*, ασφαλώς δεν θα ευχαριστούσε τους Άγγλους. Οι στροφές 26-27, πάλι, οι οποίες αναφέρονται στην Αυστρία, *Που φτερά και νύχια θρέφει/Με τα σπλάχνα του Ιταλού*, θα σκόνταφταν στη λογοκρισία σε όσες περιοχές της Ιταλίας βρισκονταν υπό αυστριακή κυριαρχία.

Κανείς δεν αμφιβάλλει ότι ο Σολωμός επέβλεψε τη μετάφραση, από την οποία ήταν απόλυτα ικανοποιημένος και την υπέδειξε ως πρότυπο (βλ. σχετικά το σημείωμα για τη γαλλική έκδοση σ' αυτόν τον τόμο, σσ. 73-77). Μην ξεχνάμε την αγωνία του για την τέλεια έκφραση, όπως και την αυστηρότητα με την οποία αντιμετώπιζε την τυπογραφική εμφάνιση του έργου του: «Σας παρακαλώ θερμά: παρακολουθήστε το τύπωμα ώστε να μη μου αλλάξουν ούτε ένα κόμμα», έγραφε το 1824 στον Ανδρέα Λουριώτη για τη σχεδιαζόμενη τότε έκδοση του *Ύμνου* στο Λονδίνο. Θα ήταν περιέργο επίσης να μην έχει τεθεί υπόψη του το προλογικό σημείωμα του μεταφραστή. Μπορούμε λοιπόν διαβάζοντάς το να ακούμε, εν μέρει τουλάχιστον, τη φωνή του ποιητή.

Στον ενδιαφέροντα αυτό πρόλογο, ο Grassetti δηλώνει ότι δεν θα ασχοληθεί «με την πρωτοτυπία και τις ποιητικές αρετές» του έργου, πιστεύοντας ότι αφενός το εγχείρημα είναι πάνω απ' τις δυνατότητές του και αφετέρου ότι όλα αυτά (δηλαδή η πρωτοτυπία και οι αρετές) μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτά από τους λογίους και τους έμπειρους αναγνώστες. Θα αναφερθεί όμως σε κάτι που, κατά την άποψή του, δεν τους είναι δυνατόν να καταλάβουν από μόνοι τους: την αιτία του θαυμασμού και της απόλαυσης όσων μιλούν αυτή τη γλώσσα, τώρα που για πρώτη φορά, με το υψηλό αυτό ποιητικό παράδειγμα, διαψεύδονται οι προσβλητικές απόψεις για το δημώδες ιδίωμα όλων εκείνων που κραυγάζουν ότι πρόκειται για μια γλώσσα άθλια και κουρελιασμένη (*il volgare [...] misero e cencioso*), που δεν μπορεί να εξυψωθεί και να αποκτήσει την ευγένεια της καλλιεργημένης γλώσσας (*civile idioma*) —κατάλληλη μόνο για τσακωμούς στα τρίστρατα και καβγάδες της ταβέρνας.

Σημαντικό όσο και παράδοξο: ο Grassetti δηλώνει εξαρχής ότι ανέλαβε τη μετάφραση για να αποκαλύψει στους συμπατριώτες του τις δυνατότητες μιας γλώσσας «*cara al popolo presente di Grecia*», που ελάχιστοι συγγραφείς γνωρίζουν και οι περισσότεροι ανοήτως περιφρονούν. Παράδοξο, γιατί το πρώτο που θα περιέμε-

νε ν' ακούσει κανείς σε μια τέτοια περίπτωση είναι ότι επιδίωξη του ήταν να γνωρίσουν οι συμπατριώτες του τον αγώνα ενός σκλαβωμένου λαού για την ελευθερία του. Παράδοξο ακόμα γιατί, βεβαίως, δεν γνωρίζει κανείς μια γλώσσα μέσω της μετάφρασης. Ο ίδιος διευκρινίζει, όμως, ότι ελπίζει να πετύχει το στόχο του, μένοντας πιστός στο κείμενο, στην αυστηρή *απόδοση των λέξεων (alla stretta interpretazione della parola)*. Στόχος του λοιπόν να αποκαταστήσει τη συκοφαντημένη γλώσσα. Νά που είναι άξια να εκφράσει τα υψηλότερα νοήματα. Πόσο θυμίζουν όλα αυτά τον *Διάλογο!*

Η μετάφραση του κειμένου είναι πράγματι πιστή, ίσως υπερβολικά πιστή. Δεν διακρίνεται η προσπάθεια να μεταφερθούν έστω στην πρόζα κάποιες παρηγήσεις, κάποιοι ρυθμοί του πρωτοτύπου. Κι αυτό φαίνεται καθαρότερα εκεί όπου ο στίχος απογειώνεται (όπως π.χ. στη στρ. 95) ή αναπαριστά με το ρυθμό την κίνηση (π.χ. στη στρ. 96). Αλλά, είπαμε, η πρόθεση του μεταφραστή ήταν να αποδώσει με ακρίβεια το λόγο.

Οι σημειώσεις του ποιητή επίσης είναι όλες προσεκτικά μεταφρασμένες. Στην τελευταία, όπως ξέρουμε, απαντά με έντονο τρόπο στους επικριτές του, επικαλείται τους κλασικούς για να δικαιώσει τη στιχουργία του. Ο γάλλος μεταφραστής είχε παραλείψει αυτή τη σημείωση, θεωρώντας ότι αφορά μόνο το ελληνικό κοινό. Ο Grassetti όμως, που θέλει να αναδείξει το ανάστημα του ποιητή και να βεβαιώσει την ύπαρξη μιας συγκροτημένης νεοελληνικής στιχουργικής, τη μεταφράζει. Άλλωστε, στον πρόλογο της έκδοσης αναγγέλλει ήδη τη δική του ελληνική γραμματική-μετρική.

Οι περισσότερες σημειώσεις του μεταφραστή είναι διορθώσεις στη γαλλική μετάφραση του Stanislas Julien. Παρέχουν δε ένα πρόσθετο υλικό για ν' ανιχνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο Grassetti προσεγγίζει το κείμενο, όπως και την ποιητική του «θεωρία», αλλά και να εικάσουμε τις απαιτήσεις του ίδιου του Σολωμού από τους επίδοξους μεταφραστές του.

Επικρίνοντας, παραδείγματος χάριν την αλλαγή του τίτλου, που από *Ύμνος* έγινε *Διθύραμβος*, προβάλλει το αίτημα του αυστηρού διαχωρισμού των ποιητικών ειδών (*genere di poesia*), σύμφωνα με την κλασική αντίληψη. Προς την κατεύθυνση του κλασικού μας οδηγεί επίσης η σημείωση (h), όπου η γαλλική μετάφραση επικρίνεται γιατί δεν αποδίδει αυτό το «*bello sentezioso* (όμορφη φράση) *alla Pindarica*». Και ο

ίδιος ο Σολωμός αναφέρεται στον Πίνδαρο. Ο συσχετισμός με τον αρχαίο ποιητή δεν φαίνεται να είναι τυχαίος².

Ο Grassetti κάνει παρατηρήσεις πραγματολογικές, αισθητικές, φιλολογικές. Συμπωματικά, επισημαίνοντας λάθη ή αδεξιότητες, οδηγεί τον αναγνώστη του σε τρεις βασικές πηγές του σολωμικού έργου. Τη Βίβλο: γιατί να χαθεί, λέει, η βιβλική έκφραση του πρωτοτύπου; (σημ. c)· τους αρχαίους: *κρινοδάκτυλες* ονομάζει ο ποιητής τις παρθένες και όχι *plus blanches que les lis* (πιο λευκές από τα κρίνα), διότι το *κρινοδάκτυλος* το συνθέτει μιμούμενος το ομηρικό *ροδοδάκτυλος* (σημ. q)· το λαό: *Σαν να ρυάζετο θηριό*· η παρομοίωση της θάλασσας με άγριο θηριό είναι παρμένη από το στόμα του λαού της Ελλάδας, που (ο ποιητής) τον άκουσε να λέει: «το πέλαγο μεγάλο θηριό» (σημ. x).

Ο μεταφραστής οφείλει να ανιχνεύει το ποιητικό υπόστρωμα, ώστε να το διαφυλάξει στην άλλη γλώσσα. Προβλήματα ύφους, προβλήματα ουσίας.

Δεν έχει νόημα να αριθμήσουμε τις λεπτές επισημάνσεις ή λύσεις που δίνει ο ίδιος ο Grassetti. Σημασία έχει ότι αυτός ο Ιταλός, ο παθιασμένος με τη δημοτική γλώσσα και την ποίηση, διαθέτει μια σπάνια αρετή: το μεταφραστικό ήθος· που σημαίνει, σεβασμός του κειμένου.

ΧΡΥΣΑ ΠΡΟΚΟΠΑΚΗ

---

2. Και από τις δύο αυτές παρατηρήσεις του Grassetti, όπως και από στοιχεία του προλογικού σημειώματός του, ο Louis Coutelle αντλεί πρόσθετα επιχειρήματα για τον κλασικισμό του Σολωμού, βλ. Louis Coutelle, *Formation poétique de Solomos (1815-1833)*. Αθήνα: Ερμής 1977, ιδιαίτερα τις σσ. 292-293.

THE YEAR 1825 saw the publication at Mesolongi of the second edition of the *Hymn*, with the Italian prose translation by Gaetano Grassetti facing the original text: Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ἔγραψε Διονύσιος Σολωμός Ζακύνθιος, Τὸν Μάιον Μῆνα 1823./*Inno alla Libertà* Dionisio Solomos da Zacinto scrisse Il Mese di Maggio 1823. Volgarizzato in Prosa Italiana da G. Grassetti, Prof. Di Lettere Italiane e Latine in Zante, Edizione III. In Mesolongi. Printed by D. Mestheneos, 1825.¹

Gaetano Grassetti (1778-1836) was born in Rome, studied medicine, and read widely in the classical literature of Rome and Greece. For a time he taught physics at the College of Ravenna while practising successfully as a doctor. Then, for political reasons, he was forced to seek refuge in Patra, where he again worked as a physician before finally settling in the Ionian Islands, which made a powerful appeal to his imagination and which he referred to as “sirens of sea-green and joyous aspect”. He remarried here, taking as his second bride a native of Zacynthos, Adelaida Karvela. It was here, in Zacynthos, that he became closely attached to Dionysios Solomos.

When the Ionian Academy was founded in Corfu he was appointed to the Chair of Italian and Latin. He taught here for eleven years, up until his death. Chiotis informs us that his teaching was conducted “in everyday Greek”.

We have to consider this edition of the *Hymn* as a whole: the text in combination with its translation, the preface by Grassetti, his notes. It must be seen as an attempt to make known to both Greeks and foreigners the views of the poet—views which coincided with the convictions of Grassetti—on language, poetry and translation, to remove misunderstandings and to supply the proper answers to critics.

1. The inscription on the cover: Edizione III [3rd edition] caused some perplexity among students of Solomos, since the information supplied by Polyta, namely that the first edition of the *Hymn* was published in Mesolongi in 1824—that is to say, before the French edition—is regarded as inaccurate.

The edition omits stanza 21 completely, although the number 21 is retained and a row of dots speak eloquently for the absent words. Stanzas 26 and 27 are omitted only from the translation. Stanza 21, with its reference to the English rule of the Ionian Islands, which welcome the Revolution, *For all that they are each bound/In carefully wrought chains/And each has written on his forehead/The words: False liberty*, would certainly not have pleased the English. And stanzas 26 and 27, describing Austria “feeding her wings and talons on the entrails of the Italian” would have fallen victim to censorship in those regions of Italy under Austrian rule.

No one doubts that Solomos will have supervised the translation, with which he was entirely satisfied, and which he extolled as a model to be emulated (see the note in this volume on the French edition, pp. 79-83). Let us not forget his anxious concern to find the perfect form of expression, and the rigorous standards he set for the layout and printing of his work: “I entreat you: watch over the printers with such vigilance that they not change so much as the position of one comma”, he wrote in 1824 to Andreas Louriotis, on the subject of the edition of the *Hymn* then being planned in London. It would likewise be curious if he had not been given a preview of the translator’s preface, and in reading this we are entitled to feel that what we are hearing is, to some extent at least, also the voice of the poet.

In this fascinating preface Grassetti declares that he will not concern himself with the “originality and poetic virtues” of the work, believing on the one hand that the task would be beyond his powers and on the other that these qualities (the originality and poetic virtues) will be self-evident to scholars and experienced readers. What he will refer to instead is something which, he believes, they will not be capable of appreciating themselves: the reason for the admiration and delight of those who speak the language now that, for the first time, a work of poetry of exemplary quality has confounded the disdainful opinion of the popular idiom conceived by all those who had denounced it as a wretched and ragged tongue (*il volgare [...] misero e cencioso*) incapable of elevation to the noble level of the cultivated language (*civile idioma*), fit only for quarrels on street corners and tavern brawls.

It is significant, although surprising, that Grassetti should declare at the outset that his reason for undertaking the translation was to reveal to his fellow-countrymen the potential of a language “cara al popolo presente di Grecia”, a potential realized by very few writers and foolishly scorned by many. What is surprising in this is that

the first thing one would expect to hear in such circumstances is that the translator's wish was to make his fellow-countrymen aware of the struggle for freedom of a people enslaved. It is also surprising because, obviously enough, one does not gain awareness of a language through a translated work. Grassetti explains, however, that he hopes to succeed in his objective by remaining faithful to the text, adhering closely to the original words (*alla stretta interpretazione della parola*). His intention, then, is to rehabilitate the maligned language, to demonstrate that it is a worthy vehicle for the expression of the most sublime concepts. How much we are reminded by all this of the *Dialogue*!

The translation of the text does indeed adhere closely to the original, perhaps excessively so. No attempt can be seen to render, even in prose, the alliteration of the original or some sense of the rhythm of its language. This is most apparent where the language of the original becomes more exalted (in stanza 95 for example) or attempts to imitate movement through its rhythm (e.g. stanza 96). But, as we said, the intention of the translator was to provide an accurate rendering of the original.

The poet's own notes are also all carefully translated. In the last of these, as we are aware, he makes a passionate reply to his critics and invokes the classical writers to vindicate his own verse technique. The French translator had omitted this note, deeming it of interest only to the Greek reading public. Grassetti, however, translates it, wishing to demonstrate the stature of the poet and the existence of an established modern Greek form of versification. Moreover, he announces in the preface to the edition his own theory of Greek grammar and metre.

Most of the translator's notes are corrections, emending the French translation of Stanislas Julien. They offer us additional material through which we can trace the manner in which Grassetti approaches the text, as well as his own theory of poetics, and which permits us to conjecture what must have been the requirements set by Solomos for his would-be translators.

For example: in his criticism of the change of title—from *Hymn* to *Dithyramb*—he calls for a return to the rigid distinction of poetic genres (*genere di poesia*) maintained in classical times. We see the same classical spirit in note (b), where the French translation is faulted for failing to “render that ‘bello sentezioso (fine phrase) alla

Pindarica". Solomos himself also refers to Pindar. The association with the ancient poet does not appear to be a matter of mere chance.²

The observations made by Grassetti fall into three categories: factual, aesthetic and philological. In pointing out errors or infelicities of expression he also indicates the three main sources of the poet's oeuvre. The Bible: he asks why the biblical expressions encountered in the original should be lost, (note c.); the ancient writers: the poet describes the maidens as lily-fingered, rather than *plus blanches que les lis* (whiter than lilies), composing the word *κρινοδάκτυλος* in imitation of the Homeric *ροδοδάκτυλος* (note q.); and finally, the language of the people: in the expression *Σαν να ρυάζετο θηριό*, as if a wild beast were roaring, the comparison of ocean and beast is taken from the popular language of the Greeks, who he has heard say "the ocean is like a wild beast" (note k.).

It is the task of the translator to seek out the poetic sub-text in order to preserve it in the language of his translation. He must solve problems of style as well as problems of substance.

There would be no sense in our listing every one of the subtle observations or solutions devised by Grassetti himself. What is important is that this Italian, a passionate admirer of the popular language and an ardent lover of poetry, possessed a virtue which is all too rare: the moral quality required of the translator—respect for the original text.

CHRYSSA PROKOPAKI
Translation Chris Markham

---

2. From both these comments by Grassetti, and from observations in his preface, Louis Coutelle draws additional evidence of Solomos' own classical spirit. See Louis Coutelle, *Formation poétique de Solomos* (1815-1833). Athens: Ermis 1977, especially pp. 292-293.

ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΜΝΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ [1824-1998]
THE TRANSLATIONS OF THE *HYMN TO LIBERTY* [1824-1998]

ΠΙΝΑΚΕΣ • TABLES

ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ προέρχονται από την μελέτη του Ντίνου Χριστιανόπουλου, *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν και 79 μεταφράσεις του σε 16 γλώσσες (1824-1998)*, η οποία συμπεριλαμβάνεται στον τόμο *Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού και οι ξενόγλωσσες μεταφράσεις του*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 1998. Στη μελέτη αυτή ο αναγνώστης μπορεί να βρει αναλυτικές πληροφορίες και σχόλια για τις μεταφράσεις, καθώς και αντιπροσωπευτικά δείγματά τους.

THE TABLES WHICH FOLLOW are taken from the article by Dinos Christianopoulos, *O Ύμνος εις την Ελευθερίαν και 79 μεταφράσεις του σε 16 γλώσσες (1824-1998)*, included in the volume *O Ύμνος εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού και οι ξενόγλωσσες μεταφράσεις του*. Thessaloniki: Centre for the Greek Language, 1998. The reader will find in this article detailed information and comments on the translations and representative extracts from them.

Α. ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / Α. ENGLISH TRANSLATIONS

<i>χρονιά/year</i>	<i>μεταφραστής/translator</i>	<i>στροφές/strofes</i>	<i>μορφή/form</i>
1824	George Lee	151-158	πεζή/prose
1825	Charles Brinsley Sheridan	όλες/all	έμμετρον/verse
1861	George D. Canale	1-15	έμμετρον & πεζή verse & prose
χ.χ./n.d.	D. Zuinn	τεμάχια/parts	
1884	Florence McPherson	1-73	έμμετρον/verse
1884	Arnold Green	όλες/all	έμμετρον/verse
1918	Rudyard Kipling	1-5, 15-16	έμμετρον/verse
1930	ανών./anon.		
1940	Romilly Jenkins	12 στρ./str.	έμμετρον/verse
1943	American (Boston)		
1945	T.F. Stefanidis & G.K. Katsimbalis	1-15	έμμετρον/verse
1949	Rae Dalven	1-16	έμμετρον/verse
1952	Alexander Gode		
1957	Warren E. Blake		
1971	Constantine A. Trypanis	1-4	πεζή/prose
1976	T. Maskaleris	26 στρ./str.	έμμετρον/verse
1985	T.M. Cartledge	1-2	έμμετρον/verse
1995-6	Marios Byron Raizis	όλες/all	έμμετρον/verse

Β. ΓΑΛΛΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / B. FRENCH TRANSLATIONS

<i>χρονιά/year</i>	<i>μεταφραστής/translator</i>	<i>στροφές/strofes</i>	<i>μορφή/form</i>
1825	Stanislas Julien	όλες/all	πεζή/prose
χ.χ./n.d.	Eugène de Villeneuve	1-16	
1855	A. R. Rangabé	21 στρ./str.	πεζή/prose
1880	Pierre Méliassin	όλες/all	έμμετρον/verse
1880	Gustave Laffon	όλες/all	έμμετρον/verse
1881	Juliette Lamber	1-15, 28-35, 44-47, 71-78	πεζή/prose
1897	Charles Clerk	1-3	έμμετρον/verse
1901	Jean de Laplagé (=Jean Manetas)	18 στρ./str.	έμμετρον/verse
1911	Eugène Clément	όλες/all	πεζή/prose
1935	Johan Brandenburg	77 & 106	
1946	Samuel Baud-Bovy	1-2	έμμετρον/verse
1989	X. Bordes & D. Davvetas	όλες/all	έμμετρον/verse
1998	Ch. Astruc	1-5	έμμετρον/verse

Γ. ΙΤΑΛΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / G. ITALIAN TRANSLATIONS

<i>χρονιά/year</i>	<i>μεταφραστής/translator</i>	<i>στροφές/strofes</i>	<i>μορφή/form</i>
1825	Gaetano Grasseti	όλες/all	πεζή/prose
1827	Luigi Ciampolini	14 στρ./str.	έμμετρον/verse
1837	Domenico De Nobili	όλες/all	έμμετρον/verse
1843	Niccolò Volterra-Crissoplevri	όλες/all	έμμετρον/verse
χ.χ./n.d	Ioannis Lunzi	2 στρ./str.	έμμετρον/verse
1847	Francesco Cusani	1-6	
1852	David Fanfani	απόσπασμα/part	
1857	Luigi Mercantini	1η/1st	
χ.χ./n.d	Salvatore Muzzi	8 στρ./str.	
1881	Pirro Aporti	όλες/all	έμμετρον/verse
1882	Alberto Boccardi	34 στρ./str.	
1884	Marco Antonio Canini	1-81	έμμετρον/verse
1885	Niccolò Gonemi	όλες/all	έμμετρον/verse
1892	Giuseppe Barone	8 στρ./str.	
1897	Arturo Giordano	8 στρ./str.	έμμετρον/verse
1909	V. Palumbo	1-5, 15-16	
1921	Francesco De Simone Brouwer	όλες/all	έμμετρον/verse
1928	Giacomo Surra	όλες/all	έμμετρον/verse
1951	Cesare Sofianòpoulo	όλες/all	έμμετρον/verse
1958	Bruno Lavagnini	1, 82-87, 95-96	έμμετρον/verse
1970	Francesco Mأسpero	όλες/all	πεζή/prose

Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / D. GERMAN TRANSLATIONS

<i>χρονιά/year</i>	<i>μεταφραστής/translator</i>	<i>στροφές/strofes</i>	<i>μορφή/form</i>
1825;/1856	Johann Friedrich Heinrich Schlosser	1-28	έμμετρον/verse
1827	E. F. von Schmidt-Phiseldeck	76 στρ./str.	έμμετρον/verse
1827	Christian Müller	26 στρ./str.	πεζή/prose
1842	Daniel H. Sanders	1-19	έμμετρον/verse
1878	Antonio Manaraki	1-15	έμμετρον/verse
1882	A. R. Rangabé & Daniel H. Sanders	1-16	έμμετρον/verse
1908	Paul Kipper	1-2	έμμετρον/verse
1917	Ludwig Burchner	1-6	έμμετρον/verse
χ.χ./n.d	ανών./anon.	1-4	έμμετρον/verse
1958	Alexander G. Lemke	1-4	έμμετρον/verse
1964	Chlodwig Plehn	1-3	έμμετρον/verse
1972	Volker Braun	1-6, 15-16, 44	έμμετρον/verse

Ε. ΑΛΛΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / E. OTHER TRANSLATIONS

<i>γλώσσα/language</i>	<i>χρονιά/year</i>	<i>μεταφραστής/translator</i>	<i>στροφές/strofes</i>	<i>μορφή/form</i>
ολλανδικά/Dutch	1829	Jan Jacob de Gelder	25 στρ./str.	πεζή/prose
πολωνικά/Polish	1829; 1836	Józef Dumin-Borkowski Juliusz Słowacki	25 στρ./str. 1η/1st	
δανικά/Danish	1870	Jean Pio & A. P. Berggreen	1-8	έμμετρον/verse
καταλανικά/Catalan	1897	Antoni Rubió i Lluch	1-4	έμμετρον/verse
ουγγρικά/Hungarian	1903 1956	Vilmos Pecz László Gáldi	1-16 1-16	έμμετρον/verse έμμετρον/verse
ρουμανικά/Romanian	1946 1992	A. Zarzaropol Andreas Rados	1-4 1-4	έμμετρον/verse έμμετρον/verse
κορεατικά/Korean	1955	Tsan Yion San	1-4	έμμετρον/verse
ιαπωνικά/Japanese	1956	Sakuzō Takada	1-2	
βουλγαρικά/Bulgarian	1960	S. Cečev & B. Božilov	1-4, 6-21, 82-87	έμμετρον/verse
ρωσικά/Russian	1964	Arseni Tarkowski	όλες/all	έμμετρον/verse
ισπανικά/Spanish	1971	Miguel Castillo Didier	1-5, 35, 41-47, 64, 72-87	έμμετρον/verse
αλβανικά/Albanian	1986	Pietro Çerkezi	1-4, 6-13, 15-21, 82-87	έμμετρον/verse

ΣΤ. ΟΙ 18 ΠΛΗΡΕΙΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ / F. THE 18 FULL TRANSLATION

<i>έτος/year</i>	<i>μεταφραστής/translation</i>	<i>γλώσσα/language</i>	<i>τόπος/place</i>	<i>μορφή/form</i>
1825	Stanislas Julien	γαλλική/French	Paris	πεζή/prose
1825	Charles Brinsley Sheridan	αγγλική/English	London	έμμετρον/ver
1825	Gaetano Grasseti	ιταλική/Italian	Mesolongi	πεζή/prose
1837	Domenico De Nobili	ιταλική/Italian	Corfu	έμμετρον/ver
1843	Niccolò Volterra-Crissoplevri	ιταλική/Italian	Corfu	έμμετρον/ver
1880	Pierre Méliassinos	γαλλική/French	Zante	έμμετρον/ver
1880	Gustave Laffon	γαλλική/French	Paris	έμμετρον/ver
1881	Pirro Aporti	ιταλική/Italian	Milano	έμμετρον/ver
1884	Arnold Green	αγγλική/English	Providence	έμμετρον/ver
1885	Niccolò Gonemi	ιταλική/Italian	Corfu	έμμετρον/ver
1911	Eugène Clément	γαλλική/French	Paris	πεζή/prose
1928	Giacomo Surra	ιταλική/Italian	Genova	έμμετρον/ver
1930	ανών./anon.	αγγλική/English	New York	έμμετρον/ver
1951	Cesare Sofianópoulo	ιταλική/Italian	Trieste	έμμετρον/ver
1964	Arseni Tarkowski	ρωσική/Russian	Moscow	έμμετρον/ver
1970	Francesco Mäspero	ιταλική/Italian	Milano	πεζή/prose
1989	X. Bordes & D. Davvetas	γαλλική/French	Paris	έμμετρον/ver
1995-6	Marios Byron Raizis	αγγλική/English	Athens	έμμετρον/ver

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων Απόστολου Χρ. Κακλαμάνη	9
Πρόλογος του Προέδρου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας Δ.Ν. Μαρωνίτη	13
Σημείωμα της Έκδοσης	15
Ο ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ —ΓΑΛΛΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΙΤΑΛΙΚΑ— [1825]	25
Ύμνος εις την Ελευθερίαν του Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ	27
<i>Dithyrambe sur la Liberté</i> — μετάφραση του S. JULIEN	55
Σημείωμα της ΧΡΥΣΑΣ ΠΡΟΚΟΠΑΚΗ	73
<i>Dithyrambics to Liberty</i> — μετάφραση του CH. B. SHERIDAN	85
Σημείωμα του ΜΑΡΙΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ ΡΑΪΖΗ	111
<i>Inno alla Libertà</i> — μετάφραση του G. GRASSETTI	119
Σημείωμα της ΧΡΥΣΑΣ ΠΡΟΚΟΠΑΚΗ	141
ΠΙΝΑΚΕΣ: Οι μεταφράσεις του Ύμνου εις την Ελευθερίαν [1824-1998]	149
Α. Αγγλικές μεταφράσεις	151
Β. Γαλλικές μεταφράσεις	152
Γ. Ιταλικές μεταφράσεις	153
Δ. Γερμανικές μεταφράσεις	154
Ε. Άλλες μεταφράσεις	154
ΣΤ. Οι 18 πλήρεις μεταφράσεις	155

CONTENTS

Foreword of the Speaker of the Greek Parliament Apostolos Ch. Kaklamanis	11
Foreword of the President of the Centre for the Greek Language D.N. Maronitis	14
Editorial Note	19
THE <i>HYMN TO LIBERTY</i> AND THE FIRST THREE TRANSLATIONS —FRENCH, ENGLISH, ITALIAN— [1825]	25
<i>Hymn to Liberty</i> by D. SOLOMOS	27
<i>Dithyrambe sur la Liberté</i> — translation by S. JULIEN	55
Note by CHRYSsa PROKOPAKI	79
<i>Dithyrambics to Liberty</i> — translation by CH. B. SHERIDAN	85
Note by MARIOS BYRON RAIZIS	115
<i>Inno alla Libertà</i> — translation by G. GRASSETTI	119
Note by CHRYSsa PROKOPAKI	145
TABLES: The translations of the <i>Hymn to Liberty</i> [1824-1998]	149
A. English translations	151
B. French translations	152
C. Italian translations	153
D. German translations	154
E. Other translations	154
F. The 18 full translations	155

ΕΚΔΟΣΗ
ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΙΚΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΒΟΥΒΟΥΛΑ ΣΚΟΥΡΑ

ΠΑΡΑΓΩΓΗ
MEMIGRAF

EDITION
GREEK PARLIAMENT
CENTRE FOR THE GREEK LANGUAGE

SUPERVISION
CATERINA TIKTOPOULOU

ART DIRECTOR
VOUVOULA SKOURA

PRODUCTION
MEMIGRAF